

228
4A

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.
(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౩ { భావనామసంవత్సరము. } సంచిక ౧.
చైత్రవిజయ శాఖమాసములు. }

1176
4

కాశీనాథ :

క్రైస్తవశాస్త్ర సూర్యరాశిచే బరిష్టాశ్వాసయమునఁ
ప్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1934.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు త్రిక -

సంఖ్య - 23 - భావనానుసంవత్సరము - శైవ్య విక్రేణి కృతానుసంఖ్య - 1

1. తపస్వీకూపము - ఉభ. సా. ప్ర. బుల సువేంకర మహాయగారాళు. 1 ముంకి 16.
2. శాసన సేరు యన్వేషణ (కీ. క. 12 వ శతాబ్ది)
యారాయణ్ణి వేంకటేశ్వర శాస్త్రి పోరాణములు. యం. ద. 17 ముంకి 26
3. వేదముల. శ్రీ తి. ప. శాసనములకు స్థాపనము. 27 ముంకి 28
4. భాతుని విశేషములు ~~అనుబంధము~~ తపస్వీకరేత్తము -
ఉ. భా. ప్ర. ముప్పాళ్ళ సూక్ష్మ సూక్ష్మ సూక్ష్మములకు స్థాపనము. 29 ముంకి 31
5. ఆంధ్ర తత్వ శిక్షణ - తాత్పర్యము ప్రకటించుచున్నాము. 32 ముంకి 40
6. గ్రంథముల కాలము. 41 - 44
7. ఆంధ్ర కౌముది. 1 ముంకి 4
8. పంచ సన ద్వాత్రింశిక. 1 ముంకి 9
9. గీతానామ చరిత్రము. 17 ముంకి 24

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

①

Vol 23

సంపుటము. ౨౩ { భావనామసంవత్సరము, సంచిక ౧.
చైత్రనిజవేశాఖ్యానములు. }

రసస్వరూపము.*

1176
4

—ఉధ. సా. ప్ర. బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు, మద్రాసు—

సర్వవాఙ్మయసాధారణముగఁ గావ్యమునకుఁ గలముఖ్యప్రయోజనము రసమేయని చెప్పవలెను. కావ్యవాఙ్మయమారంభమైన దాదిగ, నీసిద్ధాంతము ప్రసిద్ధమై యున్నది. రసాస్వాదనమున కనుగుణము కానికావ్యముకావ్యానుకరణమే యగును.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున రసతత్వమును నిరూపిండుటకుఁ దొలఁత, సంస్కృతమును గొంతపరామర్శింపవలసియున్నది. ఆంధ్రాలంకారికులకు సంస్కృతము పెట్టినదే భిక్ష యగుట యందుఁ గారణము. నవీనులగుసంస్కృతాలంకారికులు రసము ప్రధానమని చెప్పియున్నారు. కాని ప్రాచీనులు విభిన్నవిషయములకుఁ బ్రాధాన్యమిచ్చినటులు వారిగ్రంథములఁబట్టి తోచుచున్నది. భరతుఁడు నాట్యమును, భామహుఁడు, దండి, అలంకారములను, వామనుఁడు గుణములను, ఆనందవర్ధనాచార్యుఁడు ధ్వనినిఁ గావ్యమున ముఖ్యమైనవని చెప్పియున్నారు. అట్లయినను వారు రసమును దమతమప్రధానవిషయములందే (నాట్య, అలంకారగుణాదులు) అంతర్భవించు జేసిరి. నాట్యమును బ్రధానవిషయముగా నెంచిన భరతుని మతమున రసమునాట్యస్వరూపము. భామ

*సా“అంధ్రాలంకారచరిత్రము” ద్వితీయభాగమునందలి “రసము” అనువిషయము నిట్లు మచ్చున కిచ్చుచున్నాను.

1. “నాట్యంచ రస ఏ శత్యుక్తప్రాయవే, [భవనాఖ్య., లోచ. పు 182]

హదండాచార్యుల మతములం దలంకారములే ప్రధానము లగుట రసము వానియందే సందర్భింపఁబడినది. గుణప్రాధాన్యవాది యగువాఁడును రసములను గాంతిగుణమునం దిటికించెను 3. ధ్వని కావ్యాత్మ దశనునానందవర్ధనుఁడు, రసము ధ్వనియే యగు నని చెప్పెను 4. ఇట్లే తక్కిన వారిమతములు గల నని యెఱుఁగవలెను. ఆనందవర్ధనాచార్యులకాలమువఱకును రసము సముచితరీతిని విమర్శింపఁబడి యుచితస్థానంబునఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియుండలేదు సామాన్యముగఁ బ్రాచీను లందఱును గావ్యాత్మను గూర్చి విచారించక కావ్యాంగముల సంగతినే వివరించి యున్నారు. కావున వారివారిమతమునఁ గావ్యాత్మయేమో తెలిసికొనుట దుష్ఫలము. నవీను లందఱును రసమే కావ్యాత్మయని స్పష్టముగ విశదీకరించియున్నారు.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున రసమునకుఁ గలగౌరవము మొదటినుండియు నిలువఁబడియున్నది. ప్రథమాంధకవియుఁ, బ్రథమలాక్షణికుఁడు నగు వాగను శాసనుఁ డీవిషయమును విశదకఠినియేయున్నాఁడనీ తర్వాతికవులుకూడఁ దమప్రబంధములను రసపరముగనే రచించినట్లు తమప్రతిజ్ఞలందు “తా రస పుష్టిమై ప్రతిపదంబు,” ననురీతి వక్షాణించుటలే ప్రమాణము లగుచున్నవి. నవీను లగుసంస్కృతాలంకారికులు రసప్రాధాన్యవాదు లగుటచే వారినే యాదర్శకులుగఁ దీసికొనిన మనవారిమతము చెప్పుక యే సువిశ్లేష మగును.

భట్టమూర్తికవి ప్రతాపరుద్రీయము ననుసరించి కావ్యమున రసమే ప్రధాన మని చెప్పియున్నాఁడనీ. కాని పెద్దిరాజును దదనుపారి యగునప్పకవియు వామనునిసూత్రములం దున్నట్లు “అఖలకావ్యములకు రీతు లాత్మ

. రసక ద్ధర్మితస్పష్టకృంగారాదిరసంయథా, [భామహకావ్య 8-6.]

.....రసవద్యసశేషలప, [దండికావ్యాదర్శము.]

3 సమగ్రరసత్వంకాన్తి. 8-2-15.

దీప్తారసాః కృంగారాదయోయస్యసః, తస్యభావః దీప్తరసత్వం, కాన్తిః యథా—కేయోన్.....ఏవం రిసాన్తరే వ్యత్యుదాహరణీయమ్.

. కావ్యస్యాత్మై ధ్వనిః—(పు 2) కావ్యస్యాత్మైసదీవార్థః (పు 26) సదీవేతి, పురీయ మోనయా కే) 26 పు క్రాన్తే తృతీయదీవ రసాదిధ్వనిరితియన్తవ్యమ్, [ధ్వనాల్లాసః సహానన, -పు 26]

8. “సాహగ్యరసవృత్తిః [చింతామణి 1-8]

9. గీ. అసదృశరసప్రధానకష్టార్థములును, [నరస 1-20]

యందు" అనుమతమును గూడ ననుసరించుటచే వారిమతమున నేది ముఖ్యమో దెలియుట కొంచెము కష్టము. కాని చూడామణిపీఠికయందు "భావరస ప్రసంగమునఁ బ్రవృత్తవలంకృతిలక్షణంబు," అని ప్రతిష్ఠాపనము నిరూపింపఁబడియుండుటంబట్టి పెద్దిరాజుమతమున రసమే ప్రధాన మనుటలో సందియము లేదు. అప్పకవీయము చింతామణికి నిపులవ్యాఖ్యానరూప మగుటఁ జింతామణి మతమే యప్పకవీమత మనవలెను. అప్పకవి రసమునకుఁ గలప్రాధాన్యమును జ్ఞానగ వివరించియున్నాఁడు⁷. కాఁగాఁ బరమత ప్రదర్శనార్థమై మాత్రమే వారిచే "రీతి రాత్తా కావ్యవ్య"యనుమాత్రమార్గ మవలంబింపఁబడినది గాని యది వారిసిద్ధాంతము కానట్లు మనము నిశ్చయింపవలసియున్నది.

అలంకారవాఙ్మయమున కాదిగ్రంథముగ నెంచఁబడుచున్న భరతనాట్య శాస్త్రమునందే యొకమాదిరిగ రసస్వరూపము నిర్వచింపఁబడియే యున్నది. "విభావానుభావవ్యభిచారిసంయోగా ద్రసనిష్పత్తిః"⁸. అని యచటఁ గల రసనిర్వచనసూత్రము. ఈసూత్రమునే యాధారముగఁ జేసికొని కలువు రాలంకారికులు తమ కిచ్చవచ్చిన మతములను నిరూపించుచు సూత్రార్థమును దనుమతమున కనుగుణ మగునట్లే నిర్వచింపసాగిరి. ఆమతములు చాలఁగ నున్నవి. కాని యందు భట్టలోల్లటుల యుత్పత్తివాదమును, శ్రీశంకుకుల యనుమితివాదమును, భట్టనాయకుల భుక్తివాదమును, నభినవగుప్తుల వ్యక్తివాదమును ముఖ్యమైనవి. అం దభినవగుప్తాచార్యులవాదమునకు ధ్వన్యాచార్యులగునానందవర్ధనుల ధ్వనివాదము మూలము. సహృదయహృదయావర్జకమును యుక్తియుక్తము నగుధ్వనివాదమే విమర్శకు లగునర్వాచీనాలంకారికులచే నాదరింపఁబడినది. కాఁగా విందు వ్యక్తివాదమే సిద్ధాంతిత మైనట్లు తేలుచున్నది. అందులకుఁ గలకారణములు మున్నందు నిరూపింపఁబడును. ధ్వన్యాచార్యునికిఁ బిదప భట్టనాయకుఁడును, బ్రతీహారేందువర్తయు, మహిముఁడును, ధనికుఁడును వ్యక్తివాదమున కెదురుతిరిగిరి; కాని వారిమతము వ్యక్తివాదమంతటి సరసము కానందునను వారికిఁ దగినంతయవలంబన మక్తాలమునఁ జూపఁబడియుండనందునను వ్యక్తివాదమే స్థిరమైనది. ఆంధ్రాలంకారికులు కూడ నీవ్యక్తివాదమునే యామోదించియున్నారు.

7. గీ. తగ రసాశ్రయవాక్యసంతతులు కూర్చి, కావ్యము లానర్హువారెపో కవు లనంగ
నట్లుకావుననేభాషనైనఁగవిత, పలుకువారికిసాధింపవలయురసము. [అప్పక.1 ఆశ్వా]

8. భరతునినాట్యశాస్త్రము, పరిభాషామయము చూచునది.

విభావము — అనుభావము — వ్యభిచారిభావము ననునీయూఁడు భావముల సంయోగమును బొంది కరిపోషించఁబడిన స్థాయిభావమే రస మగునని యిందుమించుగ నన్ని మతములవారు సంగీకరించియున్నారు. ఆస్థాయి యల్లు మాఱునపుడు తేలిస్థాయి యుత్పన్న మగుట రస ముత్పన్న మగునా? లేక అనుమితము లగుస్థాయి భావాదులంబట్టి రసమున్న ట్లూహింపవలెనా? లేక సత్త్వోద్ద్రేకమువలన రసము సామాజికులచే ననుభవించఁబడునా? లేక యిదివఱకు సహృదయహృదయములందు వాసనారూపముగ నున్నస్థాయిభావము విభావాదులచే వ్యక్తమై రస మగునా? అనువిషయములందే వారివారి కభిప్రాయభేదము లున్నవి; కాని స్థాయిభావమే రసముగా మాఱు ననుటలో నెవ్వరికి సభిప్రాయభేద మున్న ట్లగవడదు. భరతముని స్థాయిభావమే రసముగఁ బరిగణించు నని స్పష్టముగఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఆలంకారికు లందఱు నీవిషయమునే వ్రాసిరి. ప్రాచీనాలంకారగ్రంథములలో రసవ్యరూపము చర్చింపఁబడలే దని యిదివఱకే చెప్పియుంటిని. నవీనాలంకారికు లందఱును భరతునే యనుసరించిరి. కాన వారిసనుసరించిన మనయాంధ్రలాక్షణికులమతమును భరతుఁడమతముతో సరిపోవుచున్నదని చెప్పవచ్చును⁹. కాఁగాస్థాయిభావవ్యతిరిక్తముగ నపూర్వమగు రసమొకటి లేదని తేలినది.

విభావము లనఁగా రసమభివ్యక్త మగుటకుఁగల కారణములు. అయ్యవి యాలంబనవిభావము లనియు నుద్దీపనవిభావము లనియు రెండువిధములైయున్నవి. ఏవి లేనిచో రసము వ్యక్తముకాదో యవి యాలంబనకారణములు. నాయకుఁడు, నాయిక యాలంబనవిభావము లగును. వ్యక్త మగురసమునకు సహకారు లగునవి యుద్దీపన విభావములు. అయ్యవి యౌననము, చంద్రిక మొదలగునవి. శరీరమునఁ బుట్టి కార్యరూపము లగువాల్చాపు మొదలగు నవియు, బరులసుఖదుఃఖములచే దనకు సుఖదుఃఖములు కలునటులు భావించెడిసత్త్వమువలనఁ గలుగసాత్త్వికము లగు కార్యములుగా నుండునవియు ననుభావకదవాచ్యము లగును. కంపము, కన్నీరు, గద్గదత మొదలగునవి సాత్త్వికములు. సముద్రమునందలి తరంగములవలెఁ బుట్టుచు విలీనములు కావలసిన

9. అథ స్థాయిభావాన్ రసత్వ ముపసేప్యతః, [నాట్య. వస్తాభ్యాయ.]
 10. క. ఉక్తవిభావాదులచే, భక్తనకస్థాయి రూపభావంబులు ను
 త్యక్తములై నిజగుణసంస్కర్తులై రసములన రసత్వము నొందున్. [మాదా2-4.]

పుడు మునుఁగుచు మఱలఁ బుట్టుచు విట్లు చరించుచు రసాభివ్యక్తికి సహకారము చేయునని సంచారిభావము లనఁగా వ్యభిచారిభావములు 11. స్థిరములై స్వజాతీయభావములచేఁ గాని విజాతీయభావములచేఁ గాని లోపింపక మీఁది భావములకంటె విలక్షణము లగుభావములు రతి, మోసము, శోకము, క్రోధము మొదలగునవి స్థాయీభావము లనఁబడును 12.

లోకమునఁ గారణ, కార్య, సహకారికారణము లనఁబడుననియే కావ్యనాట్యములందుఁ గ్రమముగ విభావానుభావవ్యభిచారిభావము లని పిలువఁబడుచున్నవి. ఒకనాటకమును జూచుచున్నపుడు గాని కావ్యమును వినుచున్నపుడు గాని వానితత్త్వమును బాగుగ గుర్తించి యనుభవమునకుఁ దెచ్చుకొన సమర్థు లగుసహృదయులకు, ఆయా భావములకుఁ గలవ్యక్తివిశేషసంబంధము నశించి సామాన్యజ్ఞానము కలుగుచుండును. అట్టిసామాన్యజ్ఞానము కావ్యములందుకంటె నాట్యములందే వేగముగఁ గలుగును, గాన, మనము నాటకమునే దృష్టాంతముగఁ దీసికొనుట మంచిది. శాకుంతలనాటకము ప్రదర్శింపఁబడుచున్న దనుకొనుఁడు, అందు శకుంతలాదువ్యంతు లాలంబనకారణములు కాన నియ్యెడ నావిభావములు వ్యక్తివిశేషరూపములు కాక సామాన్యరూపములై పోవును. వారియందలి శకుంతలాత్మదువ్యంతత్వములు విగళితము లగునని భావము. ఇట్లే యనుభావసంచారిభావములు వ్యక్తివిశేషముతోడి సంబంధమును వీడి సామాన్యము లగును. కాని యట్టిసామాన్యత కావ్యము సముచితలలితపదబంధబంధురమై ప్రదర్శించునటులు తత్తద్భావప్రదర్శ

11. 1. విభావః కథ్యతే తత్ర రసోత్పాదకకారణమ్,

ఆలంబనోద్దీపకాత్మా స ద్విధౌ వృద్ధయంగమః.

రససమవాయకారణ మాలంబనవిభావః, ఇతరత్కారణజాత ముద్దీపనవిభావః.

2. కార్యభూతోఽనుభావః స్యాత్కటాక్షాదిః శరీరజః॥

పరకతదుభాదిభావనయా భావితాంతః కరణత్వం సత్త్వమ్, తతోభవాః సాత్త్వికాః॥

[ప్రతాప. రసప్ర.]

3. విశేషేణ ఆసమస్తాత్ చరంతీతి వ్యభిచారిణ ఇత్యుచ్యతే. [వి + ఆ + చారిణః, వ్యభి

చారిణః.]

12. విరుద్ధై రవిరుద్ధైర్వా భావై ర్విచిన్యతేనయః,

ఆత్మభావం నయ త్యాశు సస్థాయీ.....(దశరూపకమ్.)

నమున నిపుణులై యుండినపుడే- రసాస్వాదనసమర్థు లగునహ్యుడయిలకే కలుగును. సహృదయులు కానివారికి రసాస్వాదము కలుగఁజాలదు.

అట్లు సాధారణము లై నవిభావానుభవవ్యభిచారిభావములవలన విలక్షణ మగునొకవ్యాపారము పుట్టుచున్నది ఆవ్యాపారమే వ్యంజన. ఈవ్యాపారమువలననే సహృదయహృదయములందు వాసనారూపమునఁ బ్రతిష్ఠితపూర్వము లగురత్యాదిస్థాయిభావము లభివ్యక్తము లగును. కాఁగా నున్నస్థాయిభావములే విభావాదులచేఁ బుట్టింపఁబడిన వ్యంజనవలనఁ బ్రకాశితము లగునని తేలుచున్నది. సహృదయహృదయములందు స్థాయిభావములు తొలుత యుండియు నున్నను వాని నజ్ఞానము కప్పిపుచ్చియుండుటచే వ్యక్తములు కాఁజాలవు. మీఁదివ్యాపార మొవరకరూప మగు నాయజ్ఞానమును నశింపఁజేయును. అజ్ఞానము నశించుటచే రోనున్న స్థాయిభావము, దానితోడిదే యగునానందమును బ్రకాశించుట కభ్యంతరము లేదు. మానవునికి మమత్వ మనునది యజ్ఞానజనిత మగుటచే నజ్ఞానము తోడనే మమత్వము నశించును. అనఁగా సహృదయునకుఁ దానొక వ్యక్తివిశేషమ నయజ్ఞానము నశించి యతఁడు వ్యక్తిసామాన్యమే యగును. దువ్యంతాదినాయకులు సామాన్యవ్యక్తులైనట్టిదివఱలోఁ జెప్పఁబడినది; కాని సహృదయనాయకుల కభేదము కలుగును. అప్పుడు సామాన్యరూప లగు శకుంతలాదినాయికలందు సహృదయునకు స్వకాంతాత్వజ్ఞానము కల్గి యనురాగము కలుట యరంగతము కాఁజాలదు. స్థాయిభావము వ్యక్త మగునప్పుడు విగళితవేద్యాంతర మగునానందమును సహృదయుఁ డనుభవించును. స్థాయివిశిష్ట మగునాయానందమే రసవదవ్య మగుచున్నది. ఇయ్యది శృంగారరసప్రతీతిమూర్ధము తక్కినవానివిషయమై గూడ నిట్లే యూహించునది.

స్థాయిభావమునకుఁ బుష్కల మగుటభావాదిహమగ్ని లభించినపుడే వ్యక్త మగు నాభావము స్థాయి యనఁబడును స్వల్పవిభావజ మగుచో నది వ్యభిచారిభావమే గాని స్థాయిభావము కాఁజాలదు. 18. కావున రసమును రూపింకఁడలఁచినచో విభావాదులను సముచితరీతిని నిబంధించుట కవ్రలకర్తవ్యమై యున్నది.

రత్నాదిభావములు చిత్రవృత్తివిశేషములు. (క్షానవిశేషములు.) కాననవి క్రొత్తగాఁ బుట్టినవికావు. అయ్యవి తగినయ్యుద్బోధము కలిగినపుడు వ్యక్తము లగుచు లేనియెడల నవ్యక్తములగుచు నుండును. ఆభావము లట్లులేనివారికి రసాస్వాదము కలుగఁజాలదు. కావున సహృదయులైనవారికే గాని యసహృదయులకు రసాస్వాదము కలుగదు. వానరానూపమున స్థాయిభావము లందఱియెడఁదల నుండవలె నని నియమము మాత్రములేదు.

రసమునకు నానందమునకును భేదము కలదా? లేదా? యని కొంచెము విచారించవలసియున్నది గీర్వాణాలంకారికు లిందునుందుగ నీవిషయమున రెండుమార్గములం ద్రొక్కియున్నారు మమ్మటాచార్యులు తనకావ్యప్రకాశమున రసాస్వాదనమువలన విగళితవేద్యాంతర మగునానందము కలుగు ననియు, రసము బ్రహ్మానందసబ్రహ్మచారి యనియు రెండుమార్గములను (రస మానందముకంటె నవ్య మనియు, రసానందముల కభేద మనియుఁ గూడ) నిరూపించి యున్నాఁడు 14. రసగంగాధరమునందలి రసనిర్వచనసూత్రమునుబట్టి స్థాయికంటె నానందము వేఱనియు, నీరెండిటికి నవినాభావసంబంధ మనియుఁ బండితరాజు సిద్ధాంతమైనట్లు తోచుచున్నది 15. మఱియు నతఁడు స్థాయిభావముతోఁ గూడినయానందము రసమా? లేక యానందముతోనున్న స్థాయి రసమా? యనివిచారించుచు శ్రుతిని బ్రమాణముగ గ్రహించి రత్నాదిస్థాయి విశిష్ట మగు చిదానందమే రసమని సిద్ధాంతీకరించి యున్నాఁడు 16. రసమానందస్వరూప మనియే శ్రుత్యర్థము. ఇట్లు ద్వీవిధము లగుపక్షములు కానవచ్చుటచేత సమన్వయము నాసించినచో నొకరీతి సమాధానము చెప్పవలసియున్నది. రసము, నానందమును వేర్వేఱఁజేయునను హేతుహేతుమదభేదసరణి నాశ్రయించి (రసము చిదానందమునకు హేతు వగుటచే) యభేదమును జెప్పుట యుక్తిదూరము కాఁజాలదు.

14.... “నకలప్రయోజనమాశిభూతం సమనంతరమేవ రసా స్వాదనసముద్భూతం విగళితవేద్యాంతర మానందం” [కావ్యప్రకాశః పృథమోల్లాసః]

[బ్రహ్మస్వాదనబ్రహ్మచారి.....రసః [కావ్యప్ర. చతుర్థోల్లాసః]

15.... “స్వప్రకాశతయా వాస్తవేన నిజస్వరూపానందేన సహగోచరీక్రియమాణః ప్రాప్యినివిష్టహాసవారూపో రత్నాదితేవరసః [రసగం, 22 పు]

16. వస్తుత్వస్తు వత్వమాణ ప్రతిస్వారస్యేన రత్నాద్యవచ్చిన్నా భగ్నావరణాచితేవరసః. రసోజైసః రసంహేయాయంబద్ధ్వా ౭౭నందిభవతి. “ఇతిశ్రుతిః” [రసగంగాధర. పు 28]

ఆంధ్రాలంకారికులలోఁ జెద్దిరాజుమత మేమో నిశ్చయింపఁ బ్రబలా
ధారములు నిరూపించుట కష్టముగాని మూర్తికవి విద్యానాథుని “గుణాలంకార
శ్రీకృతపరికర” అనుశ్లోకము నాంధ్రీకరించుచు “వావిరి దుఃఖమైన సుఖవైభ
వమైన విటీవీటాళియం, దావలఁ బూర్ణ మై సహృదయాత్మలఁ గేవలహర్ష మై
తగున్” అని చెప్పి రసానందముల కభేదమును జెప్పియున్నాఁడు. మీఁదిస
మాధానమే యిచ్చటఁ గూడ శరణ్యమై యున్నది.

ఇట్లుసంగ్రహముగ బహుళాలంకారికసిద్ధాంతిత మగు రసస్వరూపనిర్వ
చనము సూక్ష్మముగఁ జెప్పఁబడినది. కానఁ జైరీతి వ్యక్తివాదమే సిద్ధాంతిత
మై చాలమంది నిరూపించియున్నారు. కానఁ జైవాదమే యుక్తియుక్త మను
టకు ముఖ్యములగు నితరవాదములను గొంత విమర్శింపవలసియున్నది.

“విభావానుభవవ్యభిచారిసంయోగ ద్రసనిష్పత్తిః” అను నాట్యశా
స్త్రీయరససూత్రమునందలి సంయోగనిష్పత్తిశబ్దములకుఁదమకుఁ దోచినరీతిని
బలువురు పండితులు పెక్కులర్థములను గ్రహించుటచేతనే వాదములు వలరీ
తుల బయల్పెడల నవకాశము కలిగినది. ఉత్పత్తివాదు లగుభట్టలోల్లటప్రభృ
తులు విభావములవలనఁ బుట్టి యనుభావములచేఁ బ్రతీతియోగ్యమై వ్యభి
చారులచేఁ బోషింపఁబడిన స్థాయి రస మగు నని చెప్పచున్నారు. అయ్యది
రామాదినాయకనిష్ఠ మనియు, నాయక వేషమును ధరించుటచే నటునియందు
నది గోచరించు ననియును వారియాశయము. వీరిమతమున సంయోగపదము
నకుఁ బలురీతు లగునర్థములను గ్రహింపవలసియున్నది. స్థాయివిభావముల
సంయోగ మనఁ గార్యకారణభావము. స్థాయ్యనుభావసంయోగము జ్ఞాప్య
జ్ఞాపకభావము. స్థాయిసంచారిభావముల సంయోగము పోష్యపోషకభావము.
నిష్పత్తిపదమునకు వీరిమతమున నుత్పత్తి యని యర్థము. కాని యీమతము
సరికాఁజాలదు. ఉన్నస్థాయిభావమే విభావాదులచేఁ బ్రకాశిత మగునుగాని
క్రొత్తగాఁ బుట్టుట యనుభవదూరము; పండితాసంగీకృతమును. రస మెన్ని
యుగముల క్రిందటనో యుండిన రామాదినాయకనిష్ఠ మైనచో సామాజికులకు
రసాస్వాదము కలుగుట యెట్లు? రసము సామాజికనిష్ఠమై యుండవలదా?
సంయోగపదమున కిన్నియర్థముల నంగీకరించుట గౌరవము కాదందురా?

అనమితివాదు లగుశ్రీశంకరులు నమ్మజ్ఞిభాగ్యసంశయసాదృశ్యప్రతీ
తులు నాల్గింటికంటెను కలక్షణ మగు చిత్రేతురగన్వాయగృహీతప్రతీతివలన

నటునియందు రామాభేదజ్ఞానము కలుగు ననియు, సరస మగువాట్యమువల నను నిపుణుడగు నటునచేష్టలవలనను, నటునియందు శేనిభావము లచట నున్నట్లే సామాజికులచే గ్రహింపఁబడుననియు, గాఁగా, రసము నాయక నిష్ఠ మైనను నటునియందు ననుమానింపఁబడి సామాజికులచే ననుభవింపఁబడు నని చెప్పుదురు. వీరిమతమున సంయోగపదమున కనుమాప్యానుమాపక భా వమును, నిష్పత్తిపదమున కనుమితయు ననుసర్థములను గ్రహింపవలసియున్నది. కాని యీమతముకూడ పరియైనట్లు తోచదు. నటుఁడు తటస్థుఁ డగుటచే దద్గతముగ ననుమిత మగుస్థాయిభావము సామాజికులకు విగళితవేద్యాంతర మగునానందమును గల్గించఁజాలదు. కాన నీవాదమున రసముయొక్క యథా ర్థస్వరూపము విశేషలితమై యుండలేదు.

భుక్తివాదు లగుభట్టనాయకులు లోకవ్యతిరిక్తముగఁ గావ్యనాట్యముల యందు విభిదకంటఁ బరిక్షణములగు రెండువ్యాపారములు, భావకత్వ, భోగము లనునవి కల వనియు, మొదటివ్యాపారముచే విభావానుభావవ్యభిచారిస్థాయి భావములు వ్యక్తివిశేషసంబంధమును విడిచి సర్వసాధారణము లగుననియు, విడప సాధారణీకృత మగుస్థాయిభావము భోగాఖ్యవ్యాపారమువలన (ఆవ్యా పారము రజస్తమముల నణచి సత్వము నుద్రేకింపఁజేయు నట) సామాజి కులచే ననుభవింపఁబడుచు రస మగు నని చెప్పుదురు. వీరిమతమున సంయో గపదము సాధారణీకరణరూపార్థపరము. నిష్పత్తి యన భుక్తి లేక యను భవము. కాని యీవాదమును యుక్తిదూర మనియే యందురు. క్రొత్తగ సాధారణీకరణభోగవ్యాపారముల సంగీకరించిన గౌరవము. రసము సామాజి కభుజ్యమాన మగుటచే రసము పుట్టు నని కాని, జ్ఞాత్య మగు నని కాని చెప్పుటకు వీలులేదు. కాన నది యభివ్యక్తమే యని యనఁదగును. కాని, భుక్తివాదు లగుభట్టనాయకులమతమున వ్యక్తివాదమున కనుమాత్రము నవకా శము చ్ఛిక్తదు. కావున మొదటనిరూపింపఁబడిన యభినవగుప్తు (ఆనందవర్ధనుని మతము ననుసరించియే యభినవగుప్తులు రసస్వరూపమును విశదీకరించిరి.) పాదులమతమే యాదిరణీయము. వ్యక్తివాదమున సంయోగపదమునకు వ్యం జనాఖ్యసంబంధ మనియు నిష్పత్తిపదమున కభివ్యక్తి యనియు సర్థములు.

ఇంతవఱకును బ్రతిపాదింపఁబడిన విషయములంబట్టి రసము లన్నింటివ లన నానందమే కలుగు ననియును దుఃఖ మెన్నఁడును గలుగఁజాల దనియు ను దేలుచున్నది. రసస్వరూపనిరూపణమున నిపుణుఁడును బ్రామాణికుఁడు నగు నభినవగుప్తాచార్యుఁ డారీతినే చెప్పియున్నాఁడు. ఇచట నొకపూర్వపక్ష

మును లేవఁదీయవచ్చును. రతి హాసము మొదలగు స్థాయిభావములు గల శృంగారహాస్యాదిరసములవలన నానందము కలుగవచ్చును గాని, శోకము-
 థయము- జాగుష- క్రోధము, స్థాయిభావములుగఁ గల కరుణ, ధయానక,
 బీభత్స, రాద్రరసములవలన నానందము కలుగుటెట్లు? ఈవిషయమున నీ
 క్రిందివిధముగ సమాధానము ప్రాచీనకాలమునుండి నేటివఱకును బ్రచారము
 ననున్నది. కావ్యప్రపంచము లోకవిలక్షణమైనది. లోకమున సుఖపాతువుల
 వలన సుఖము దుఃఖపాతువులవలన దుఃఖము కలుగవలె ననునియమము కల
 దు. కవిబ్రహ్మసృష్టి విలక్షణమగుటచే దుఃఖపాతువు లగు మీఁదిరసములవల
 నఁ గూడ విగళితవేద్యాంతర మగునానందమే కలుగును. అట్లొనరింపఁగల
 వాఁడే కవి. హాలాహలమునుఁ డి యమృతము నొలికింపఁగల సామర్థ్యము లేని
 కవి యథార్థకవి కాఁజాలఁడు. శ్రోత గాని, ద్రష్టగాని కేవలము దుఃఖము నను
 భవింపవలె ననునాశయమునఁ గవిశ్రవ్యకావ్యములను, నాటకములను రచిం
 పఁడు. తనకు దుఃఖమే కలుగవలె నని కోరి సహృదయుఁడు కావ్యకరణము
 నఁ గాని, నాటకదర్శనమునఁ గాని క్రవర్తింపఁడు. దుఃఖము నుగల్గించు కావ్య
 ములను జదువ సహృదయుఁడు దొరకొనినను నట్టిదుఃఖమువలన మనసునకు
 శాంతి గల్గి యానందము కలుగవలె ననునాశయముతోడినే యాలిఁ డద్రాసఁ
 బ్రయత్నింపవలెను. మఱియు మనము కపి యారసమును నిరూపించుటయం
 దెంతవఱకు జయమొందెను? కరుణరసమున మనలను రామాదులతోపాటుగ
 నేడ్పించినా లేదా యనియే యాలించితుము. మనల నేడ్పించిననే మన కా
 రసమువలన నానందము కలుగును. ఇయ్యది యనుభవమునకు విరుద్ధము
 కాఁజాలదు. గీర్వాణాలంకారికులు సామాన్యముగ నందఱును గరుణాదులవల
 న నానందము కలుగు ననియే చెప్పియున్నారు. నాట్యదర్పణమును వ్రాసిన
 రామచంద్రగుణచంద్రులు మాత్రము సుఖాత్మకత్వదుఃఖాత్మకత్వభేదమున రస
 ములు రెండువిధము లనియు రసము సుఖదుఃఖస్వరూప మనియు వివరించియు
 న్నారు¹⁷. కాని వీరిమతియు నిం కెవరు నామోదించి యుండిలేదు. అర్వా
 చీను లెవ్వరును వీరిమతియునైన నుట్టంకించి యుండిలేదు. వెయల? వారిగు
 రు వగుహేమచంద్రాచార్యులుకూడ వారిమతియు నెత్తిక రసము లన్నియు నా
 నందస్వరూపము లనియే చెప్పియున్నాడు.¹⁸

17. డా. శాట్యద్వాజము. [Gaehtwa Oriental Series] అ. 8.
 18. డా. శాట్యద్వాజము, నిర్ణయసాగరపురి.

అంధ్రాలంకారికులు కూడ రసము లన్నింటివలన నానందమే కలుగునని చెప్పిరి. అందులకు సరసభాసాలీయమునందలి ప్రాగుదాహృతమును “వాని రిదుఃఖమైన సుఖవైభవమైన విటీవటాళియు, వావలఁ బూర్ణమై సహృదయోత్తలఁ గేవలహర్షమై రగున్” అనువచనము ప్రమాణము కాఁగలదు.

రసము నాయకనిష్ఠమా? సామాజికసహృదయనిష్ఠమా? నటనిష్ఠమా? అనుప్రశ్నకు సమాధానము రసస్వరూపనిర్వచనావసరముననే ప్రతిపాదించఁబడినది. కాని కొంచెము వివరించి యిచటఁ జెప్పఁబడును. అభినవగుప్తులమితమును బట్టి రసము సామాజికమని నాస్వాదించఁబడుటంబట్టి దానికిఁ దన్నిష్ఠతయే యుచితమై యున్నది. కావ్యమునందు శ్రోతలకును, నాట్యమునందు ద్రష్టలకును రసముకలుగు నని, అనఁగాఁ దత్తత్పనుయములందు రసము తత్తన్నిష్ఠమగు నని మీఁదిసిద్ధాంతము ననుసరించియే పెద్దిరాజు కావ్యాలంకారచూడామణియందుఁ జెప్పియున్నాడు¹⁹ కావున రసము సుహృదయసామాజికనిష్ఠ మని తేలుచున్నది. ప్రతాపరుద్రీయమునే మాతృకగాఁ దీసికొని (యించుమించుగ) యందలి ప్రాగుభిప్రాయప్రతిపాదక మగు “భావేనాని” అను శ్లోకమునే యాంధ్రీకరించిన మూర్తికలిమితమును వేఱుగ నిరూపించుటయు నవసరము. కాని రస మెన్నడును నటనిష్ఠముకాఁజాలదు. నటుఁడు కేవల మభినయాదుల ననుకరించును. ఒకప్పుడతఁడు తన్వయుడై రసము ననుభవించెనేని యప్పుడు నటుఁడు కాక యతఁడు సామాజికఁడుగనే మాటిపోవును. అతనికి (నటునకు) రసాస్వాదయోగ్యత లేదు. కావున నాట్యమునందు రసాస్వాదయోగ్యుఁడు సామాజికఁడు కాని వేఱొకఁడు కాఁజాలఁడు.

ఈమీఁదఁ జెప్పఁబడిన విషయములలోఁ గొన్ని ప్రస్తుతము మనవారి కనుభవవిరుద్ధములుగ గోచరింపవచ్చును. కాని ప్రాచీనార్వాచీనలాక్షణికు లందఱు నిట్లే నిరూపించియుండుటచే వారి యుచితవముమాత్రము మీఁదిమాదిరిగనే యుండి యుండవచ్చును. లక్షణగ్రంథములయందు నిరూపించఁబడినయంశములను విశదీకరించుట నాముఖ్యకర్తవ్యము కాని యది యనుభవమున కెంతవఱకు సరిపడుచున్నదనువిచారము ప్రస్తుతము కాదు.

రసాభివ్యక్తికిఁ గలకారణములు విభావానుభావవ్యభిచారు లని “విభావానుభావ వ్యభిచారిసంయోగా ద్రసనిష్పత్తిః” అను ఛరతరససూత్రమువల

19. గీ. పోదలకుఁ గావ్యములయందుఁ బొందురసము

ద్రష్టలకు నాట్యములయందుఁ దనయరసము—[ద్వితీ. ౭.]

ననే దెలియవచ్చుచున్నది. ధ్వనికారాదులందఱు నారీతినే నిరూపించియున్నారు. కాని ధనంజయుఁడు, ధనికుఁడు, విద్యావాఘుఁడు మొదలగుకొందఱు అర్వాచీనులు సాత్త్వికభావములను గూడ రససామగ్రియందుఁ జేర్చి యున్నారు. వాని ననుసరించి మన యాంధ్రాలంకారికులుకూడ నట్లే చెప్పియున్నారు 20. వైవారియాశయమును బట్టి సాత్త్వికములను రససామగ్రిగాఁ జెప్పవలసినట్లు తేలుచున్నది. ఇయ్యది ప్రధానములై యవసరమైనవే యెనచోఁ బ్రాచీనాలంకారికు లెవ్వరును వీనిని నిరూపింపకపోవుటకుఁ గల కారణమేమి? అనుప్రశ్నకు సమాధాన మియవలసినవాధ్యత మనపైనున్నది. విచారించిచూచినచో ననుభావములకును సాత్త్వికములకును భేదమే లేదు. ప్రాగు క్తలక్షణములం బట్టి శరీరమునఁబుట్టు కటాక్షాదు లగు కార్యము లనుభావము లనియును, పరగతసుఖదుఃఖాదిభావభావనవలనఁ బుట్టుగగుర్పాటు, కన్నీరు, మొదలగునవి సాత్త్వికము లని యుఁ జేలుచున్నందున వీరెందును గార్యరూపములే యగుట వభేదమే యంగీకార్యము. కార్యములు మొదట సాత్త్వికావస్థయందుండి యాపై ననుభావములుగ మాటురు. కావున సాత్త్వికములు కూడఁ జివర కనుభావములే యగుటచే నేఱుగ సాత్త్వికములం జెప్పుట యవసర మని భరతముని యెనిమిది స్థాయిభావములను, నెన్నిది యనుభావములను, ముప్పదిమూఁడు సంచారిభావములను, మొత్తముపై $(8+8+32=48)$ నలువదితొమ్మిది భావములను గఁతోక్తిగ సంగీకరించియున్నాఁడు. సాత్త్వికములు కేఱుగ నున్న వనినచో నాసంఖ్యాపరిగణనము సరిపడఁజాలదు 21. భరతమునిమతమునే చాలమంది యనుసరించియున్నారు.

20. విభావై రనుభావైశ్చ సాత్త్వికై ర్యథాభిచారిభిః

అనీయమానః స్వాదుత్వం స్థాయీభావో రతిః స్మృతః॥

విభావానుభావసాత్త్విక్యథాభిచారిసామగ్రిసముల్లసితస్థాయీ భావోరసః॥

[ప్రతాపరుద్రీయే రసప్రకరణమ్]

21. గీ. అట్టివిజ్ఞానకలితమై యవయభావ, మాత్మక బ్రహ్మకమై విభావానుభావ

సాత్త్విక్యథాభిచారిసంజ్ఞలఁ దడర్పు. వాల్మీకిఁగల రసనివాసంబుగాఁ.

[మాదా 1—20.]

క. తలఁపఁగరసకార్యములై, జలజాతులయందుఁ బొడము సాత్త్వికభావం

బుల నెనిమిదింటి నేర్పడఁవలసింతుం గడఁగ తోనుదాపారణంబుల్. [వరస 8—38.]

21. ఏకం సర్వమిత్యా ఏకోనభివ్యక్త్యా॥ [వాల్మీకి 6 అ.]

సూక్ష్మదృష్టిచే ననుభావసాత్త్వికములకు భేదము లేకున్నను స్థూలదృష్టిచే నది యనుకొన నవకాశము కలదు. సాత్త్వికములు చివరి కనుభావములే యైపోయినను, వానిప్రాథమికావస్థను విశేషపఱచుటకు వేఱుగ వానిని గ్రహించుట దశరూపకకారాదుల మతమున యుక్తిదూరము కాఁ జాలదు. యోగి ప్రస్తుతావస్థయందుఁ జాతుర్వ్యస్థముతోడి సంబంధమును వీడి యున్నను దొలుత బ్రాహ్మణుడయ్యెనేని బ్రాహ్మణయోగి యని పిలువఁబడ. నట్లే మొదటి సాత్త్విక భావము ప్రస్తుత మాయావస్థయందు లేకున్నను బూర్వావస్థను దెలియఁ బఱచుటకు వానిని వేఱుగ సాత్త్వికములని పరిగణించవచ్చు నని విద్వాంసుల యభిప్రాయము.

అంధ్రాలంకారికు లెన్నిరసముల సంగీకరించిరో సఁచారించుటకుఁ బూర్వము తత్తుల ముగూర్చిరావలసియున్నది. యాలంకారికులమతములను సూక్ష్మముగ నిరూపించవలసియున్నది. స్థాయిభావమే రస మగు ననుసంశయము తొలుదొల్ల వివరింపఁబడియే యున్నది. భరతముని యెనిమిదిస్థాయిభావములనే నిరూపించుటచే దస్తరతున రసము లెనిమిదిదనియే చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. సామాన్యముగ రసములు తొమ్మిదిని యందఱు నొప్పుకొందురు. శాంతము రస మగు నని యందఱులు (స్వల్పవంఖ్యాకులు తప్ప) సంగీకరించి యున్నారు కావున భరతమునిమతమునఁ గూడ శాంతరసము నొప్పుకొనవలెను. అతఁడు “అస్తే నాశ్చ్య రసాః స్మృతాః” అని చెప్పినను, నాట్యమునం చెనిమిదే రసములని యతని మత మనియు నాట్యాతిక్రమముగఁ గావ్యములందు శాంతరస మున్నచో నాతనికి విప్రతిపత్తి కలుగఁజాల దనియు మనము పైవచనమునుబట్టియే గ్రహింపవలసియున్నది. అభినవగుప్తాచార్యులు శాంతమునుగూర్చి ప్రసంగించుచు “మినినాఽవ్యంగీకృతం, క్వచిచ్ఛమ ఇత్యాదినా” యని మునిమతిమున శాంతరసము నొప్పించి యున్నాఁడు. మఱియు శమము శాంతరసమునకు స్థాయియైనట్లు భరతమునిమత మని కూడ వభినవగుప్తనియాశయ మైనట్లు తెలియుచున్నది నాట్యశాస్త్రమున “రత్విహాసశ్చ శోకశ్చ క్రోధోత్సాహాధయం తథా, జగుహస్ విష్ణయ శ్చేతి స్థాయిభావాః ప్రకీర్తితాః” అని స్థాయిభావములు నిరూపించఁబడి యాపై “నిర్వేదగ్లాని శంకాఖ్యా” అని సంచారిభావములు ప్రస్తుతించఁబడినవి. కాని శమము స్థాయిభావముగఁ గాని, భావమూర్తముగఁ గాని చెప్పఁబడియుండలేదు. కావ్యప్రకాశమును వ్రాసినమహ్మటాచార్యులు నిర్వేద మమంగళప్రాయ మగుటచే వ్యభిచారిభావములలో దానిం దొం.దొల్ల నిరూపించుట యనుచిత

మైనను నొకప్పుడు స్థాయి కాంగల దనువాశయముననే యట్లు విరూపించె ననియు, నందుచే నిర్వేదము స్థాయి కాంగల శాంతరస మొందు కల దనియు విరూపించియున్నాఁడు 22. విద్యానాథుఁడు శమమే శాంతఽనస్థాయి యని చెప్పియున్నాఁడు. పండితరాజు నిర్వేదమునే శాంతస్థాయిగా విరూపించియున్నాఁడు. ఇట్లే శాంతస్థాయివిషయమున మతద్వయ మున్నట్లనుకొన వీలుకలదు. కాని విచారించిచూచినచో నిర్వేదమునకే శమ మని నామాంతరమని తేలుచున్నది. భరతముని శమము సంగీకరింపనిచో నభినవగుప్తులవచనము కుదురఁజాలదు శమనిర్వేదములు రెండును దృష్టాక్షయరూపము లగుటచే నీరెండిటికి నభేదము సంగీకరించినచో ననుమాత్రము ననుపపత్తి కలుగఁజాలదు. ఇట్లు భరతముని మతానుసారముగ రసములు తొమ్మిదని తేలినది.

ఇంతటితో నీనిశ్చయము స్థిర మని నిశ్చయింప వీలులేదు. శృంగార ప్రకాశమును వ్రాసిన భోజుఁడు శృంగార మొక్కటియే రస మగు నని వ్రాసియున్నాఁడు 23. రూఢగోస్వాయి యుజ్జ్వలసీలమణి కుం దుజ్జ్వలవేష మగు శృంగారము రసమని చెప్పియున్నాఁడు ప్రాచీనాలంకారికులలో నొకఁడగు రుద్రటుఁడు తొలుదొల్ల మీఁదిరీతిని దొమ్మిదిరసములనే గాక పదియవ దగు ప్రేయోరసము సంగీకరించి యున్నాఁడు 24. అపై నంతటితోఁ దలిచి నొందక మధురామలయాస్వాదనమువలనరసములుకలుగునట్లు భావములన్నింటియొక్క యాస్వాదనమువలనను రసోత్పత్తి కలుగుట యనుభవసిద్ధ మగుట నిర్వేదాదులన్నియును రసములు కావచ్చు నని విరూపించియున్నాఁడు. 25 మనయాంధ్రులలో నధునాతనవిమర్శకులు కొందఱు రసరంఖ్యను నియమించుటకు వీలు

22. నిర్వేద స్థాయంగళప్రాయస్య పృథమ మనుపాదేయ త్వేఽత్యుపాదానంసంచారిత్వేఽపి స్థాయిత్వప్రతిపాదవార్థమ్, లేన “నిర్వేదస్థాయిభావోఽస్తి శాంతోఽపి సకమా రసః” ఇతి. (కావ్యభి, చతుర్థోద్ధానః-)

23. వీరాద్భుతాదిభి రసేషు రసప్రసిద్ధిస్సిద్ధావతోఽపి వటుయతీవ దావిభాతి లోకే గతానుగతికత్వవకాదుకేతా మేతాం నివర్తయితు మేష పరిశ్రమా నః॥ శృంగారవీరకరుణాద్భుతహాస్యకౌశలీరత్న వత్సలభయానకశాంత చార్మ॥ ఆమ్నూసిష ర్దశరసా నపరే వయంతుశృంగారమేవ రసవా ద్విసమామకాదుః॥ (శృంగా, పీఠిక)

24. శృంగారవీరకరుణా రీరత్నభయానకాద్భుతా హాస్యః॥ రాద్యః కాస్తః క్రియా నితి మస్తవ్యా రసాః సర్వః. (రుద్రగుణకావ్యా. 3-3.)

25. రససాద్రవత్వమేషం మధురామివామివోక్తమాచార్యైః॥ నిర్వేదాదిష్యపితన్ని కాదు మత్తితితేఽపిరసాః॥ [కావ్యాలంకారః] 3-4

లేదనియు భావానుసారముగ విచ్ఛకువచ్చినన్ని రసములుండవచ్చు ననియు, జేయు సిద్ధాంతమునకు మీఁది రుద్రటునివాద మెంతయు నుకకరించుచున్నది.

రసవిషయవిమర్శనపందర్భమున జగన్నాథపండితరాజుకూడ మీఁది రత్నాద్రిస్థాయి భావములు భూయిష్టము లగు విభావములవలన వ్యక్తమగునపుడు స్థాయి భావము లగుననియు, స్వల్పవిభావవ్యక్తము లగునపు డయ్యుచియే సంచారి భావము లగుననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈవిషయ మిదివఱకే నిరూపింపఁబడియున్నది. కాఁగా రసములు తొమ్మిదని నియమించుటలోఁ గలకారణమును వ్యక్తజఙుపవలసియున్నది.

దేవగురుపితృదివిషయక మగురతి భావ మగు ననియును నయ్యుచియే కాంతావిషయక మగుచో రస మగు ననియు వాలంకారికుల సిద్ధాంతము. అస్వాదమున భేదము లేనప్పుడు నన్నియు రసములే యని కాని లేక యన్నియును భావములనియే కాని యేలకాఁగూడదు? లేదా కాంతావిషయక మగు రతి భావమును, దేవాదివిషయక మగునది రసము నేల కాఁగూడదు? విని గమనావిరహము సంగీకరింపవలసినపుడు మొదటియాలంకారికు నొకనియెడ గౌరవముంచి తస్మత్తానుసారముగ సమాధానమును జెప్పటయేయుచితము. రసనవత్ససిద్ధాంతము మునిమతము ననుసరించియే యంగీకరింపఁబడిన దనియుఁ, దదతిరిక్తము లగునవి భావము లని యంగీకరింపవలసిన దనియుఁ, బేరునందే భేదము కలదు కాని ఫలమున భేదము లే దనియుఁ బండితరాజు చెప్పియున్నాఁడు²⁶. సామాన్యముగ నందఱును రసములు తొమ్మిదనియే చెప్పియున్నారు. పండితరాజుకూడఁ దొమ్మిదిరసములనే యంగీకరించియున్నాఁడు. అర్వాచీనాలంకారికులమతమున రసములు తొమ్మిదియే యగుచున్నవి? కావున వారిననుసరించిన మనయాంధ్రాలంకారికులమతమునఁగూడ రసములు తొమ్మిదే యని చెప్పవలసియున్నది²⁷. కావున రసములు తొమ్మిదియే యని మనమొకమాదిరిగ సిద్ధాంతీకరించుటలో దోషము లేదు.

26. భరతాదిమనివచనానామే వాత్యై రసభావత్వాదివ్యవస్థాపరత్వేన స్వాంత్యాదుగాత్, అన్యథా పుత్రాద్వివిషయానాం అపి రతే స్థాయిభావత్వ వతో నస్యాత్,..... రసానాం నవత్వజననాచ మనినియంతితాభిశ్చేత్యైః;..... [రసగంగాధరః, పు 46]

27. క. ఉక్తవిభావాదులచే, వ్యక్తకృతస్థాయిరూపభ వంబులు గు
వ్యక్తములై నిజగుణసం, సక్తములై రసములన రసత్వముఁజెందుట. [చూడా. 2-4]
క. భరత్యంగారము హాస్యము, కరణము వీరము భయోనకము వీరభక్తిం
బును కాద్య మధ్యుతము కాంతరసంబును రసములనఁగఁ దనరుం గృకులట.

ఈవిషయమును వ్రాయుటలో నుపయోగించిన గీర్వాణాంధ్రాలంకార గ్రంథములు.

గ్రంథము.

అప్పకవీయము
అభినవభారతి (వాట్యశాస్త్రవ్యాఖ్య)
ఆంధ్రశిల్పదీపికామణి
ఉజ్జ్వలనీలమణి
కావ్యదర్పణము
కావ్య ప్రకాశము
కావ్యదర్పణము
కావ్యానుశాసనము
కావ్యాలంకారము
కావ్యాలంకారము
కావ్యాలంకారనూడామణి
కావ్యాలంకారసంగ్రహపారము
కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తి
దశరూపకము
దశరూపకాపలోకము (పైదాని వ్యాఖ్య)
ధ్వన్యాలోకము
వరసభాషాలీయము
వాట్యదర్పణము
వాట్యశాస్త్రము
ప్రతాపరుద్రీయము
రత్నావళి [పైదాని వ్యాఖ్య]
రసగంగాధరము
లోచనము [ధ్వన్యాలోక వ్యాఖ్య]
వక్రీకీచితము
వక్రీకీచితము
సృంగారప్రకాశము

కర్తృనామము.

కాకుమూరి అప్పకవి
అభినవగుప్తాచార్యులు
నన్నయభట్టు
రూపగోస్వామి
రాజమూడామణిదీక్షితులు
మమ్మటాచార్యులు
దండ్యాచార్యులు
హేమచంద్రుడు
భామహుడు
రుద్రటుడు
విన్నకోట పెద్దయకవి
ప్రతీహారేందువర్మ
వామనుడు
ధనంజయుడు
ధనికుడు
ఆనందవర్ధనుడు
ప్ర. మూర్తికవి
రామచంద్రగుణచంద్రులు
భరతముని
విద్యానాథుడు
కుమారస్వామి
జగన్నాథపండితుడు
అభినవగుప్తాచార్యులు
కుంతకుడు
మహిమభట్టు
భోజదేవుడు.

రాజానకరయ్యకుఁడు.

[శ్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ది]

యాయూర్జి వేళ్ళటవీర రాఘవాచార్యులుగారు, యం. ఏ., కాకినాడ.

I. ప్రాక్షణము—సంస్కృతమున 'సలంకారసర్వస్వ' ద్యనేకాలక్ష్మర గ్రంథముల రచించి సహృదయసంస్తాయమానకీర్తికలాకలాపుండై, యాలంకారికావతంసుఁ డగు శివనాథకవిరాజు నంతటివానికిఁ గూడఁ గృతినిర్మాణావసరమున నుపజీవ్యుఁ డయిన రాజానకరయ్యకుని కృతికాలాదులంగూర్చి తెలుఁ గన నెవరును గూలంకషముగఁ జర్పించియుండలేదు. రయ్యకుని కృతులుగా మనకుఁ దెలియుచున్నవానిలో 'శ్రీకణ్ఠసైవము,' 'సార్వచలైతవారికముం' దక్షమిగిలిన యాక్రింది పదిగ్రంథములును¹ సోపజ్ఞామూలకము లయిననేమి, యలంకార గ్రంథవ్యాఖ్యానము లయిననేమి సాహిత్యాలంకార ప్రతిపాదకములే. సంస్కృతసారస్వతమును వెదికిచూచినను సర్వోత్కృష్టము లగునిన్నియలంకార గ్రంథముల నిర్మించిన మహాసీయఁడు శేఱ్ఱకొండ గానపచ్చుటలేదు.

ఇంచుమించుగ నైదుశతాబ్దములఁజలకు [సఁగః—జగన్నాథపండిత రాయలకాలము 1620-1660 శ్రీ. శ. ఁజకును] రయ్యకుని గ్రంథరాజ మగు 'సలంకారసర్వస్వము' సాహిత్యసామ్రాజ్యమును నిరంకుశముగఁ జరిపాలించుచుండెడి దని చెప్పవచ్చును. ఒక్కజగన్నాథపండితరాయలు దక్ష, ఈ యెదు శతాబ్దములలోను రయ్యకుని యాలక్ష్మరకృతమును ఖండించినవారు లేరు.

భారతవర్షమున కింతకు ముకుటాయమానమును నలక్షారశాస్త్రమునకు బుట్టినిల్లు నగుకాశ్మీరదేశమే రయ్యకుని వాసస్థానము. ఇతఁడు పండితవంశోద్భవుఁడు. దృఢవృత్తిత్వముఁ డగురాజానకరయ్యకుఁ డీతనిజనకుఁడు.² తిలకుఁడుదృఢుని యలంకార గ్రంథమునకు 'ఉద్భటపివేకము' లేక 'ఉద్భటచారము'

1. (i) అలంకారానుసారిణి	(vi) వాటకమిమాంస
(ii) అలంకారమంజరి	(vii) బృహతి
(iii) అలంకారపారికము	(viii) కృత్రిమవేకచారము
(iv) అలంకారసర్వస్వము	(ix) సహృదయరీతి
(v) కావ్యప్రకాశసంకేతము	(x) సాహిత్యమిమాంస

2. 'రాజానకరయ్య'—పీ. పి. ల్ (Dr. Pischel) పండితప్రియతమగురయ్యకుని 'సహృదయరీతి'.

అరువేరితో వ్యాఖ్యయో నిమగ్నమో రచించియుండినట్లులు జయరథుడు అలంకారసర్వస్వచాఖ్యాయ మగు తన 'అలంకారవిమర్శిని' లోన సూచించి యున్నాడు. అందువలనఁ దిలకుఁ జుద్ధట మతానుయాయు యని తెలిసెడిది.

రాజానకోపనామము కాశ్మీరదేశీయము. 'రాజానక' పదమునకు 'రాజ కల్పుఁ డని' యర్థము.¹ నేటికిని గాశ్మీరదేశీయ బ్రాహ్మణు లీపదము నుపనామ ముగా ధరింతురు. రుయ్యకునకు 'రుచికుఁ డ'ని యు నామాంతరము గలదు.²

3. జయరథుని 'అక్షాంశవిమర్శిని' (i) 'ఏకదోష్కటవిచారే రాజానకతిలకేనైవ సప్ర పన్న ము క్తమితి కతిథా స్తాభి రావిష్కృతమ్' [115 పు.]

(ii) "ఏకదేవ రాజానకతిలకేనా పుష్కలం 'కారణసావగ్ర్యమిహ బాధకతే యథే కార్యాత్మకత్వేనైవ బాధ్యతే' ఇతి గ్రంథకృచ్చ చ్చాప్రాయ సప్తతానువర్తకమ్" [124 పు.]

(iii) "ఏకదోష్కటవిమర్శకే రాజానకతిలకే సప్రపన్న ము క్తమితి గ్రంథసప్తతానువర్తకమ్" [124 పు.]

4. యా. కల్లుణుని 'రాజరత్నాశ్రీ,' vi త. 261 శ్లో.

రాజరత్నజ్ఞభావేన సాపి మన్త్రినభావతే ।

త మూహవేన నిర్దోహం స్వయం రాజానకాఖ్యయా.'

5. 'రాజానకరచ కావరనామ్నోలక్షార సర్వస్వకృతః' (కృతి) అని 'పిషెల్' [Dr. Richard Pischel] పండితుడు ప్రచురించిన 'సహృదయలీల' యిండిలియంపసంహ రణాఖ్యము యా 'కవ్యమాల,' v గుచ్చకము: "సహృదయలీల' ఒకనాకప్రాంతప్రతిభా 'రుచక' అనుపాతముగూడఁ గలదు. (i) 'అక్షాంశవిమర్శము' ['కవ్యమాల' 26 త సూఖ్య, 1893 సం.] లో 'సంపూర్ణ మిద మలంకారసర్వస్వము. కిది సుతరీధన చాగ్రాజానకరుయ్య (చృ కవ్య' (205 పు) అని కలదు. (ii) 'తిరువాన్తూరుసం స్మృతిగ్రంథావళి'లో 'సలంకారమూర్తిను ను 'పేరితోఁ బ్రకటించబడినప్రతిభాను, (iii) కొన్ని ప్రాంతప్రకృతిలోను [య. రాజేంద్రలా అమిత్యుని 'భిక్షుగ్రంథమాలిక,' ix సం 117 పు] (iv) 'ప్రతాపరుద్రీయము' మీఁది కుమారా స్వామి 'రత్నావళి'లోను [893, 896, 4'5, 448 పుటలు, కవలకత్తుర(పాణిశ్చంద్రి)దేవి పండితునిప్రతి. 1909] (v) అప్పయదీక్షితుల 'చిత్రమీమాంస' లోను [72 పు. నిర్ణయసాగర ప్రచురణము] (vi) 'కాకులము' మీఁదిరాఘవదట్టునవ్యాఖ్యలోను [161, 119, 193 పు], (vii) రుయ్యకునిగ్రంథమైన క్రింద్యాచక్రివర్ణనాఖ్యలోను [1669 పు. చెన్నపురప్రాంతవిభి తగ్రంథాలయముయొక్క యలక్కోరమత్తు'లనూచిక] 'రుచక' అనేయే యున్నది. (viii) మన్మథుని 'కవ్యప్రకాశము' మీఁది 'సంకేతి' నామకవ్యాఖ్యలోఁ గూడఁ దదవ్యాఖ్య 'రుచక' కృత మనియే యున్నదిని డాక్టర్ బూల్ [Dr. Buhler] పండితుడును [కాశ్మీరదేశకలిఖత గ్రంథనిబేది,' 247 సం. xvi పు] పీటర్ సన్ పండితుడును ప్రాసీయంగారు. రుయ్యకుఁ డనుటయే ప్రమాణతర మని తద్విమర్శ దగువంతుడని "క్రికల్తచరితము" [xxv స. 80 శ్లో] నిలఁగఁ జెలియించున్నది.

యన్నాఁడు¹³. కావ్యప్రకాశములో నితరాలంకారికులకారికలు గూడనుద్ధరింపఁబడియున్నయని; కావున నందలికారికలఁ గొన్నిటి నుదాహరించుకొని వంతమాత్రమున ముచ్చటరుఝ్యకులపౌర్వాపర్యము నిర్వివాదముగఁ బోల్పఁగలవీలులేదు అయినను 'కావ్యప్రకాశము'నందలి వచనములనేకములు 'అలంకారసర్వస్వము' నందలి వృత్తిలో నుల్లేఖనంబునట చేరుఝ్యకునికంటె ముచ్చటఁడు ప్రాక్టాలికుఁడని తోఁచెడిని¹⁴.

(4) మఱకుని 'శ్రీకణ్ఠచరితము'లోని యెరుక్కోకము¹⁵ 'అలంకారసర్వ

13. ఆచార్యమహ్మటుఁడు 'రాజతి తటి' త్యాసి స్తోత్రమున శబ్దాలంకారసంజ్ఞారమున నుదాహరించుకొని 'అత్త' యనుక మనలోనుపరిశోధన వ్యతిరేకము పావద్యమునకే పరస్పరాపేక్షే అని వ్యాసియున్నాఁడు. దయ్యతుఁడు ['అలంకారసర్వస్వము' ? 119 పు] "శబ్దాలంకారసంజ్ఞారము నైచ్చి దుదాహృతో యథా:— 'రాజతి తటి' నుపరిహర * * * పారావసరదా ? అత్త' యనుక మనలోనుపరిశోధనయో: శబ్దాలంకారయో: పరస్పరాపేక్షే త్వేవాక్యాన్తిసంజ్ఞార ఇతి. ఏతత్తు వచయ్య గాఢోక్తి. శబ్దాలంకారయో: శబ్దవచనకార్యోపకారక త్యాభావే వాక్యాన్తిభావాభావాత్. శబ్దాలంకారసంస్కృతి స్వత్ర శ్రీయన్తి." అని 'కావ్యప్రకాశ' వచనమును ఖండించియున్నాఁడు. ఈవిషయములు ముమ్మందు 'కావ్యప్రకాశాలంకారసర్వస్వ' సంబంధమును సమాలోచించుచుకరణమున వివరించెదము.

14. శ్రీమహాదేవభూషిణ్యమహాచార్యులవారు తమ 'సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రము' (1906); 164] లో 'మహ్మటుఁడు దయ్యతునిసన్నిధి నలంకారకాస్త్రాధ్యయన మొనరించెనియు, దయ్యతుఁడు మహ్మటునికంటెఁ బ్రాక్షణఁ డనియు, మహ్మటుఁడు దయ్యతుని యధిపతియనుట ఖండించియున్నాఁ డనియు వ్యాసియున్నాడు. కాని యిది సరిగాదు 'కావ్యప్రకాశ' కారులకాలము క్రీ. శ. 1050—1150. లేక క్రీ. శ. 1100 పార్శ్వము. 'అలంకారసర్వస్వ' కారులకాలము క్రీ. శ. 1135—1155[మా కాలే: 'అలంకారవాఙ్మయచరిత్ర' ? CXI, XVI పు.]. ఒకవేళ మహ్మటుదయ్యతు లిరువక సమకాలికులైకఁ గావచ్చును. అట్టియొకదయ్యతునికంటె మహ్మటుఁడు చాల వృద్ధుఁ డై యుండనోవు.

15. (i) [శ్రీకణ్ఠచరితము, II ప. 49 స్లో.= అలంకారసర్వస్వము, 21 పు]
 'స్లో. ఆటోపేన పటిమసా యదపిసా వాటి కవేరయభే. భేందీ పృథకే తథాపి కు
 తే వో మన్మనోజ్ఞానమ్ । నస్యా ద్యావ దమన్తమన్తగజాలంకారఘోకారికః । సహస్రద్విల
 కృతానువరసాసారానుసారీరసః ?

(ii) క్రీ. శ. చ. VI ప. 70 స్లో.= అలం. ప. 87 పు.
 'స్లో. మనవగణవాస్తానే శ్రేఖ్యప్రఖ్యా మదఖ్యయ నిరకలబ్ధవాత్మకృత్యస్త్యస్త్యశేష
 పీలతైః । కుటిలవిషిభిః కం కాశుష్ఠా నవామ విమాత్రీయ న్యధిగత విహిప్రాణే హ్యయవయా
 లకం మధుః ?

ఖండించియున్నాడు¹⁰. తిరువసంతపురసంస్కృతగ్రంథావళిలో 'వ్యక్తిరివే కము' వ్యాఖ్యాతృవాచకహిత మగు నసంపూర్ణ వ్యాఖ్యతోఁ[1909 సం. లో] బ్రచురింపఁబడియున్నది. ఈ వ్యాఖ్యాత 'యలంకారసర్వవ్య'నిర్ణాత యగు రుయ్యకుండు యని గ్రంథస్థప్రమాణబాహుళ్యపురస్కరముగా కాణేపండితుండు సిద్ధాంతీకరించియున్నాడు. ఈ విషయములు ముమ్మందు రుయ్యకుగ్రంథనిచార ప్రకరణమున విశదీకరింపఁబడును. మహిమభట్టుండు అభినవగుప్తపాదునకంటె సర్వాచీరుఁ డనియు, రుయ్యకునికంటె బ్రాచీరుఁ డనియు ననఁగా వారఁడు శ్రీ. శ. 1025-1100 నకుమరు లేక యించుమించు ద్వారకకళ్యాణము నుత్తరార్థముననో, చివరనో విలసిల్లియుండు నని యాచార్యమణిలకుమారజేపండితుండు ప్రాసియున్నాడు¹¹. కాణేపండితుండు మహిమభట్టుని సమయము శ్రీ. శ. 1020-60 అని విరూపీచియున్నాడు¹². పైవానిలో మొదటియభిప్రాయముంబట్టి రుయ్యకుండు శ్రీ. శ. 1100 కంటె నవీనుఁ డనియు, రెండవదానినిబట్టి శ్రీ. శ. 1060 కంటె సర్వాచీరుఁ డనియుఁ దేలుచున్నది.

3. ముమ్మటుని 'కావ్యప్రకాశము'నకు రుయ్యకుండు 'కావ్యప్రకాశ సజ్జేత మ' ను వ్యాఖ్యను నిర్మించియున్నాడు. ముమ్మందు రుయ్యకుని కృతులను వివరించునప్పు డీ వ్యాఖ్య గూర్చి విశేషముగాఁ జెప్పఁబడును. 'కావ్యప్రకాశము' ననేకపర్యాయములు ప్రచురించుకొనుటయే కాక, రుయ్యకుండు పలుసార్లు 'కావ్యప్రకాశ' కారుని యభిప్రాయములను బూర్వపక్షము చేసి

10. (i) "ధ్వనికారస్య వచోవివేచనం నః" అను మహిమభట్టుని పీఠికాశ్లోకముపై "యథాస్థితపాతే తు ధ్వనికారస్యేతి వచ శృద్ధాన్విత మిద్యమాణం పౌఢాన్య ద్వివేచకబ్రాన్వితం ప్రతియతే. ఏకచ్ఛాన్య సాహిత్యనిచారదుర్నిరూపకస్య ప్రసిద్ధిభిరస్థిత మితి మహాన్ ప్రమాణః"-అనియు,

(ii) "తదేతద్య ఏకైవ మగణనీయం మద్యమాసస్య స్వాత్మ్యః సోక్త్యేర్ష్య కాలికాఖ్యాపనమితి"-[41 పు.] అనియు [41 పుట కూడఁ జూచునది.] వ్యాఖ్యాత (రుయ్యకుండు.) మహిమభట్టును నిరసించియున్నాడు.

11. Dr. S. K. De, 'History of Sanskrit poetics'-(1923) Vol I, p. 194.

12. Prof P. V. Kane, M. A. L. I. M., :-'History of Alankara Literature,' (1923), P. XCIV.

యున్నాఁడు¹³. కావ్యప్రకాశములో వితరాలంకారికులకారికలు గూడదుర్ధరింపఁబడియున్నయి; కావున నందలికారికలఁ గొన్నిటి నుదాహరించుకొని సంతమాత్రమున ముద్దుటరుద్యుకులపౌర్వాపర్యము నిర్వివాదముగఁ బరిష్కరింపవీలులేదు అయినను 'కావ్యప్రకాశము'నందలి వచనము లనేకములు 'అలంకారసర్వస్వము' నందలి వృత్తిలో నుల్లేఖంబుపఱచేరు ద్యుకునికంటె ముద్దుటఁడు ప్రాక్షాలికుఁడని తోచెడిది¹⁴.

(4) ముద్దుకుని 'శ్రీకణ్ఠచరితము'లోని యెరుక్కోకము¹⁵ 'అలంకారసర్వ

13. ఆచార్యమహర్షియగు 'రాజతి కటి' త్యాగి శ్లోకమున శబ్దాలంకారసర్వస్వమునకు నుదాహరించుకొని 'అత్ర యయక మమలోచనతిలోచనశ్చ చిత్రభేదః పారద్యక్షకశే పరస్పరాశేషే' అని వ్యాసీయున్నాఁడు. దయ్యకుఁడు ['అలంకారసర్వస్వము' 119 పు] "శబ్దాలంకారసర్వస్వము లైక్వి నుదాహృతో యథా:—'రాజతి కటి'యనభిహత * * * సారావసదా ? అత్ర యయక మమలోచనతిలోచనయో శబ్దాలంకారయో పరస్పరాశేషశ్చేషాన్తాన్తీపబ్ధుర ఇతి. ఏతత్త ససయ్య గాత్రకమ్. శబ్దాలంకారయో శబ్దవచనపరాలోచనకారకత్యాభావే నాన్తాన్తీభావాభావాత్. శబ్దాలంకారసంస్కృతి స్త్యక్తి శేయసి," అని 'కావ్యప్రకాశ' వచనమును ఖండించియున్నాఁడు. ఈవిషయములు ముద్దుకుని 'కావ్యప్రకాశాలంకారసర్వస్వ' సంబంధమును నమాలోచించుచుకరణమున వివరింపబడును.

14. శ్రీమన్మాదభూషిక్యన్తమాచార్యులవారు తమ 'సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రము' [(1906); 161] లో 'మహర్షియగు దయ్యకునిసన్నిధి శబ్దాలంకారశాస్త్రాధ్యయన మునరించెననియు, దయ్యకుఁడు మహర్షియనికంటెఁ బ్రాక్తనం దనియు, మహర్షియగు దయ్యకుని యభిప్రాయముల ఖండించియున్నాఁడ'నియు వ్యాసీయున్నాడు. కాని యిది సరిగాదు 'కావ్యప్రకాశ' కాయనికాలము కీ). శ. 1050—1150. లేక కీ) శ. 1100 పాఠము. 'అలంకారసర్వస్వ' కాయనికాలము కీ). శ. 1135—1155[యా కాలే: 'అలంకారవాఙ్మయచరిత్ర' ? CXI, CVI పు.]. ఒకవేళ మహర్షియగుదయ్యకుని మరొక నుకూలము లైక గావచ్చును. అట్టియొక దయ్యకునికంటె మహర్షియగు చాల వ్యక్తుల నై యుండవచ్చు.

15. (i) [శ్రీకణ్ఠచరితము, II ప. 49 శ్లో.= అలంకారసర్వస్వము, 21 పు] 'శ్లో. ఆహాశేన పటిమసా యదపిసా వాః కి వేరాయథే। శేలప్రీతి ప్రభవే తథాపి మయతే నో మన్మతోఽన్వయే । నస్యా ద్యావ దమర్దమర్దగుణాలంకారయుగ కారికః । సప్రసృద్ధిల సదృశానుసరసాసారానుసారీరసః ?

(ii) శ్రీ. క. చ. VI ప. 70 శ్లో.= అలం. ప. 87 పు.

'శ్లో. మదనగణవాసానే లేఖ్యప్రపబ్ధ ముదయ్యయ మ్మిదతేలబ్ధవాత్సక్తిశ్చస్త్యశేష మపీలయైః। మటిలలిపిభిః కం కామస్థా నవామ విమాత్రీయ స్వ్యధిక విహిప్రాణే మ్మయవయా తధికం మధుః ?

అలంకారపారస్వతమునఁ జేర్చినఁబడిన రుచకుఁడు రుయ్యకునికంటె భిన్నుఁ డనియు, 'నలంకారసర్వస్వ'నిర్దార రుయ్యకుఁడే కాని రుచకుఁడు గాఁడని యుఁ గొందఱు ప్రాచ్యసాహిత్యవేత్తల యభిప్రాయము. కాని, మహామహాధ్యక్షకులగు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవీంద్రులు 'రుచకుఁడు' అను వ్యాకరణసన్తుతహాపమునకు 'రుయ్యకుఁడు'ను వ్యాచహారిక భాషాహాపము వచ్చియుండునని ప్రాసియున్నారు.⁶

II రుయ్యకునికాలము

రుయ్యకునికాలము సులభముగా నిర్ణయింపఁగూడును.

(1) క్రీ.శ. 1085 ప్రాంతముల రదియింపఁబడిన చిట్టాబు 'విక్రమాజ్ఞాదేవచరితమునుండి రుయ్యకుఁ 'డలంకారసర్వస్వము'నఁ గొన్నిశ్లోకముల నుదాహరించుకొని యున్నాఁడు.

(2) మహిమధట్టుని [క్రీ.శ. 1030—1060] 'వ్యక్తివివేకము' కయిని వ్యాఖ్యప్రాయుటయే కాక రుయ్యకుఁ డాతఃమతము సనేకకర్యాయములు విమర్శించి, తీవ్రముగ ఖండించియున్నాఁడు.

(3) ఆచార్యమృదుని [క్రీ. శ. 1050—1100] 'కావ్యప్రకాశము' వైఁగూడ రుయ్యకుఁడు వ్యాఖ్య రచించుటయే కాక పలుసారు లాతని మతమును విమర్శించి, ఖండించియున్నాఁడు.

6. "రుచః" అనుపదమునకు "రుచః" అనిప్రాకృతభాషాహాపము. ఇది ప్రముఖా వ్యక హరదులలో "రుయ్యకు" యనియుఁ దరువాత "రుయ్యకు" యనియు స్వరూపభిప్రాయము వొంది యుండును. ఇట్లు కేవలశబ్దోచ్చారణపద్ధతిని పుష్కలముగా వివరించుఁ గొందఱు నిమగ్నకుల కది సమ్యక్తము గాఁబోదవచ్చును. కావున "నలంకారసర్వస్వము" కు "సజ్జీవని" యను వ్యాఖ్యను నిర్మించిన శిరివిద్యాచక్రవర్తి శ్లోకములఁ గూడ నిటు నుదాహరించెన (అ) "శ్లో. రుచకాచార్యో పజ్ఞస్త్వేన మలక్ష్మణసర్వస్వే సజ్జీవనీతి తీకా శిరివిద్యాచక్రవర్తినా క్రియతే."

(ఆ) పటము గ్రంథాంతమున వాతఁడు—

"శ్లో. శబ్దస్యాసౌ విషయవిషయో దుర్భూతకర్తృకః—

వ్యాప్యవ్యాప్తిప్రకటనపటు ర్నూయచర్మాభిః

ఇత్యధూన్న రుచకచరసాం విస్తరః క్షుద్రశోఽయం

తీకాస్తాభిః సముపరచితా తేన సజ్జీవనీయమ్"

మఱియు రాఘవధట్టుడు "కామంతలము"నిఁబడి తనవ్యాఖ్యలో [53 పు. 2 పంక్తి] 'రాజానక రుచః' అనివ్యవహరించియున్నాఁడు. [Vide: 'Literary Gleanings,' 1. Ruyyaka:—By M. Rama Krishnakavi, M. A., 'Journal of the Andhra Historical Research Society,' Vol. II part 2, pages 130-31; Oct. 1927.]

(4) మంఖనుని 'శ్రీకంఠచరితము [శ్రీ. శ. 1135 — '45 నడుమ రచితము] లోని యొడుక్కోకములు 'అలంకారసర్వస్వము' నందలివృత్తిలో నుల్లేఖించబడియున్నవి.

(5) [శ్రీ.శ. 1149 — '50 నడుమ రచియింపబడిన] కల్హణుని 'రాజతరంగిణి' లోని యొకానొకకోకము 'అలంకారసర్వస్వము' నందలి 'వృత్తి'లో చుద్ధరింపబడియున్నది.

(6) [శ్రీ. శ. 1159 — '60 నడుమ నిర్మింపబడిన] మాణిక్యచంద్రుని 'కావ్యప్రకాశ సజ్జితము'న 'సలంకారసర్వస్వము' బహువార ముట్టంకింపబడియున్నది.

ఇంక నీవిషయముల నిందుక వివరింపవలసియున్నది.

(1) బిల్హణుని 'విక్రమాజ్ఞాదేవచరితము'లోని రెండుకోకములను 'రుద్రయ్యకుఁ 'డలంకారసర్వస్వము'లో నుదాహరించుకొనియున్నాఁడు. అచా. ర్యబూలర్ పండితుఁడు [Dr. G. Buhler] 'విక్రమాజ్ఞాదేవచరితము' శ్రీ. శ. 1085 ప్రాంతముల నిర్మింపబడియుండు నని సిద్ధాంతీకరించియున్నాఁడు. ఈ కావ్యమలంకార గ్రంథములలో నుదాహరింపబడఁ దగినంత ప్రతిష్ఠ నందుట కించుమించుగా నేఁబడివత్సరములుపట్టను కావ్రసరుద్రయ్యకుఁడు 1150 శ్రీ. శ. ప్రాంతముల విలసిల్లియుండె ననఁగూడును.

(2). మహిమభట్టుని 'వ్యక్తివివేకము, నందలి విషయముల రుద్రయ్యకుఁ 'డలంకారసర్వస్వము' న సంగ్రహించియున్నాఁడు. మహిమభట్టుఁడు ధ్వన్యాలోకకారునిమతము సతితీవ్రముగా ఖండించుటకే 'వ్యక్తివివేకము'ను రచించియున్నాఁడు. రుద్రయ్యకుఁ డన్ననో యత్యంతపరాకాష్ఠగల ధ్వనిమతానుయాయు. అందువలననే యచ్చటచ్చట మహిమభట్టుని 'మహామతి' యని వక్తాణించినను 'రుద్రయ్యకుఁ డీతనియహంకారమును బలుసారులు తీక్షణముగా

7. (i) 'శ్రీ. సాహిత్యసాక్షానిధిమధవోధం కర్ణాపుతం రక్షత హేళిన్ద్రాః

య త్తస్య జైత్యాఇక జన్మనామ కావ్యార్థచారాః ప్రిగుణీభవన్||

(ii) శ్రీ. గృహ్యస్త్ర సర్వేయవివా యథేచ్ఛం నాస్తి త్పతిః కాపి కవీశ్వరాణాం

రత్నైషా జప్తేషా బహు వ్యవ ర్త్యై రద్యాపి రత్నాకరవీధస్థిః'—విక్రమాజ్ఞాదేవ.

చ. 1 స. 11, 12 శ్లో. ఈరెండు "సలంకారసర్వస్వమున [118 పు.] నుల్లేఖించబడియున్నవి.

8. చూ. 'విక్రమాజ్ఞాదేవచరితము'నకు "డాక్టర్ బూలర్" పండితునివీతిక.

9. 'వ్యక్తివివేకాఖ్య' 15, 16 పుటలు—[తిరువనంతపుర సంస్కృతగ్రంథావళిప్రచురణము.]

స్వము'నందలివృత్తిలో నువాహరింపబడియున్నది. 'శ్రీకృష్ణచరితము,' శ్రీ. శ. 1145 కంట నవీనము గావరి సిద్ధా శీకరింపబడియున్నది. 'అలంకారనిర్వహ' సూత్రవృత్తికర్తృత్వోచారమున నుం దానివరిములు చూపబడును. 'ఆపదలోపాద్వికసాం నపాథుమన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానమ్,' 'కవి కూటట లోకము మెచ్చుటకదా,' ['our praises are our wages'] అనురీతిని ముఖ్యకుండు తనకావ్యమును బూర్తిచేసి, తనసోదరుఁ డగు నలంకారుని భవనమున సమావేశమైన యుద్యోగివండిత పరిమల్పమక్షమున దానిం బ్రచురించితి ననియు నాహరిషకలలో నొకఁ డగుదుమ్యకుండు తనకాచార్యుఁ డనియుఁ దనకావ్యముననే [XXV స. 10; 135 శ్లో.] వ్రాసికొనియున్నాఁడు. అందువలనఁ, దనశిష్యుఁ డగుముఖ్యకుని కావ్యమునుండి రుయ్యకుం డైనశ్లోకముల నుదాహరించికొని యుండటలో వింతలేదు. ఆచార్యునివచనములను శ్లోకముల నంతే వాసు లుద్ధరించుకొనుట సామాన్యముగాఁ జూకట్టను. కాని 'యక్షయకావ్యశ్రీ' యగువ్యాసదాసయ్యేమేంద్రకవీంద్రుఁడు తన'యాచిత్యోచారచర్చ'లోఁ దనగురు విగునవధ్యాయగజ్జకుని శ్లోకము¹⁶ నుట్టఁకించుకొనుటయే కాక, 'కవికృష్ణాధరణము'¹⁷ న స్వశిష్యు లగురాజపుత్రలక్ష్మణాదిత్యునియొక్కయు భట్టోదయసింహుని యొక్కయు [లలితాభిధాన మహాకావ్యమునుండి] శ్లోకముల రెంటి నుల్లేఖించుకొనియున్నాఁడు. కావునఁ బ్రాథమిద్వాంసుఁ డగు శిష్యుని గ్రంథములనుండి లక్ష్యములను దీసికొనుట యెంత దిగ్దంతివంటికొకటి పడుననెనను న్యూనత్వాపాదకిముకాఁజాలదు. డాక్టర్ బూలర్ వుండితుండు

(iii) శ్రీ క. చ. V స. 28 శ్లో. = అలం. స. 90 పు.

శ్లో. ద్యామాలిజ్జ మఖి మారు దికాం చుచున్న రథావృరాఁకకలా వరఖ త్కరాన్యః | అస్తర్నిమగ్నచరపుష్పకరోఽతితాపా | త్కింకిం చకారతిరుణో నయదీక్షణాగ్నిః

(iv) శ్రీక. చ. VI స. 16 శ్లో. = అలం. స. 90 పు.

శ్లో. స్వపత్నిలీలా లలితై రహధా హేతో స్మరేదవ్యయతో విశేషమ్ | మానం నిరాకర్తు మశేషయూనాం వికస్య పాణ్డిత్య మఖి మునీత్."

(v) శ్రీక. చ. X స. 10 శ్లో. = అలం. స. 90 పు.

శ్లో. మద్ద పగ్నిః ఘృత్యమౌజలా ద్వితిశ్యయథా చాభవతః | దృవతయ స్తిమిరణం సిషేవితే దోష మౌషధిసలే రసంశ్శా."

16. కౌచిత్యనిచారచర్చ. 'కావ్యమాల,' I గుచ్ఛకము (1929), 159 పు.

17. వివికంశాధరణము. "కావ్యమ IV గు. (1887)

‘శ్రీకణ్ఠచరితము’ శ్రీ. శ. 1135—1145 నడుమ రచింపఁబడియుండు నని నిరూపించియున్నాము.¹⁸ డాక్టర్, యమ్. కృష్ణచూచార్యులవారు ప్రకృతము ముద్రింపఁబడుచున్న తమ ‘సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రము’¹⁹ లో ‘శ్రీకణ్ఠచరితము’ శ్రీ. శ. 1140 ప్రాంతముల నిర్ధింపఁబడియుండు నని వ్రాసియున్నారు. అందువలన శ్రీ. శ. 1145 ప్రాంతముల నిర్ధింపఁబడిన ‘శ్రీకణ్ఠచరితము’నుండి రుయ్యకుండే పూర్వోద్భుత శ్లోకపంచకమును దన ‘యలంకారసర్వస్వము’ నందలి వృత్తిలో నుదాహరించుకొని యుండినచో ‘నలంకారసర్వస్వము, శ్రీ. శ. 1150 ప్రాంతముల రచింపఁబడియుండు ననవచ్చును. సుశీలకుమార్²⁰ డితుండు చెప్పినట్లు²⁰ రుయ్యకుండు ద్వాదశశతాబ్ది ద్వితీయ తృతీ. శాదములలో [శ్రీ. శ. 1125—1175] పారస్వతసేవ చేసియుండె ననుట సత్యదూరము గాదని తోచెడిని.

ఒక వేళ మజ్ఞకుండే పెయ్యెదుశ్లోకములును రుయ్యకుని గ్రంథమునఁ జేర్చినమో యనుషయమును గూడ నిట పిచారించవలసియున్నది. మజ్ఞకుని శ్లోకము లాతనిగురువగు రుయ్యకుని గ్రంథమునఁ గానవచ్చుటంజేసియే కాఁబోలు, మజ్ఞకుండే ‘నలంకారసర్వస్వము’నఁ గొంతభాగమును నిర్మించి యుండు ననుప్రతీతి దక్షిణభారతవర్షమునఁ బ్రచురముగా నున్నది; ఇది యసత్యమనుటకుఁ గల ప్రబల హేతువులు ‘సూత్రవృత్తికర్పణ పిచార ప్రకరణము’నఁ జూపఁబడును. ‘నలంకారసర్వస్వము’న ‘శ్రీకణ్ఠచరితము’లోని శ్లోకములఁజేర్చిన యతఁడు మజ్ఞకుండేనఁ గావచ్చును. తనగురు వగురుయ్యకుని యశస్సాగరము సర్వతోముఖవ్యాప్తి నందవలె నని పితృపరిశ్రమ మొనర్చి మజ్ఞకుండే ‘నలంకారసర్వస్వము’ను బరిష్కరించెయ్యెడను; అట్టియెడఁ దనగురువుకూడ నలంకరించిన విద్యుత్త్రవి కండితపరిషత్తునందే తన ‘శ్రీకణ్ఠచరితము’రసికామోదము వదసినదిగదా యని యుండలి కలిషయశ్లోకముల రుయ్యకుని కృతీయందు—

18. Buhler's 'Detailed Report of a Tour in search of Sanskrit MSS in Kashmir, Rajaputana, and Central India' [Extra No. JBBRAS' 1877], Bombay. 1877.

19. Dr. M. Krishnamacharya (M.A., M.L., Ph.D., M.R.A.S.), A History of Classical Sanskrit Literature, Enlarged 11 edition, now in course of publication.

20. Dr. S. K. De, M.A., D.Lit., 'Sanskrit Poetics'—Vol. I P. 194.

ఆతని యనుమతినే కావచ్చు—చేర్చియుండును. లేదా శేవల మహాకావ్యని ర్నాత యగు తనక్షీరికంటె నలక్కార గ్రంథము లనేకములు రచించి మించిన రుయ్యకునియశస్సు చిరస్థాయి యనియెంచి సూదితోదార మన్నట్లు లాతని తోపాటు తనకును సుస్థిరక్షీరి లభించునని మజ్ఞకుండు తనశ్లోకములఁ గొన్నిటి నాతని గ్రంథమునఁ జొప్పియుండును.

(5) కల్లాణుని 'రాజతరణ్ణి' లోని యాశ్లోక 'యలక్కార సర్వస్వము'న [93 పు] నుదాహరింపఁబడియున్నది.

శ్లో. 'అసమాప్తజగీషస్య స్త్రీచింతాకామనస్వినః

అనాక్రమ్య జగత్సర్వం నో సంధ్యాం భజతే రః' ²¹

[రాజతరణ్ణి. IV త. 441 శ్లో.]

కల్లాణుండు, కాశ్మీరప్రభు వగు సుస్థులుని కుమారుఁ డగుజయసింహుని [క్రీ. శ. 1127—1159] యాస్థానము నలంకరించి, ²² 'రాజతరణ్ణి'ని, క్రీ. శ. 1149 మొదలిడి, ²³ క్రీ. శ. 1150 లోఁ బూర్తిచేసియుండెను. అందు వలన 'రాజతరణ్ణి'నుదాహరించుకొనిన 'యలక్కారసర్వస్వము,' క్రీ. శ. 1150 కిఁ బిమ్మట నిర్దింపఁబడియుండును.

(6) ఇంతవఱకు 'నలక్కారసర్వస్వము'న నుద్ధరింపఁబడిన గ్రంథములం బట్టి రుయ్యకునికాలమును నిర్ణయింపఁగఁడఁగితిమి. ఇంక రుయ్యకునికృతి నుల్లేఖించుకొనిన గ్రంథకారులనుబట్టి యాతనికాలమును నిర్ణయింపవలసియున్నది. రుయ్యకుని 'యలక్కారసర్వస్వము'ను బేర్కొనినచాలిలోఁ బ్రాచీనతముండు మాణిక్యచన్ద్రుండు క్రీ. శ. 1159—'60 నడుమ ²⁴ నీతఁడు మమ్మటుని 'కావ్య

21. భరతాచార్యుల 'సామ్యకాశ్రమ' మీఁది వ్యాఖ్య యగు 'భివవభారతి' లోనిశ్లోకము కవిసామరసీతముగ నుట్టంకింపఁబడియున్నది.

22. 'శ్లో. మత స్సుసలభాభర్తు స్సంపృ త్యప్రతిమత్మమః! సంధయన్ మేదిసి మాస్తే జయసింహో మహీపతిః'—రాజతరణ్ణి (కడపటిశ్లోకము).

23. 'శ్లో. లోకేఽర్జ్యే చతుర్వింశే శకకాలస్య సాంప్రతం । సప్తత్యాభ్యధికం యాతం సహస్రం పరివత్సరాః'—రాజ. త. (గ్రంథముఖమున నున్నది). ఇందువలన నీవి కాలిబాహన శకము 1070 (క్రీ. శ. 1148) లో నున్నట్లు విశద మగుచున్నది.

24. ఈవ్యాఖ్యయొక్క నిర్దానకాలముం దెల్పవ్వుకము రూర్పి-కరపండితుని 'కావ్య వికాశ' పేరిక [22 పు.] లోఁ జూడవగును.

ప్రకాశము'పై 'గావ్యప్రకాశసశ్చైతము'²⁵ను వ్యాఖ్యను రచించి యం ద నేకవర్షాయములు 'అలంకారసర్వస్వము' నుట్టంకించుకొని యున్నాడు.²⁶ 'అలంకారసర్వస్వము'న నుల్లేఖంపఁబడిన గ్రంథము లన్నిటిలోను నవీనము క్రీ. శ. 1145 కంటెఁ బరము గా దని నిశ్చయింపఁబడిన 'శ్రీకణ్ణచరితము', 'అలంకారసర్వస్వము' నుదాహరించుకొనిన గ్రంథము లన్నిటికంటెను బ్రాచీనము, క్రీ. శ. 1159—60 నడుమ రచింపఁబడిన మాణిక్యచంద్రుని 'కావ్య ప్రకాశసశ్చైతము.' అందువలన 'సలంకారసర్వస్వము,' క్రీ. శ. 1145—1155 నడుమ రచింపఁబడె ననుట సమంజసముగాఁ జూకట్టుచున్నది. రుద్రయ్యకుడు క్రీ. శ. 1125—1175 నడుమ వాఙ్మయసేవ యొనరించియుండు నని నిర్ధారణము చేయవచ్చును. రుద్రయ్యకుని గ్రంథములఁగూర్చి రానున్న వ్యాసమున మనవిచేసికొందును.

[మదీయ 'సంస్కృతాలంకారికచరితము'నుండి]

25. (i) 'కావ్యప్రకాశసశ్చైత'మద్రాణములు: 'ఆంధ్ర శ్రిమగ్రంథమాల' సంఖ్య 89, పూనా, 1921.

(ii) 'మైసూరురాజకీయపాఠశాల' ధారణ ప్రియరణములు, సంఖ్యలు ౬8, ౬9, 60. మైసూరు.

26. మా. మైసూరు పత్రిక. 821, 855 పుటలు.

వేఁడుకోలు.

— శ్రీ తి. ప. వారాయణస్వామిగారు-మహిగి అగ్రహారము ! —

- మ. తనజన్మంబులఁ గూళరక్షసులచేత న్గల్గుబన్మంబులం
బనిగాఁ దెల్పుచు వీఁక వారల నడంప జ్ఞోదుమేల్పంతివాఁ
జనురాము స్వనతోడ సంపుటకు విశ్వామిత్రుఁ డజ్ఞోగితేఁ
డనుమాటల్విని చాల్చుఁడేల్లదొర కట్ట! యంచు డగ్గులికన్. 1
- క. కడు నడలి వేడికన్నీ, రడరంగఁ జెరువంత నతనిఁజుజ్జలఁ బడి యీ
వడుపున నొడికారపుఁజే, రడిదఁపుదొరకనియె మించువారాటమునన్. 2
- చ. కినుకకుఁ దావొసంగి యడకింపఁగఁబోవక మమ్ముఁ బ్రేముడిగ్
వినఁదగు నాడువిన్నపము వేల్పులమూఁగయు నాకునాడపుం
జెవఁటులఁ దాయ నేయెడలసిల్లులఁ జెందురురన్నఁ జెప్పుఁగీ
టిన వసవల్పు నాకొకకటే? గెలువంగలవాఁడు వారలన్. 3
- కా. గుండ్రాలం గొని యేర్పాటొప్పువ సోఁకుమ్మాఁక శేతేర వా
తీండ్లన్గొని యోలమాసఁగొను నెంతే బీతున న్రాముఁడో
తండ్రి! కొండికయాట; నాయెడలఁ గాంతాశమ్మున న్నూడ కీ
మండ్రాటమ్ముకు దీర్చి యోర్పురనిఁగొన్నా! బాలియిమ్మా! వెనన్. 4
- ఉ. కానక గన్నకొండికలఁ గావల కంపుటకాక మానుసుర
బోసముగా నెసంగఁబలుపోఁకలనేనెడి సోఁకుమ్మాఁకతోఁ
బూని దురమ్మైనర్ప వడిఁ బొమ్మన నెవ్వనినాలు కాడు; నీ
కూనలె మేటికంగిసలకు న్నగువారలు జోగిరాయఁడా. 5
- ఉ. తోడియనుంగుఁబొట్టియలతోఁ గెడఁగూడియు నెమ్మొరీఱఁ జెం
డ్లాడుటొ హత్తిరేనినసయారఁగ నెక్కుచువీటివెంటఁ దా
రాడుటొ నల్పు పాపలపురా? పొలదిండులఁగూల్చ నేగుటల్
కోడిగ మొక్కి? నీయెడఁదకు న్నగుకర్జముగాఁగఁ దోఁచెనే. 6
- చ. ఒడిమెలఁదాల్చినోప రెటుకోపుమరో దొనలూస; లాగులన్
దొడుగఁగనేర రెప్పగిడిదొడ్డుదు రొప్పగుబొందళాల వా
విడిచియు లాఁతివారిఁ బిలువన్గనునోకుదు రిట్టికూనలన్
బుడుతలనాకఁ గయ్యములఁ బూన్పడలఁచెదె జోగిరేదొరా, 7

చ. వగయు సుకమ్మ నేడి పెరు వంకల డొంగలఁ జేరి బండుగుల్
దగు నొకపంతు లేక మెయి, దాటఁగ జేర్వడనట్టి జంటపు
ట్టుగువలెఁ గాక బొట్టలఁ గడన్దని మన్నియు జోగివైన నీ
కుఁ గటఁదనల ? బొట్టియలు కుండినఁ దండ్రి కెసంగు సంగదల్. 8

ఉ. దాసెడిమూర్తుఁ దూఁపుల నెదన్పడఁ జేయుచు నగ్గలించుచు
మీసరమైన చిల్లులగమి న్నడిగా వడి నేసి యార్పుచు
గాసియొనర్చి దాయలకుఁ గాఱపుబీతు నొసంగుపోరుల
జేసి యెఱుంగఁ దిట్టివని చెప్పిన మున్దిన కేమిసేయుదుఁ. 9

క. మనుమనుమూ; ముచునానో, మిననోమున ననను నెన్ను మేనున మనురా
ముని నెన్నిని మాను చునిన, నను మన్నన నెన్ని నెనరునను నామన్నా. 10

క. మినమివని మేరునన్ను, మనరామునిమాని నన్ను మన్నన మొనవి
మృనిననుర మ్మర మమునో, మిననిన్ను న్నాననాన మాను నె మరునఁ. 11

చ. బలితపుఁదమ్మితాలు నలువంకల నైఁకపుటెండఁగాయుమే
డలఁ దిరుగాడ వాడెనుండల్లల నెత్తురుకందుల న్గటా
పాలకవాంబుగా నడలిపొంతలఁ ద్రిప్పురుక్కసీంద్రతోఁ
గలరులకున్పొకాలుమనఁగా రుసిగామిడి మే న్నడంకదే? 12

ఉ. ఒజ్జపుఁ దాడ్రియట్ల మచు నోమినవాడపుఁ గాక బాళునా
బొజ్జదునీతోడ సరిపోలుకనొప్పగువాడ వౌట నీ
కజ్జ నొకితయు న్దొసఁగుబాటిల దైనను గుట్టతౌట నీ
వజ్జరే! వాఁగ కంగిసల వాగదురే నెఱజోగిబాబిరీ. 13

ఉ. కూడటితోడ ముంగురులు కూడవ యీపన ముద్దుగారులే
యాఁకటికోర్వఁ డెడయన వాఁగదు క్రొన్నననోనిమేను; పె
జేఁకటి దాటు పాలసులు చెచ్చెరఁ దన్వెపఁజాట్టుముట్టి య
జ్జాఁకలఁచెట్టుచోఁ గలఁగ కాఁగునె రాముఁడు బాసవార్దనే. 14

చ. జగములఁ బెంపఁగా నులుముసల్పఁగఁ బాలువలాతి బాముపె
నైగుభులవెజ్జ; కొండికలఁదెంపునఁ బాయఁగ లేక యితగా
వగచితినియ్య! మావగపువావఁగ నోపిన ప్రాపవౌట నే
వగవగఁదీర్చి నన్నుమనుపన్దలపోయిదొ నిన్నెనమ్మితిఁ 15

క. బంతియరదములదొర యెద, నెంతయుఁ బెనగొన్నవంత నివ్వదువున నా
వంతమిగుల్పక రుసిమే,ల్పంతికి నినిపించి యడఁకు వను నేఁడుటయ్యఁ. 16

ధాతుజవిశేషణగుల ద్రుతప్రకృతికత్వము.

ఉ. భా. ప్ర దుష్టావరి సూర్యవారాయణమూర్తిగారు, కాకినాడ.

విచక్షణులారా !

అంధ్రపారస్వతప్రపంచమునకు మెఱుంగులు దిద్ది హారంగులఁ దురంగలింపఁజేయు నీస్వర్ణయుగమున, వాంఛభారతికి లభించిపొందొడలైలలో బ్రహ్మశ్రీ నజ్జల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రులవారి “యాంధ్రకల్పచింతామణి విషయకరిశోధన” మొగటి

అది వారి యుగాధభాషావగాహనమును నఖండశబ్దశాస్త్రపరిశ్రమను, మాత్మదృష్టితోడి విమర్శకతానైపుణిని శేనోల్లఁ జాలు ననుట సమ్మత్యోక్తి. నేనాగ్రంథరాజమున ధాతుజవిశేషణములఁ గూర్చి చదువునపుడు కలిగిన యభిప్రాయవిశేషముల నిం దుపనిబద్ధింపఁ దలఁచితిని.

శ్రీశాస్త్రులవారు “ద్రుతాభ్యోసః” అనుమాత్రాధిమర్శనమున నిల్లు ద్రుతస్వరూపమును విర్వచించిరి. “పాల్లునకారము, ద్రుతసంజ్ఞగల దని పైసూత్రమున కర్థము. ద్రుతి యనఁగా గ్రహభావము. సుదర్భవశమున నిటవర్ణలోపమని యర్థము గ్రహింపవలయును ప్రకృతినిష్ఠ మైనను బ్రత్యయానిష్ఠ మైనను స్వరవిశిష్ట మగునకారమునందలి స్వరము ద్రుతి ననఁగా లోపమును బొందినచో నట్టిస్వరద్రుతి నందిన పరిశిష్టనకారము ద్రుత మనునన్వర్థసంజ్ఞను బొందుచున్న దని తాత్పర్యము.”

ఇక ద్రుత ప్రకృతికత్వ నిరూపణము చింతామణిలో నిట్లన్నది.

“రిజిధ్యశేషవస్త్రి సుస్థైర్నప్రవచరీయజుభ్రతీః కిందిత్పశంసనాదృత సంతాపయదాతవాకిమేవాంశ్చ | త్వకిలతూష్ణీ మాద్యా నభిదధతికభాద్రతో నయేషాం శ్యాత్. అన్యే ద్రుత ప్రకృతయో యేస్య వ్యయశేవితద్రుతానిత్యం”

దీనిని వివరించుచు నిచ్చిన యుదాహరణములలో ‘రక్షిండు’ అని యు నుదాహరించివారు. మఱియు నన్నయ ద్రుతత్వత్వప్రయోగప్రదర్శనావసరమున,

“మునీంద్ర నీకుఁ జన్నే నలివాళ్లులందు మడినిల్పఁగ”

అని ‘చన్నే’ యనుదానిని నన్నయ మామూలుగాఁ బ్రయోగించు

స్తుతద్విత్యముగా సిద్ధాంతికరించి, త్రిలింగలక్షణశేషకర్త క్రియాపరిచ్ఛేదపు
 రెండవసూత్రమున 'చను' ధాతువును శేషుట సరికాదనియు, అవ్యకవి,
 చింతామణిమతమును గ్రహించక తద్ధర్మార్థకవిశేషణములఁ గళలుగాఁ బొరపడి
 వివరింప, దానినినమ్మిసూరిప్రభృతులు ధాతుజవిశేషణములు కళలని భ్రమించి
 రనియు న్నోకి వచ్చాడనిచెబారు. పైవ్రాఁతలనుబట్టి 'అను' కను, కొను, చను,
 మొదలగు ధాతుజవిశేషణములు "ద్విభక్త్యే" త్యాదిసూత్రముచొప్పున స్తుత
 ప్రకృతికములు కాఁగా 'అనుఁ, కనుఁ, కొనుఁ, చనుఁ' అనుమాటముల
 వందును. వీనికల్ల ప్రమాదములు క్రమముగా అన్, కన్, కొన్, చన్, అనిసిద్ధమగు
 టలో నందేహము లేదుగదా! వీనితుడి నకారపుఁబొల్లులు "ప్రకృతినిష్ఠమై
 నను బ్రత్యయాదినిష్ఠమైనను, స్వరస్రుతి నందినపరిశిష్టనకారము స్తుత మను
 నన్వర్థసంజ్ఞను బొందుచున్నది." అను వివరణచాక్యములవలన స్తుతములని నిర్ధ
 రింపవలెనుగదా! కాఁగా నీవద్ధతి నన్నయభారతభాగమునకే విరోధించున
 టగవడుచున్నది. చూడండు.

“ఖలుఁడు బృహద్రథాశ్తజఁడు గర్వితుఁడై మహిలోనిరాజులన్
 పెలుకురఁ బట్టి తెచ్చి చెఱఁబెట్టి గిరివ్రజమన్వరంబులో”

అని సభావర్ణ ప్రథమాశ్వాసమున నున్నది. 'అన్' అనునది చింతా
 మణినిబట్టి స్తుతాంతమే యగుచో నిట “కరుషా ద్భృతప్రకృతికా త్సరళా
 న్మ్యై నద్భృతంచ బిందుస్యాత్” అను సూత్రముచే 'గిరివ్రజ మ్'బురంబు'
 అని సరళాదేశము రాశక్తకలదేదా? మఱియు నిటఁ గొన్నిప్రాచీనపు ప్రతులలో
 'గిరివ్రజమన్వరంబు, అని వాదేశమును గానంబడుచున్నది. ఇదియు నద్దాని
 కళాత్వమునే ప్రతిపాదింపఁ జాలియున్నదిగదా!

ఇంకను నిట్టివి సత్తవిప్రయుక్తములు పెక్కులు చూపట్టుచున్నవి. చిత్ర
 గింపుఁడు.

“జడిగొన్ కోర్పుల నింతి తాను మగవేషంబూని”

సత్యభామాసాంత్వనము—3 ఆశ్వాసము.

“తొడువొటివాఁడు చన్ త్రోవఁ బోక”

ఆముక్తమాల్యద—6 ఆ.

“వాసి గడల్ గొంతటియందు సత్త్వము”

విజయవిలాసము—1 ఆ.

పై నుదహరించిన ప్రయోగములు ప్రాసములందఁ గాని యతులయందుఁ గాని నెబ్బది కఁ బడక పోయినను బరంపరాపారవశమునను, బహుపుస్తకముద్రణాక్రమమునను నని తత్తత్తద్విప్రోక్షములే యున్నదని యన్నవి. మఱియు నొకపుస్తకమునఁ బారచాటుండును, కాని, కిచ్చిన్నపుస్తకముల నియ్యెడన సరళాదేశము పారవడి యుండదుగదా ! కాన నీయనుకపత్తి యెట్లు పరిపారించఁ బను నని శాస్త్రులవారు తలందియుండిరో తెలియకున్నది.

ఇట్టి యనుకపత్తి నుద్ఘాతించి వారు ధాతుజవిశేషణద్రుతప్రకృతికల్పని రూపణావసరముననో ద్రుతప్రకృతికల్పవిరూపణావసరముననో చచ్చి పవలసినది, కాని, యట్లు జరుగ కుంటచే వ్యుత్పత్తులు సందేహపరంకరలోఁ దల్లడిల్లుచున్నారు.

శ్రీమాన్ బహుజనపల్లి సీతారామచార్యులవారు తమ త్రిలింగక్షణ శేషమున నింకొకవక్కితో సూత్రించిరి. చూడుఁడు.

“అను కొను లోనగు ధాతుజవిశేషణముల యంత్యోకారమునకు హల్లు కరంబగునపుడు లోపంబు వైకల్పికంబు”

ఆచార్యులమతమున ధాతుజవిశేషణములు ద్రుతప్రకృతికములుగాఁ గనుపడవు.

అను, కొను, అనువానికి హల్లు పరముగా నున్నచో నంత్యోకారమునకు లోపముమాత్రమే పైసూత్రమునఁ జెప్పఁబడినది. కాఁగా వీనికి ద్రుతాంతత్వప్రసక్తి లేకపోయినది. కనుక సరళాదేశబాధ తొలఁగినది. కాని యీ యాధునిక వైయాకరణసిద్ధాంతము చింతామణివిరుద్ధ మని గదా శ్రీ శాస్త్రుల వారిప్రబలవాదము.

ఇట్టిసందర్భములో ధాతుజవిశేషణములు ద్రుతప్రకృతికములో కళలో నిర్ధరింపవలెకాకున్నది. చింతామణిచొప్పున ద్రుతప్రకృతికములే యున్నచో వీనికి విరోధించునది నన్నయభారతభాగమే యైయున్నది. మఱియుఁ గొన్ని సత్తవిప్రయోగములను విరోధించును ప్రయోగసంగ్రహణార్థము కళలే యున్నచోఁ జింతామణివిరుద్ధసిద్ధాంత మగును. కాన నీయనుకపత్తిని కఠికించి వ్యుత్పత్తుసందేహానివారణార్థము శ్రీ సీతారామగురుదేవులు సదుత్తరముఁ బ్రకటించ సప్రశ్నయాభ్యర్థనము.

ఆంధ్రతద్విశిష్టత.

కాశీభట్టకృష్ణరామకాశ్రిగారు, కాలూరు.

మూ. నిత్యమును తమపురుషక్రియాఃస్వరః ౪.

ఈసూత్రమునుండి నిత్యకదము "వరిమి తో సమస్తానాం" అను సూత్రమునందనువర్తింపదున్నది కాని తరువాతీసూత్రములయందనువర్తింపదు కావుననే "సన్యాతద్ధర్మోతః" అనుసూత్రము తరువాతీసూత్రమునందు "చోర్వాప్యత్యర్థమానవిహితస్య" 'వా' పది ముఖయోగించెను. (౪ నుండి ౬) సూత్రములు నిత్యము లని తెలియుదుము ఏడవసూత్రమునుండి యెనిమిదవసూత్రము వాచక వికల్పము ఇట్లే కలదు అవధకము నీక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

సంధిప్రకరణము.

సూత్రసంఖ్య-నాదిపదము. | నిత్యమా, వికల్పమా | ఉదాహరణములు.

సంధిర్నాచోఽచ్యుతః:-	౧	నిషేధము—న	సిరియన్న, రోయివి
వారః	... ౨	వికల్పము—వా	మేనత్త, మేనయత్త
అనాదిఘోషః	... ౩	వికల్పము—వా	నాకిచ్చె, నాకునిచ్చె
నిత్యమును తమ	... ౪	నిత్యము—నిత్యం	చేసితవర్చనము
వరిమి తో సమస్తానాం	౫	నిత్యము—అనువృత్తి	దోసెడు, వాసెడు
సన్యాతద్ధర్మోతః...	౬	నిత్యమును—అను	వచ్చునతెడు
చోర్వాప్యత్య	... ౭	వికల్పము—వా	అనుచున్నాడు, అనుచు నున్నాడు
తద్వత్తదాదిజ్య	... ౮	వికల్పము—తద్వత్	అదేల, అదియేల
ప్రాయస్తుకేమాది	... ౯	ప్రాయము—ప్రాయం	ఏమయ్యె, ఏమియ్యె
అపికల్ప	... ౧౦	వికల్పము—అనువృత్తి	ఎందేనిట్టి, ఎందేనియిట్టి
చోరేరుపథా	... ౧౧	వికల్పము—వా	ఎదిరిది, ఎదిర్చి
1 శత్రు	... ౧౨	వికల్పము—అను	అనుచు, అన్ను
2 తస్యస్యచ్చ	... ౧౩	వికల్పము—అను	అంచు, అనుచు
3 శబ్దాత్	... ౧౪	వికల్పము—అను	అయినది, అయినయది
4 పోశ్చ	... ౧౫	వికల్పము—అను	అప్పుడు, అప్పు
5 క్రథమా	... ౧౬	వికల్పము—అను	కదంపడి, కదపడి

6 వష్ట్యా	... ౧౭	౧౭-౨౪ ఈపదుమూడు సూత్రములలో నిత్యా
7 ఆద్యస్యా	... ౧౮	నిత్య వివేకసూచకవాచకములు శేష అయినను
8 అసామా	... ౧౯	ప్రయోగసాంప్రదాయమును బట్టియు ననువర్తన
9 లోపానమ	... ౨౦	గుం బట్టియు నైదుసూత్రములకు వికల్పత్వమని
10 కరుషా	... ౨౧	యనుకొన్నను మిగిలినవాని గతి యేమో తెలియ
11 అవికార	... ౨౨	కు. “వష్ట్యా” అనుసూత్రము నిత్యమనియందమున్న
12 గణడ	... ౨౩	వట్టి పదముగాని యావృదముగాని లేదు. మిగిలినవి
13 నవికృతి	... ౨౪	వికల్పముగనున్నవా ?

“వష్ట్యా” అనుసూత్రమునఁ గేవలాచ్చమే విషయమా ? రామునాజ్ఞ యిత్యదులు గుమరపు. ఆంధ్రభాషాసామాన్యమునకును నాంధ్రవ్యాకరణ కార్యసూత్రమునకును బైసూత్రము వర్తించును. కాకున్న “శంభు + ఆజ్ఞ” “శంభవజ్ఞ” యనురూప మాంధ్రమున నక్షయము గావలసివచ్చును. మఱియు నాంధ్రభాష గీర్వాణసాంప్రదాయమే యగుటను గీర్వాణసాంప్రదాయసూత్ర మువలన నొకరూపమును దెలుగువ్యాకరణమువలన నొకరూపమును సిద్ధించు ననియు నచ్చాంధ్రపదములకుఁ బాణినీయము శాపకము గాదు, కాన సీసూత్ర ముచే నిత్యము గా వచ్చు ననియు నెఱుంగుదుము, కావున నీ సూత్రావృత్తి ము ధయభాషాపదసామాన్యముగ నున్నది. ఆచ్చికమున నిత్యముగను నితర మున వికల్పముగను విధించిన యదేశము యోగ్యబల ప్రయోగబలముల వలనఁ దెలియఁ దగినను. ఆ యనంతరిసూత్రములలోఁ గేవల గీర్వాణపదము లను ప్రయోగించుటచేఁ దత్తత్సూత్రకార్యము లన్నియు (మూడు సూత్రము లును-౧౮-౧౯-౨౦) నాచ్చికపదాద్యచ్చు పరిమళునెడనగునని తెలుపుచుం డుటను, పదునెనిమిదవసూత్రమునసూత్రము ‘సమః’ “అసామాది” మొద లగు గీర్వాణపదములఁ జూపకొన్నను దత్తాపాచర్యమున నాసూత్రమునను దత్పురోత్తరసూత్రమర్యాద యున్న దనవలసి వచ్చును. మఱియు నీ యామ్రే డితపూర్వ పదాంతాచ్చునకు లోకము గలిగించు సూత్ర మెం దేసందర్భమున నున్నను ఒరకదనంబంధి కావున నాచ్చికమే కర మగుటను (నియతము)ఆచ్చి కమున కాచ్చికమే యని యర్థ మగుచున్నది. మిగిలిన రెండును వికల్పము లగు చున్నవి. అధర్వణునిమతము నయ్యది యగుటచే వికల్పసూత్రములఁ బేర్కొ నియెను.

ఇరువదొకటవసూత్రమును వికల్పమా? అని సంశయించును. అం దావికల్పత్వముఁడుటచేతనే పునర్విధానమున “సరళా ఏవనంతితే” అని నిర్వ త్వమును జెప్పెను. ఈ సూత్రములేకున్న వికల్పమేకదా; చింతామణి కభి ప్రేతమదియే యగుట నిటమాత్ర నిర్వచుని పునర్విధానముచేసెను, “ఏవ”కల్ప మట్టియర్థమునిచ్చు చున్నది. అయినను నిం దొండొక సంప్రదాయము కలదు. సంస్కృతసంబంధి ‘కచటతవలకు గజడదబలు’ నిర్వచుగరావు. సాంస్కృతిక తాదివర్ణవికల్పత్వ నిర్ణయమునకే సూత్రమారంభించబడినది. గజడదబా దేశ మును వికల్పమని కొందఱు లాక్షణికులు చెప్పుదురు. దానికొక్కోణిపైనుంచి అనునది సంధించునప్పుడు “దానికొక్కోణి” గ వ్రాయరాదు, పలుకరాదు. సుతి పేయమునుగాదు. సంయుక్తములగు సాంస్కృతికకచటతవలకు సరళములాదేశ ములుగ రావను నాచారమున్నదో కరిగిలింపవలయును.

శ్లో॥ వికల్పేన ద్రుతేలోపే కరుషాః సరిశాః పరే

క॥ కృత్రిని నుమాగమములు త, క్తతకారములుండ ... ముద్దరాజరామన్న.

క॥ నాకతులు గంధర్వులచే వడి మృతినొంది ... భారతము.

సీ॥ కవకంబు వర్షించు ఘనల ... విజయవిలాసము.

కనక-కంబుక - వర్షించుఘనల ... అని పత్మోతరము.

ఉ॥ పై కయిఁగొతుకంబు ... విజయవిలాసము.

క॥ ఏ చక్రంబెట్టు వాడనే పాండవులకా ... భారతము.

దు॥ కా! సతగఁబొందుట కార్యము ... దీటా

ఉ॥ శీతమయూఖి పాంథజన చిత్రవధాఘ్యుడ వైతిఁపుడ

య్యా తలపంగనివ్వు డిది యుత్పలగంధి చకోరనేత్ర యెం

తే తిలకించి చూచి తరుణిం గరుణింపఁగదయ్య ... భాను-వరి॥

ఇత్యాది ప్రయోగములు గలవు. ఈసతముల ప్రామాణ్యమదెల్లున్నను సరళాదేశ వికల్పత్వభావము కొందఱకుఁ గల దనుటకుఁ జాలును. అముద్రిత గ్రంథచింతామణిలోఁ బండితు లనేకులు చర్చించిరి కాని వికల్పత్వ సంప్రదా మము నెల్లవిధములఁ జూపరు. సరళా, అని సాముదాయకముగఁ జెప్పుట యేవికల్పత్వమున కనుకూలమనిరి. కాని యితరోపకతులఁ జూపరు. బ్ర॥ శ్రీ॥ పరవంది రామశాస్త్రిగారివిషయమును గొంత యర్హతీని విమర్శించిరి. వీరి యభిప్రాయములు గొన్నింట గ్రంథికర్రభిప్రేతములనయే తోచును. ఏస్వర్యం

బులు, అన్వరంబు అను తావుల సరళాదేశముసేయక 'ఏబది' ఏబాన్రు మొదలగుచోట్లఁ జేసియు నన్నియుఁ దనయభిప్రాయమును జూపె నని వ్రాసిరి. ఇది యిట్లుండ ద్రుత ప్రకృతికము లన నేమియను శంకయు వేసి నయాధాన మిచ్చిరి. కాని పూర్వలసంప్రదాయమును జూపఁదగును. ద్రుతము-ద్రుత ప్రకృతికము వాంఙ్మభాషలో దేవరహయ్యముగనున్నది. కొంచెము వివేకింతుము.

ద్రుతము—ద్రుత ప్రకృతికములు.

ద్రుతమును గూర్చి ప్రత్యేకముగ నొకపాత్రము పూర్వముక వండి తుండు వ్రాసియుండెను. తరువాతఁ బ్రాథవ్యాకరణకర్తయు ద్రుతలక్షణమును వ్రాసెను. ఆప్రాథమికతత్వమునఁ బ్రత్యేకముగ నంత నకారము ద్రుతము యుంటఁ బ్రత్యేకాక్షరము యుండునని సోదరభాషల మర్యాదతోఁబోల్చి చూపిరి. ఇంక మన మీఠమయమున నమన్వయమునకు వత్తమా?

ద్రుతము, ద్రుత ప్రకృతికము, కరుషాకులు, కల, తత్త్వము, ఇందునప్రమి మున్నగుపేర్లు చింతామణి వ్రాతయ ప్రపంచములోనివి. చింతామణి పూర్వమునఁ బై సంఖ్యలులేవు. అధర్వణకారికలలో లేవా? అని యందులేము? ఆకారి కలును జింతామణి కారికములే యగుచున్నవి. ఇంక నన్నియభారతముయండి కాన్యాలంకారమాడామణివాఁక ద్రుతవామప్రహంగములేను. నాంతపదంబు లని యుటయే యాచారము కళాశబ్దముల కళయు నందులేను. నన్నియనుండియుఁ బదిలక్షణములు చింతామణిగో నున్నట్లే యుండినచోఁ జింతామణి వ్యాకరణము నెఱుంగకపోయినను గొన్ని లక్షణములయిన నెఱింగియుండరా? వాక్యప్రధానాంగముగు క్రియాపదలక్షణమునే మెఱుంగకపోయి యుండురా? పింగళి సూరన్న కాలమునాటికిని గూడఁదస్యగ్గుచున్న మెఱుంగరు. తత్త్వప్రశం సలో వ్రాసితిని. ఆరయుండు. చింతామణిద్రుతమునకు సగభావము ప్రత్యేకముగ వ్రాయవలసిన దగుట నిందునిడిది ద్రుతప్రకృతికము లనువానిఁగూర్చి విమర్శింతుము. ద్రుతము ప్రకృతియందు వేనికో యనిద్రుతప్రకృతు లని యర్థ మగుచున్నది. ద్రుతప్రకృతులకు శబ్దమును బట్టి యవ్యయములైన నాంతశబ్దములే ద్రుతప్రకృతికము లనవలసినవ్యుచు. బ్ర|| శ్రీ|| పారవంది రామశాస్త్రి గారును నీవిషయమున సుముఖులు. సర్వనామసంజ్ఞయు నిట్టి సందేహము గలదియే. అవ్యయములయిన ద్రుతప్రకృతికములకంటెఁబరములయిన కరుషములే సరళములగుచున్నవని యేవ్యాఖ్యాతలును జేవ్వరు. చింతామణియుఁ బూర్తిగ

లక్షణమునైన లక్ష్యమునైన నఁ జూపదు. ఇక భాషాదేవియే సమాధానముచెప్పవలయును. చెప్పినను గజపదబాదేశకార్య విషయముననే చెప్పదు, గాని సంజ్ఞావిషయమునఁ జెప్పదు.

ఆంధ్ర వాఙ్మయము — గ్రుతము.

సన్నియభారతముఁ దొట్టి నారాయణశతకము ముట్టినంతకును నాంత పదంబు ప్రచురంబుగఁ గాననగును. లక్షణములును చెప్పచున్నది. హలంత పదము లాంధ్రమున లేకున్నను నీ నాంతపద మొకఁడు మాత్రము గలదు. వచ్చెన్ = వచ్చెను, అని యెనఁజ్ఞ 'ఫలముల్ = ఫలములు, చూతుర్ = చూతురు అను నవియును నొకప్పుడు హలంతము లగుచున్నవి. నాంతపదములన్నట్లు పై వానిని లాంత పదంబు లనియు రాంత పదంబు లనియు వాడదు. కావునఁ గడ పటనున్న యీ సకారము కేవలవ్యంజనముగనే వ్రాయునాచారము గలదాయనియందమన్న వ్రాతలలో నట్టి స్థిరసాంప్రదాయమును గానము.

క. సుతు నడిగె సుతుని నడిగెను, సుతుననిచెచ్చుతునినిచె సుతునింగెలిచె
సుతు గెలిచెఁ బోరిలోను, ధతుఁడొకఁడన వరుసతో నుదాహరణంబుల్.

ఆం. భాషాభూ!

సుతుఁ = అడిగె, సుతునిఁ = అడిగెను, అనిచెఁ = అనిచె, సుతు, ఈ యుదాహరణములలో సకారము వ్యంజనమాత్రముగను, లుప్తముగను, ను, అని యుత్పరిశిష్టముగను, సుతు-నిఁ అను తావున "ని" అనునది గ్రుతముపైవచ్చిన గ్రుతముగను నున్నది. ను, ని, వర్ణములు ద్విలియ కగునని చెప్పినను "సుతుని" రూపాంతరము "సుతుఁ" గావలయుట బట్టి "ని" వర్ణము యొక్కవికారమే, న్, ని, నిన్, అనునవి యని తెలియుదుము. కావున వ్యంజన మాత్రము సకారము (గ్రుతము)గాఁ జెప్పురాదు. 'సుతున్' అనునది నాంత పదవాచ్యమెట్లగునో "సుతు" సుతుని, అనునవియు నాంతపదవాచ్యములగుచున్నవి. ఈయర్థాద యన్నివ్యాకరణములకును సమ్మతమే. సన్నియప్రయోగములు చూడుఁడు.

ఉన్నతిఁ, కాంతిఁ, సంపదఁ, కరుణతోడ, భక్తితోన్,

ఎంత, యున్, తలంచుచున్, భూరియశోవిరాజితున్,

నిర్వహించుగన్, విశేషరిధుల, చూతున్, చేయుచుండు, వెలయున్,

పెరుంగు = వృద్ధియగు, భూనివరమునఁ, కరుణావరత్యమున్, (పద్యాంత

మునఁగల ప్రయోగములు-భార-ఆది-ఆశ్వా)

క॥ పర్యయగం, బునమేలై ... భార- ఆ ౧ ఆ 59

మ॥ ... పాండ వాడుబరం బురు భీష్మదికురు ... ,, ,, ,, 74

తరలము॥ ... వారికెఁగి తెను బలాధికులైనవారి ... ,, ,, ౨ ఆ 8

క॥ ... రెంఁటను బ్రయవందనులు ... ,, ,, ,, 5

చ॥ తన విషవక్కి మజ్జనకుఁ దక్షకుఁడెల్లు దహించె

నట్లయే॥ నును సహమిత్రబాధపజకుండగు ... ,, ,, ,, 202

మ॥ ... కాకుండఁగాఁ గాచెనెఁగి చును నెస్తీక ... ,, ,, ,, 232

క॥ తనువును జేవయినత్య॥ బురు బడసితి ... ,, ,, 3 ఆ 122

క॥ అంబుజలోదన గది వివ

యంబున నమ్ముఁకొమ్ముఁగి యనురాగముతో

డంబుమ్మపచయర్యా

జంబున విహరించుచుండె నఖిలుందానున్, ... ,, ౪ ఆ 41

మధురాక్కర॥ తనరజనకుండు నన్నప్రదాతయును

భయత్రాత॥ యునుననఁగ ... ,, ,, 47

క॥ ... ఇరువుర॥ కును మంకకరుండు ... ,, ,, 111

క॥ నాకభిరుతుంబురిట్టిద ... ,, ,, 127

మ॥ ... నమస్త క్షత్రవంశేశు లె

ల్లను భక్తింబునిసేయు చుండఁగ ... ,, ,, 161

క॥ ... ప్రథవి॥ చెబొందు రాజు ... ,, ,, 254

ఈ భారత ప్రయోగములం బోలిన ప్రయోగము లెల్లపాత్రములఁగాన నగును. కావున వ్రాయ విడిదితిని. ఇఁక వంతనకారప్రకారమును గొంతవశి లింతము. “న” వ్యంజనమాత్రప్రయుక్తమగు నకారము స్పృహముగను, నిరచ్య ముగను లుప్తముగను, బిందురూపముగను మూఱుదున్న పైఱుండుము. ఈ నకారమునకు ననేకరూపములున్నవి. న్, చు, ని, నున్, నిన్, ం, లోపమును, మకారమును, గూడనగును. ఇట్లు నానారూపములఁ బొందు నకార మక్షరమాలలోఁ బ్రత్యేకముగ నొకఁడుండెనా? కాక యెండలి నకారమయిన నీరూపవై విధ్యమునుబొందునా? అని శంకింతము. వర్ణసమామ్నాయమునఁ బ్రత్యేకముగ నీనకారము లేదు. ఉన్నట్లు ప్రమాణమును లేదు. చింతామణియు నేమి నఁజెప్ప

దు. మఱియు ద్రుతసంజ్ఞిక సకారము తవగ్గీయ సకార మనియే చెప్పును. ఒక వేళ “జ్ఞ” కారమునకు “స” కార మాంధ్రములోఁ బూర్వ ముండనేమి యని యన్నఁ జెల్లును. కాని యరవములోనుంట నిందునుండె ననియనరాదు. వేటొక సకారముండుట యే యరవముతోడి సాహిత్య ముకుట తగదు. అట్లేయగుచో నాంగ్లములోఁ గొన్ని పదముల యంతసకారము శ్రుతము గాకుండుటచే (Autumn, Column, etc) మన ద్రుతప్పుడి దండుమా? ఈ సాహిత్యము బడ రీబాదరాయణమే. ఎందున్న సకారమును రూపవైవిధ్యము నొందదు కాని పరుష పరళ పరకమును త్వేత్వవిశిష్టమును నగు సకార మది యొందలిది (అచ్చమున) యైనను వ్యంజనమాత్రముగ నిల్చునదియై సాధారణముగనున్నది ను, లు, డు, రు, ల యుత్వలోపము పై కారణముననే కాసింపఁబడెను. అదియాంధ్రసాంప్రదాయము.

గీర్వాణభాషయందును బహంతసకారమునకు వేదములోఁ గ్వాది శ్రుతముగ లోపమును (విశ్వా (వి) రూపాణి అధర్వ) లాకికములో బిందువును (తాన్ + తాన్ = తాంస్తాన్) నగుట కలదు. అట్లే యాంధ్రమునను నగుచున్నది.

ఇక ద్రుత మని చింతామణిచే నిర్దిష్టమయిన సకారము పై భారతాది ప్రయుక్తసకారమే యగుటకు చెలిసితిమి. ద్రుతమననేమి యనునప్పుడు పూర్వోక్తరీతిరూపవైవిధ్యముగలదని చెప్పవచ్చును. కాని యన్నిరూపములనొందునదే యసనక-అలేదు. ఆవివిధరూపములలోఁ బ్రధానలక్షణము లున్నవి. ఏసకారములోఁపించుచో యది ద్రుతము. *లోపియగుట ద్రుతప్రధానలక్షణము ద్రుతంబు సకారంబనియన్నంత స్పష్టముగాదనియెంచి “సకారంబసాధారణంబుద్రుతంబు” ప్రత్యయాగమావ్యయా శ్లోకమై యుత్వవిశిష్టమయిన సకారంబు ద్రుతసంజ్ఞకంబని యర్థము ద్రుతమనఁగా నొల్లనియెడనుటఁగి సోప్రసది యనుట...ద్రుతాభ్యోనః, అని కేవలసకారగ్రహణము చేయుట ద్రుతమునకు స్థిరత్వసిద్ధికై యని తెలియవలయును.” అని ప్రౌఢవ్యాకరణమున వ్రాయఁబడెను. ఈనిర్వచనమునకు దోషము గల దని బ్ర|| శ్రీ వర్ధుల చిన్న సీతారామ స్వామిశాస్త్రి గారు పరిషత్తుత్రిక, “4 వ సంపు—7 వ సంచిక” లో వ్రాసిరి. దానిసరయుఁడు. ద్రుతమీమాంసయందు “ద్రుతముకేవలహల్లు, ఇ, ఈ, ఐధ్యః పరం స్వత్వం నిస్యాదన్యత్రచర్భవేత్” అనికలదు. ద్రుత ముత్వవిశిష్టమే కాక యిత్వవిశిష్టము నగుచున్నది.

చ ద్రుతము నకారమంచనిరి తొల్లిబుసప్రసరుల్ నిజంబుగా
 ద్రుతమన నేనకారమొగిఁ దోఁదియఁ దోఁకకయుండనేర్చియ
 చ్చుతికినఁ బాపింన్నిలుచునట్టి నకారమె శాస్త్రకథిన్
 ద్రుతమని చెప్పఁగాఁ దగును రూఢిగనమ్ముఁ మ దీనిఁ బండితుల్.

సూ॥ నకారముద్రుతము,

సూ॥ ఇద్దమకము ద్రుతస్వత్వము (ఇత్ = ఇ-ఉ)

సూ॥ విధియనూపమును బ్రత్యయానుగతమనాసంత్యమును ద్రుతంబ.

వ్యా॥ ద్రుతంబెల్ల సంతనకారంబ ఎల్లయంతనకారంబు ద్రుతంబుగాదు.

సూ॥ లుక్తమగుచువర్ణము ద్రుతకమునాఁ బడును.

సూ॥ ద్రుతము సామేషితమును.

సూ॥ ఆమేషితపూర్వద్రుతం బిద్దమకము నిత్యముగానగు.

— 1 ఆంధ్రవ్యాకరణసాతరవాన్యము —

సమాససమాసక భేదములకల్పనఁబోలె బిందుబిందుక ద్రుతద్రుతక భేద
 కల్పన ముచితమని నామతము. ఏదియెట్లున్నను నాంధ్రమున నొకనకారముగల
 దనియు నయ్యదిరూపవైవిధ్యమును బొందు ననియు నదియే ద్రుతమని చింతా
 మణి గ్రహించెననియుఁ జెప్పఁజెల్లునుగదా; ఇఁకఁ జింతామణ్యాభిప్రాయమును
 మనకనుకూలించునో చూతము.

ద్రుతము నకారమనియుఁ గచటతఁగజడదబలుక్రిమముగఁ బగుషసరిశ
 ములనియుఁ బేర్కొని యితరపాల్సామాన్యమునకు స్థిరసంజ్ఞ నిడచు. ద్రుతమున
 కు స్థిరసంజ్ఞ లేదు. తనవ్రీయనకారము ద్రుతమని చెప్పినను ద్రుతధర్మముగలనకా
 రమే ద్రుతమని చింతామణ్యాశయము. కావుననే ద్రుతాఖ్యము నకారమనివిధిం
 చెను. ద్రుతమునకారమనక యాఖ్యశబ్దము చేర్చుటచే ద్రుతధర్మఖ్యాదిగలనకార
 మే ద్రుతమని యభిప్రేతము. అగుచో “లుగావద్రుతకృతికాత్పరతస్సరిశేస్థిరే
 చ సన్యస్యత్” అనుసూత్రము “చూచెన్ + నందుని” అనునప్పుడు ద్విత్వి
 రూపమే యుండవలసివచ్చునని (చూచెన్నందుని) యులోపరూపము (చూచె
 నందుని) రాదనియు నందులేని ఓనుఁడు-పరమగునకారము ద్రుతసంజ్ఞకముగా
 మి స్థిరమే యగుచున్నది. ఎన్నఁడును ద్రుతము కదాదించుండదు. కదాదినగూడ
 ద్రుతమున్నచోనప్పుడు ద్రుతమునకు స్థిరసంజ్ఞ చెప్పవలసివచ్చును. అట్లెందును
 లేదు. ఈయద్వైకమువలననే,

“తి జ్ఞాధ్యశేషవష్టిసు సైర్నప్రవచనీయజగితః,
కించిత్ప్రశంసనాద్భుతసనాకయదాతదాకిమేవాంశ్య,
క్వాకిలతూష్ణియాద్యానభిదధతికలా ద్రతో న యేషాం న్యోత్,
అన్యే ద్రుతప్రకృతయోయేస్యర్హ్యనుజీవితద్రుతానిత్యం.”

అని సూత్రించెను. ద్రుతము పేనికి కదో యని కళలనను. ఎక్కడద్రుతము లేకుండుటయో తెలుపడు. ద్రుతమత్యయనియేయర్థము కాకున్న “నాటి, నడిది” మున్నగుక్వార్థకములయందునకారముంట ద్రుతమున్నదని చెప్ప ద్రుత ప్రకృతికముగావలసివచ్చును. మఱియుఁ గేవలద్రుతిధర్మవంతియగునకారమేద్రుత మగునుగాని యుతనకారము ద్రుతముగాదు. చేను, చేను, బోను, (సుస్) అని, మాని, పూని, (క్వా) మున్నగుశబ్దములయంతిమున నకారమున్నదికాని ద్రుత ములేదు ఇట్లేదింతామణియభిప్రాయము అనుజీతద్రుతాః, అనుతావునప్పముగ వంతనకారమున దెప్పెను. ద్రుతమనుపేరిలోనే లోపియున తెలిపియున్నాడు. తద్రుతంచబిందుస్స్యోత్, అనుదానివలననే కదాదినకారమునకుద్రుతసంజ్ఞలేదని నిర్ణయింపఁగలము. ‘అదియునుంగాక, యనుదానివిభాగించునప్పుడు’ అది, యను, న్, కాక, అని యగును. “లుగ్వా ద్రుతప్రకృతికా” దిత్యాది సూత్రమునఁ గలుగులుక్పక్షమున “అదియునుగాక” అనుమాప మేర్పడునుగాని శబ్దలక్షణము సందిగ్ధమగును. ఇతలోపస్వత్వాదికక్షములరూపములు నిష్పన్నములుగావు. అదియున్నుంగాక, అదియునునుగాక, ఇత్యాద్యఃప్రరూపములు సంభవము లగును. ద్రుతముపై ద్రుతం బగునను సాంప్రదాయమెఱుంగియు సిరసంజ్ఞావ్యాప్తిదెలియక కొందఱుకుండితు లనిష్టరూపముల కుపస్థారకముచేయుచున్నారు. ద్రుతముపై ద్రుతమగు ననఁగాఽవ్యతిరేకిప్రద్రుతిముపై వ్యంజన మాత్రద్రుతమగుననియర్థము. ఈయర్థమునకు విరుద్ధమగుప్రయోగములుభాషలోలేవు. “వచ్చెన్ + అతఁడు = వచ్చెన్నతఁడు” అనుప్రయోగములు దుష్టము లా? శిష్టము లనుటకు ద్రుతస్మర్యము చాలునందురా? అది సూత్రకృతాశయముగాదు. వ్యాఖ్యాతలును నీక్షయమున నేమియవ్రయరు. అధర్వణకారికావళి “సోవాద్విత్వ” మిత్యాదికాదికచే ద్విత్వమును ద్రుతమునకు సిరసంజ్ఞయున్నచో విధింపదు. ఈద్విత్వరూపముకొందఱునమ్మతించిరి. కొందఱునమ్మతించరు. భారతాదిప్రయోగములే లభ్యములగునప్పుడును నమ్మతించకుండుటలేగునా? కావ్యములను (ప్రామాణికములు) వ్యవహారమునఁగానవచ్చిననుగాదనుటెట్లు?

గ్రంథస్వీకారము.

(1) భారవి. గ్రంథకర్త: బ్ర॥ భువనగిరి కవియరామయ్యగారు, బి. ఎ.

కథ. కాళిదాసునుగూర్చి యున్న పై లోకములో భారవింగూర్చియుఁ గొన్ని తాలుదంతకథలు గలవు. వానిని గవిగారు చను త్తరించి ఐద్యకావ్యము గా రచించిరి. వాడుకలో నున్న కథలను బోకుండ నిల్పుట మంచిదియే కాని, తల, తోఁక లేకుండ నున్న విషయము లన్నియు నాతనివే యని న్రాయుచుండిన లోకము భ్రమించు నేమో యని భీతిల్లవలసి యున్నది. కాళిదా సెక్పటివాఁడో యేదేశమువాఁడో యిక్కటికి నిశ్చయము కా లేదు ఉత్తరదేశమువాఁడని మేఘసందేశాదులం బట్టి ప్రతీతి. అట్టివానికి బోగముదిగల దని, “చల్లయోః పెల్లకు క్తయోః” అన్నాడని. “అస్తి లేదు గిస్తి లేదు చచ్చినట్ట తొంగో” అన్నాడని న్రాయుట, దానినే నమ్మి యితరులు చెప్పుకొనుట చరిత్రకు భంగముగదా! ఏవో కొన్ని చాలుక్లోకముల నాధారము చేసికొని వంగదేశీయులు “యథా కిల వివైవ సవద్వీరయాత్రయాశమ్, అస్తరేణ చ కష్టకల్పనామ్బుధౌ నిమజ్జనమ్ లీలయైవ కశ్యతే సాధయితుం కాళిదాసస్య వంగీయత్వం...చ శూద్రత్వంచ” అని లిఖించి వంగ శూద్రునిం గావించినారు అట్లే భారవిస్థితియునున్నది. బ్ర॥ వడ్డాది సుబ్బారామయ్యగారు మున్నగుపెద్దలు “జనశ్రతులలో నిది యొక విప్రకుమారునకుఁ జెందినట్లు వినికి” యనిన “నాయెఱుక భారణిఁ జెందినట్లే” యనియు “నీజనశ్రుతి భారణిఁ జెందినదియే యని యూహింప ననువునడుచున్నదని నాతలంపు.” ఇత్యాదిగాఁ గవిగారు దోచినట్లుగా నెవ్వరినైనను దమతలంపులోనివానిగాఁ జేసికొనఁజూచుట—లోకమున కెట్లు తోచునో యను వెఱపు గలుగుచున్నది. భారవికాలముంగూర్చికాని యేయితరవిషయములంగూర్చికాని చారిత్రకులమూలమున ని క్తము దొరక లేదని కవిగా రెఱుఁగుదురు. జనశ్రతులను విశ్రుతములు చేయ నెంచి బుద్ధిచుంతులు గావునఁ గథలో నవధానములు మున్నగునవి చేర్చి, కవులు గావున వర్ణించి రంజకముగా గ్రంథమును రచించిరి. ఇది ప్రథమభాగముమాత్రమే-517 పద్యములు, 60 పుటలు ముందు “భారవిప్రచాసము” అను రెండవసంపుటము వెలువడఁగలఁడట. అపుడైనను బండితులచే నందందుగాక పూర్ణముగానే సంస్థరింపించి నిర్దుష్టముగాఁ బ్రకటింపఁగోరుచున్నారము. సకారప్రాణమున చంపకమాలికలు

కారప్రాసముతోడి యుత్పలమాలికయును రచించి శ్రమపడిరి. ఈపుస్తకముపైఁ బలువురు పండితులు సదభిప్రాయముల నిచ్చిరి.

(2) విజయనగరసామ్రాజ్యమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము.

ప్రథమభాగము (క్రి. ప. 1330-1500):—గ్రంథకర్త బ్రా. శేకుమర్ల చ్యుతరావుగారు, ఎం.ఎ, ఎల్.టి. క్రీ. 1330 మొదలు 1500 వఱకుఁ గల విజయనగరసామ్రాజ్యమందలి యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రముంగూర్చి వ్రాయుచు గ్రంథకర్తగారు తత్కాలముఁ గల, నాచన సోమనాథుఁడు, జక్కనకవి, వల్లభాయఁడు, దూబగుంట నారాయణకవి, దగ్గుబల్లి దుగ్గనకవి, పిల్లలమఱ్ఱి పినరథద్రుఁడు, నంది మల్లయ్య, ఘంట సింగయ్య, మనుమంచి భట్టు ననుకవులు వారి గ్రంథములను గూర్చి విపులచర్చ గావించిరి. విజయనగరరాజ్యస్థితి, తద్రాజ్యోత్పత్తికిఁ బూర్వపు తెనుఁగువాఙ్మయస్థితి, ఆసామ్రాజ్యమునందలి సంస్కృతాది వాఙ్మయముల చరిత్రమును రచించిరి. పదునాలు గధ్యాయములును నాలు గనుబంధములును బీతికాదులుం గలవు. ఆవిజయనగరసామ్రాజ్యకవులను సమకాలికు లగు నితరకవులతోఁ జోల్చి చూపిరి. అందువారివారి గ్రంథనిర్మాణసాదృశ్య సాధర్మ్యముల తారతమ్యము నిరూపించిరి. అందలి వ్యాసములు, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు త్రిక భారతి మున్నగు పత్రికలలోఁ బ్రకటింపఁబడి పీఠిక బుస్తకరూపమున ముద్రింపఁబడినవి. ఈ గ్రంథముయందే గ్రంథకర్తగారి సదభిప్రాయములఁ గొన్నిటిని జూపెదము.

“ఈ గ్రంథమందు నే వాక్రుచ్చిన యభిప్రాయములు సరియైన వని గాని మిగతవైన వనిగాని నే నెంతమాత్రము నభిప్రాయమును జొందుట లేదు. ఈ యభిప్రాయములు కాలక్రమమున మారిపోవచ్చును. భావికరిశోధనలవలన తనవైషమ్యములు చెకూరినయెడల వెనుకటి యభిప్రాయములు మారుదునే యందును. ... ఈవాగ్రంథము నిక్రమమైన వాఙ్మయ చరిత్ర మని చెప్పటకు నుండని నాకే తెలియును. ఇయ్యది ముఖ్యముగా నాకాలమందలి మహాకవుల కవిజీతములును వారి కావ్యవిమర్శనములును యిత్యాదులను చూపించుచున్నది. ఇట్టి గ్రంథములు మన యాంధ్రదేశమందలి యితరకాలములకును ఇతరరాజ్యములకును సంబంధించినంతవఱకు సంపూర్ణముగా రచించినవిగాని సరియైన ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము క్రోడీకరించి వ్రాయుట కవకాశ ముండును. కావున నాయీ గ్రంథము భావికాలమున వ్రాయవలసి వచ్చెడు ఆంధ్ర

వాఙ్మయచరిత్రమునకు నోకమూలగ్రంథము (Source Book) అనియే యాలోచించదగినది."

చారిత్రకులు వీరిం బ్రోత్సహించి ద్వితీయభాగమునుగూడఁ బ్రకటింపించి లోకోపకారము భాషోపకారముఁ గావించఁ గోరెదము.

808 పుటల పెద్దగ్రంథము వెల రు ౭. విద్యార్థులకు రు 1-8-0.

రాజమహేంద్రవరములో గ్రంథకర్తగారిమొదల దొరకును.

(3) అహలోబలచండితుమ్ — నన్నయభట్టాచార్యుని యాంధ్రశబ్దచింతామణికి, అహలోబలచండితులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానము. దీనికి గణశిరోమూషణ మని పేరు. ఇది మూఁడవకూర్పు గ్రంథము ద్వితీయముద్రణ గ్రంథమునకంటె విందు, అహలోబలచండితుని వంశాధికముఁ దెల్పు పెక్కుశ్లోకములు (తెనుగు తాత్పర్యముతో)ను, బ్రతిపదమునకునుఁ బ్రతిపదాంధ్రటీకయును నెక్కుడుగాఁ జేర్చబడినది ఇట్టి యుద్దగ్రంథమును, ఆంధ్రసాహిత్యదర్శనకర్తలును, మంజువాణీమద్రాక్షరశాలాధికారులు నగు బ్రా సందిరాజు చలపతిరావుగారు శ్రమకొన్ని లోకోపకృతికై మూఁడుసారులు ప్రకటించి రకుట ప్రోత్సహితమైనదిషయము ఇక్ష్వాలునున పెట్టిగ్రంథము మూఁడుసారు లచ్చుపడిన దనినఁ దద్గ్రంథమునకు దాని వ్యాఖ్యానమునకును గలగౌరవ మెట్టిదో యోజించఁ దగినవిషయము. ముం దచ్చునేయింపఁ బోవు వాల్లవకూర్పులోనైన నాంధ్ర తాత్పర్యముతో నందంతుల గల యసంపూర్ణతను దొలఁగింతు రని చలపతిరావుగారిని వేడుచున్నారము. సంస్కృతవ్యాఖ్యాన ముక్కునుచాడిఁ దెనుగు తాత్పర్య మవరములేదు. సంస్కృతమునందుఁ బరిశ్రమలేనివారి కాంధ్ర తాత్పర్యము పూర్ణమగు సాయము చేయఁబాలకున్నదని తలంతుము ముద్రణ స్థానిత్యములు కొన్ని చాలతావులఁ గలవు.

వెల రు 8-8-0 క్యాలికో చక్రవి బైండుతో—వీలూరులోఁ బ్రకాశకులకడఁ దొరకును.

(4) ఆంధ్రవాల్మీకిరామాయణమునకు మందర మను కవికృతవ్యాఖ్యానము.

ఆంధ్రవాల్మీకి బ్రా వాపిలికొలను సుబ్బారావుకుతులుగారు తమ రామాయణమునందలి ప్రతిపద్యమునకు, టీకాతాత్పర్యములు నందందు విశే

మములనుగూర్చి రచించినది. బాలకాండము-పూర్తిగను, అయోధ్యాకాండములోఁ గొంతయును ముద్రితమైనది. ఇప్పటి కాలుభాగములు వెలువడినవి. ప్రథమభాగము (పెద్దది) రు 3-8-0. తక్కినయొదును 1కి రు 1-0-0.

అయోధ్యాకాండములో 1759 వ పద్యమువఱకు నచ్చుపడినది తక్కిన భాగములను వెలువఱుచుపని పాఠకులలో నున్నది. సిద్ధమైనభాగములను గొందుచేసి తక్కినభాగములు ప్రకటించుటకుఁ గారకు లగుదురు. ఇదియే పాఠకులు చేయవలసినపని. ఆంధ్రవాల్మీకిరామాయణమువంటి పెద్ద తెలుఁగు గ్రంథము లేవియైనఁ గవిగారు జేరించియుండఁగా నైదాటుపారులు ప్రకటించఁబడిన టైప్స్రైనను విని కని యున్నారా! భాషాదేవతకుఁ దుస్థితి వట్టి యున్న యిక్ష్వాకులములోఁ గవిగారియొక్క చేతివీఁడనే పెళ్లుపారు లంతపెద్ద గ్రంథము ముద్రింపఁబడుటయు దానికే మందర మను పెద్దవ్యాఖ్యానము కవిగారే రచించింది ప్రకటించుచుండుటయు భాషాభాగ్యముగదా!

(5) రామాయణసంగ్రహము. గ్రంథకర్త: బ్ర॥ పత్రి పశ్వేశ్వరశాస్త్రి గారు. ఏరు కొల్లాపురము శ్రీ లక్ష్మీరామ మిడిల్స్కూలులోఁ దెనుఁగు పండితులు.

సంస్కృతశబ్దమంజరిలోఁ జవరఁ జేప్పఁబడిన శ్రీ రామాయణసంగ్రహమున కిది యనువాదముట. 116 పద్యములు. రామకథ. ఉభయతారక మైనది. పద్యములకెలిం దిఁకింపుడు.

చ. పవనసుతుండు రావణుని బంగరుగద్దెను మించియున్న నై జనిజయవాలవీరమున జంకక 'సూర్యుని' యుండఁజూచి నీ వెవఁడవు నిన్నెవం డనివె నెచ్చట నుండు విటేల వచ్చి యుంటి వనుచు రావణుం డమగ నిక్లము దెల్పె నలందు వాఁకిం.

ఉ. రావణు పంపునం గవటరాముశిరంబు శరణసంబు మా యావి యొసంగఁ జూచి జనకాత్తజ మూర్ఛన జెంద నతలోఁ బావనియా విభీషణుని భార్య యెఱిగి వదించె నిక్లముల్ గావని యాప్తభాషణములక ధీతినందన నూటించుచుక.

కొల్లాపురము, స్నేహలతాకవితాసంఘములో వ్రాసెను.

దీని వెల రు 0-4-0.

శ్రీరామ. ఆంధ్రకౌముది.

క. శ్రీభాయానర్హోత్తిక, భాధవనిజయందహాసభాగధగశ్రీ
శోభితశుభతత్త్వచకుం, భాధోగకిలాస వేంకటాచలవాసా.
వ. అవధరింపుము.

సీసమాలిక.

శ్రీకరమ్ముగను సంస్కృతమునకును బ్రాకృతమునకుఁ గలలక్షణములు చెప్పి
తెనుఁగున నావిధమ్మున లక్షణము చేయ రావచ్చు యదియు నేరంబు గాదు
తొల్లిటినుకవుల కెల్లను నను ధన్యుఁ గానింతులఁ పింతె కాని యచుచుఁ
గుకవిజనాజ్ఞానఘోరాంధతమరముఁ జోఁగొట్టఁగల్గు కొనుదివిధాన
నిల మున్ను దెలుఁగున నెవ్వారెఱుంగని యాంధ్రకౌముది యచునట్టికృతిని
సీసమాలిక గాఁగఁ జేసితి నిపు డున్నకవులకు రానున్నకవుల కెల్ల
నుపకారముగ నిది యెప్పుడు నాచంద్రతారామై కొముది యటుల వెలయుఁ
గన నిందు సంజ్ఞాప్రకరణము మొకలుగఁ దత్తత్ప్రకరణముల దనరు వరుసఁ
దత్తిలింగవదంబు తద్భవం బగుటచే దెలుఁ గనఁ దగ నట్టితెలుఁగు ప్రాకృ
తాభిధానముగాన నాలక్షణములు తొలుతఁ గవులకెల్లఁ దెలియవలయుఁ
దత్తయం బనఁగను దద్భవంబును నాఁగ దేశ్య మనఁగ నచ్చతెనుఁ గనంగ
గ్రామ్యంబు నాఁగను గలవైపు తెఱఁగులు నానిని వివరింతు వరుసతోడ
నది యెట్లు లన వినుఁ దబ్బాక్షుఁడు గురుండు గురువు వనమ్మును దరువన నిఁకఁ
దద్భవంబులు పొల్పు ధర్మంబు దరమంబు న్రుహిణుడు దుగిణుడు ద్రోహి దోగి
శిఖ సిక లక్ష్మీ లచ్చి లఘువు లగువు సముద్రము సంద్రము ముగ్ధ ముగుద
మఖము మొకము ధనము దనము ఖని గని గర్వమ్ము గరువముఘనముగనము
రోషము రోషము రుద్రాక్షమగు రుద్రరాక చాక్రిణ్యము చాకిరమ్ము
మర్యాద మరియాద కార్యంబు కర్జంబు స్తరుఁడు మరుఁడు నృకేసరి నెఱసరి
కావ్యంబు కబ్బము గంధంబు గందము యక్షులు ఇక్షులు యశ మసంబు
ద్ధీర్ఘిక డిగ్గియ యగ్గు మగ్గువ శుద్ధి సుద్ధగు శుక్రండు సుక్తురుండు క్రొమరుండు
హర్ష మానరుసంబుయముఁ కుజముఁడుచంద్రముఁడు చందురుండు కుమారుండు
భాషయు బాసయా దోషము దోషము చక్రము జ్ఞకవ సంధ్య సంజ

స్నిగ్ధంబు నిద్దంబు శ్రీ పిరి మతి మది భగ్నంబు బన్నంబు బ్రహ్మ బొమ్మ
 అజ్ఞప్తి యానతి యజ్ఞంబు జన్నంబు విష్ణుండు వెన్నుండు విద్య విదై
 తైరము వేరము భారము బారము ప్నానంబు తానంబు ధార దార
 ద్యూతము జాడము స్థూలము తోరము స్తంభము కంచము ధార తార
 భేదంబు బిద్దంబు భిక్షము బికిరము కుబ్జుండు గుజ్జగుఁ గులము కొలము
 అత్త యాతుమగుఁ బుణ్యంబు పున్నంబు యత్నము జతనమ్ము రత్నము రతనము
 దుర్గ దుర్గి ద్వయము దోయి దిశ దెసయా వీర్యంబు వీరంబు పృథివి పుడమి
 శయ్య సెజ్జగు బ్రహ్మచారి బొమ్మచారి రూఢి రూడి యగుఁ జంద్రుండు చందు
 ధాలు ధార వాలము వాలు పలము పాల శిల్యుండు సెల్లుండు సంఖ్య సంక
 గుణము గొనమ్ము దక్షిణము గృహనము కంతమ్ము కంటము ధ క్త డక్త నిధము
 కితము వేళంతము వెంచ ఋక్షము ర్శిః కి విది వీధులు వీడు లవంగ
 దేశ్యము ల్గునింక తెంతరి పొత్తిక కడద లదరులు చక్రటి రపాలు
 మక్కువ యెరకువ పొక్కుడు రకణాలు కడిది యేదైత గొండ్లి కడఁకక్రేడి
 కడవప మిక్కిలి పెడ ముగి యెసకంబు పాలవంబు మఱకువ పొరి బిడారు
 తివురుట వెసక్రేడి తెంకువ పూఁ పొగి వీచోపు పవి లలి విన్నదనము
 పుచ్చడిక విలాతి యొచ్చెల పుయిఁగోట వదరులు మలఁత యెల్లిదము తెన్న
 క్రచ్చట మర ప్రబ్బ యచ్చిక యలారు నూడిద కడిపాయ బోకు లులిపు
 వేసవేలాక నెవ్వ గొచ్చె మెదరేసు గొల్లెన యుగద యెల్లి విసివి
 యోహరిసాహరి యుప్పుఁబట్టియ యటిముటి క్రన్నన యాల మలఁతి
 యాలిక నిరుకు సయ్యాటంబు నెమ్మోము బమ్మెర కైలాటకమ్ము కనుపు
 క్రొన్నల నెత్తు క్రొన్నన వంగుకు క్రిక్తలు వాలాయ మక్కు వాఁక
 తక్రటి యేఁకట యెక్రటి బ్రుంగుడు వటువార వండలి వంత వఱపు
 లగ్గు వల్లియ మెడి యగ్గంబరిది జన్నపలుకులు చెచ్చెరఁ బాటుండు కరి
 పాఠె యోడలదొంతి శేఖర దొంగణ లుప్పువడం బర యోల మసలు
 కరకరి సేరిరి కలువడం బన్నువ తెమ్మెర రజ్జులు దిమ్మనంగ
 తన్నుదేశ్యతద్యవములఁ గలయని తేటనడుగు లచ్చతెనుఁ గనఁదగు
 వది యెల్లవనః—నింక నలరు వేరు కొలంకు నూననా నాముదంబానవాలు
 బండి పసర మెద్దు వండు పప్పు పుప్పు యాక లాకులు సాకు బాకు మేకు
 గుట్ట మేనిక యెండ కోట వెన్నల కొల్ల గడి పులి నెల వలి మడుఁగన నిఁక

గ్రామా లహాలు పురాణాలు దోపాలు శాస్త్రాలు వేదాలు సామరాలు
 గంతులు పొక్కులు గ్రద్దలు బొందలు గానాలు మొదలుగాఁ గల పదములు
 వాసేపు వైపు రాగేసేపు నీపూను మామకుంటా గొంతి గుద్దవాకు
 పాడేపు కాలెత్తి యాడేపు వస్తానె మాసేపు వాని కంతానమిరె
 వనుక్రియల్లాడలైన యి గ్రామ్యములగు నిట్టిది తెగనునెడ నగవుతజ్జిఁ దగు
 సరవిగ దీవను సంజ్ఞాప్రకరణంబు వివరింతుఁ గలదంత కవులు వినుఁడి
 అదులు ప్పగిములు వచ్చు లనఁగ నొప్పుఁ గాదులు హల్వ్య జనాఖ్యలఁ దగుఁ
 రహి, అకారము కవర్గము హకారము విసర్గలు కంతధవములై నలుపుగాంచుఁ
 గన, ఇకారము చవర్గము యకారశకారములు తాలుధవములై యలరుమిగుల
 విఁక, ఉత్వము పవర్గ మిఁకలు నోష్టధవములు దఁతోష్టధవము వకార
 మొగి ఋటురవము లులేగుమూర్ధధవములై యగు ఇతులనలుదంత్యములనంగఁ
 గన నేత్వ మైత్వఁబుఁ గంతి తాలవ్యంబు లోత్వ మాత్వంబు కంతోష్ట్యము లగు
 నరయంగ యరలవ లంతస్థ లనఁ బొల్పు శిషసహలూప్తాఖ్యఁ జనును మఱి జ
 ఞమణన లనునాసీకములునొ విఁకలిఁప లిఁజిహ్వమూలధవమనంగఁ
 నలయుపధానీయ మనఁ దగు నీరెండుతెలుఁగు కదములబోవలఁగలవిఁక
 నవల నజంతహలంతసంధులన సంధులు ద్వివిధంబులై నెలయు నందు
 ల నజంతసంధి మెట్లన వినుం డాది శబ్దాంతవత్తంబు తదగ్రశబ్ద
 (పూర్వ)వర్ణంబుతోఁ బొందునందిన సంధి యగు దీని కింక లక్ష్యము లొనర్తు
 నచ్చుపై నచ్చున్న నది యకారం బగు నెంతయమ్మా యింతి యివియన మఱి
 యాదంత మీదంత మూదంతముల మీఁద నచ్చున్ననుయకార మగునదివినుఁ
 డానవాలాయిల్లు మానిసియొక్కరుం డిందూ యనుచు వేఁడ నిందన విఁక
 నవలనిదంతము (లయి)నట్టిక్రియలకుఁ దగు కిషప్తికి నుద్దంతంబులకును
 లైనచ్చు గల్గినఁ బదరూప మంతట నిత్యలబుగా వచ్చి నెగడుఁ గృతులఁ
 గంటి కివెల్లను ఘనున కిచ్చి రనంగ శి (ఖిణి) కెంతహర్షించి రనఁగఁ
 దగిన తనకుదారధర్మపాలనలీల యనఁగఁ ద్రేతాగ్ను లేమయ్యె నాఁగ
 నలయదంతములకే యచ్చు పైనుండినఁ బరరూప మొక్కచోఁ బరఁగునంద్రు
 మిని కినుకుడిగె గంగనుకాసె చెప్తొప్పె మహిమెట్టి దెంతొరు లహియనమఱి
 యాపరయాపంతె యగు నిదంతములకొకడలఁ జేరిది చేరియిది యనంగ
 కళలప్రబంధంబులందలిలక్ష్యము శ్వేద్యుల యొకకొన్ని విస్తరింతు

నెత్తెచ్చె నాఁగను దమ్మంట్లు నాఁగను దివ్యేంద్ర యనఁగ మడించె ననఁగ
 వానిదవంధ్యజీవన మనఁగ ననలజ్యోతుండ నన నిచ్చుచుండు ననఁగ
 నంతం తనఁగఁబరమాత్మండు రనఁ వామరసనేత్రలింగవ బ్రహ్మతఁడన
 శౌరిచ్చు భక్తి వేసారక యెంతధికం బైన గురునాథ్త గనుఁగొన నన
 మీ రిప్పు డఁద తొమ్మిక్కును బొత్తిది యన నేయు మీయు మన నేయేయనఁగ
 వెలయుచునుండు నిష్పీధముగ నిక హలంతసంఘలు కొన్ని యమర వినుడి
 అఖలశబ్దాంతక్రియాంతనకారము ల్విలుచును బై నచ్చు గలుగు నెడలఁ
 గలుగనియెడలఁ బై కచటతపలు గల్గ నవి గజడవబలై యానకార
 ములు సున్నలగునుఁ బొల్పుగఁ దగు నీయెదు వర్ణము ల్లాకను బైని వేతె
 హల్లున్నఁ జరు వచ్చు నల్లనకారము ఎరుని వీనికి నుదాహరణ లెన్న
 రిపు నోర్చె బహుమతి నృపుచేతఁగంటిని నీకంటఁ జతురుండు నీకుఁ దరము
 నీకెన్నఁ బ్రతియు భూలోకాన లేఁ డొర కవుల రమ్మని వేడుకవ్వచింతు
 వర్ణలవీక్షింతు వనిని నీవసమాల నింతువనఁగ నిట్లు నెగడు నింక
 రహితైక్య లుప్తవర్ణవదనంధులు గల తెఱఁగులు కొన్నింటిఁ దేటపఱుతు
 నచ్చతెల్లనుడుల వంత్యము లగు డరునులులు నడుమను గడలఁ దగిలెడి
 తఱిని వానఁగల యుర్వియు నిల్చుఁ బోవును వల్లులుపై నున్న వది యెటులన
 నీకురాజులనఁగ నీద్రాజు లనఁ దోడు గలిగె ననఁగఁ దోడ్గలిగె ననఁగ
 నూరుఁగాయ యనఁగ నూర్గాయ యన జాటుఁగొప్పనా నిడుద జాగ్గొప్పనఁగఁ
 గనుకుండుగ యనఁగఁ గప్పండుగన ఓనువాక యనఁగ ఓన్వాక యనఁగ
 వాలుమించులునాఁగ వాల్చించులన మేలుక నె నన మ్మేల్లనె ననఁ దగు మఱి
 యొక పేరఁగూర్చి వలుకుచోడుపురుతులఁగల యుర్విమట్టల నిలుచుఁ బోవు
 గాడుపు గాడ్వనఁ గడుపు కడ్వన నొప్పు నప్పు డడ్వన నిట్లు లమరుచుండు
 నేరుపు నాఁగను నేర్పునాఁ దనరు నెత్తురనఁగ నెత్తునాఁ బరఁగు మఱియు
 నులులపై నుర్వి మట్టల నడుమఁ దగుఁగడనులుల యుర్వి మట్ట తగదెందు
 కానుపు కాన్పునాఁ గనుము కన్నన నొప్పుఁ గలను చదలన నీగతిఁ దగునిఁకఁ
 బరికింపఁ బూర్వప్రబంధప్రయోగము ల్వివరింతు నొకకొన్ని ఓనుఁడు తెలియ
 నట్టింతములకు వ్యవర్థమా నిట్టింతముల కట్ల కూడిచి కలుకుతఱిని
 అగడి తగడ్డ పొగడిత పొగడ్డనా గిలక గ్గిలయనఁగ మొలక మొల్ల

శ్రీరస్తు.

సింహాసనద్వాత్రింశిక.*

(ప్రథమభాగము)

ప్రథమాశ్వాసము.

— శృత్యాది, దేవతాస్తోత్రాదికము —

- శా. శ్రీమత్పర్వతసందనా¹తరులకాశ్లేష్టాంగ మై బాహుశా.
భామధ్యంబున నున్నవన్నగఫణాఘం బాకు లై యొప్పు ను
ద్దామం బా శశికాంతి పుష్పరుచి నొందంగా జటాక్షలవ
స్తోమం బా హరపారిజాతము నుతింతు² న్యాకృలవాపికిణి. ౧
- చ. పులుఁగులపెద్ద వారువము, పోటరి బిడ్డఁడు, తాఁగరాతు³, పా
ములగమికాఁడు సెట్టి, నలుమోములవాఁ డీలుతీర్పుకట్టి, వే
ల్పులు బలుబంటు, లాకమల⁴ పొల్తుక, తెల్లనితల్లి పెద్దకో
డ లనుచు నెల్లవారుఁ బొగడం దగు నెల్లనివేల్పుఁ గొల్చెదఁ. ౨
- ఉ. దక్షిణనేత్రకాంతి నుచితంబుగ నర్థవికాస మొంది వా
మాక్షిరుచిప్రసారమున నర్థము విప్పుకయున్న పుండరీ
కాక్షుని నాభిపద్మనిలయంబునఁ దుమ్మెదఁగి లోలుఁడై
యక్షయవేదనాదమయఁ డైన విరించిఁ దలంచి మ్రొక్కెదఁ. ౩
- ఉ. కటిసపుట్టముం దనువు గదియలెమ్మియు నక్షమాలయుం
బట్టినచిల్లయు న్నగవుఁ బాపటజల్లియు నొక్కవన్నగాఁ
బుట్టుచుఁ బుట్టువిద్యలగుఁ బుట్టినయి ల్లనఁజెల్లి బ్రహ్మవా
కట్టానరించి తన్ముఖవికాసీయౌ సతి మమ్ముఁ గావ్రుతఁ. ౪
- ఉ. నిద్రము లైన భూషణమణిప్రకరద్యుతు లన్నిదిక్కులఁ
దొద్దలువ్రచ్చి తల్లిచనుదోయినిరి⁵ దలకట్టు మించఁగా
ముద్దులు సూపుచుం బసిడిముద్దగతిం దొడమిఁదనాడు నా
ముద్దుగ జేసునిం దలంచి మ్రొక్కెద నీకృతికార్యసిద్ధికి. ౫
- క. రుణాదపరివృదసురగణ, తృణ్మోచను సురతరణ్య ధృతశేకి ఫణి
ద్విన్యా యవాహను, పారినిభు, పలుకు నభిముఖునిగాఁ⁶ బ్రశంసించుమడి. ౬

*సింహాసనద్వాత్రింశతియనియుం గలదు 1. నందినీ. 2. భజంతుఁ. ౩. రాగరాతు, రాగకాతు.
౪. లాల్మ-లిమిపొల్తుక. 4. నడిం. 5. హరికియ, హరికియ, హరిఁబుఁడు. 6. నతినుచుఁగాఁగా,

సింహాశనద్వాత్రంతిక.

ప్రవిమలుఁ డని గ్రహరా జని, కవితాప్రియుఁ డని జగత్ప్రకాశకుఁడనియుఁ
భువిపిత్రమా ర్తనృపసంభవకారణుఁ డనియు¹ లోకబాంధవుఁ దలఁతుఁ.
పులుఁగునకై యెవ్వనిమది, నొలికినశోకము లకారయుతమై కవితా
కలనకుఁ దెరు వయ్యెఁ దలం, పుల నాతని గొల్లుఁ బుట్టఁ బుట్టిన సుక²౯.౮
శ్రీనిలయంబునాఁగ మురజిద్గుణరత్ననివాస మై యుపా
ఖ్యానతరంగిణీధరిత మై కడగానఁగరాని భారతా
ఖ్యానపయోధలోనఁ గల మై నిజయుక్తి ధజుడఁ గర్ణధా
రానుకృతిం గృతార్థత మహాఘనుఁ డౌ మునిఁ బ్రస్తుతించెద³౯. ౯
ఆభారతవర్షత్రయ, మీభారతివర్ష మెల్ల నెఱుంగఁ దెనుఁగునఁ
శ్రీభారతిగిరిఁ జెప్పిన, నాభావుకమును⁴ దలఁతు నన్నయభట్టు⁵క. ౧౦
లేముల వాడక శుచియై, ⁶ లేములవాడం జరించు లేములవాడం
దా మెఱసిన భీముని నుత, భీముని బలభీము పిమలిభీమునిఁ దలఁతు⁷క. ౧౧
అనఘు హుళక్తి భాస్కరు, మహామతిఁ బిల్లలమట్టి వీరరా
జున, ఘను నాగరాజుఁ, గిరిసోమునిఁ దిక్త సహాయాజుఁ, గే
తనకవి, రంగనాథు, నుచిలిచ్చని నెఱన, నాచిరాజుసో
మన, మరేశ్వరుం, దలఁతు మత్తు లచంద్రుల పత్తిపేంద్రుల⁸క. ౧౨
అని యిట్లు సకలవర్తమానకారణదేవతల ను జతురవృద్ధ్యానవద్యగద్య
పద్యవిద్యాద్యోతితు లయిన కపిశ్వరుల నుం బ్రశంసించి తిర్ప్పినాదానా
దిలిసహజనాహిత్యతరంగితాంతరింగుండ నై సకలజనసా ధారణం బగు నట్టి
ట్లని విన్నవించెద.⁹ ౧౩
ఆదరణంబులేక చెడనాడిన బాణమయూరకాళిదా
నాదులకైనఁ దప్పు గల దన్యుల కేమని చెప్ప వినితో
నేదియుఁ గాదు పొమ్మనక యిందలచెంద మెఱింగి తప్పినం
గా దని తీర్చి యొప్పు గని కెఱిసి మెత్తురు గాక సల్లివైత. ౧౪
మానుగఁ దప్పులున్న ననుమానము సేయక మోదమానస
స్తానసు లైనవారు కలుమాటు పరీక్ష లొనర్చి తీర్చినక

1. కారణవనియు. 2. నాభావతుడని, నాభావకుడని 3. శ్రీ, లే, యని చెందువ్రకుల
దిరితలు (శేములవాడ, లేములవాడ). 4. నిర్మించెద, వినిపించెద. 5. మానము దప్పనీక.
హాస్యరేనియక.

హీనకవిత్వ మైన మెఱుఁ గెక్కజె నేర్పరులైనవారితో

పానలఁబట్టి తీర్చినను నన్నపురత్నము వన్నెకెక్కదే.

౧౧

ఉ భావరసానుకూలమృదుపాకపదార్థవమ్మి లోకసం

భావన నొప్పుకావ్యముల మ్మము¹ గానఁగ లేక మగ్గుతుల్

కా వనఁ గాని మౌళికడఁ గట్టడిఁ జెప్పఁగ నేర, చెల్లడం

ద్రోవన కాక కు క్కలకు కొంతులు వేర్వఁగ నేర్పు గ్గునే.

౧౨

చ. చులుకని వద్య మైనఁ గనుఁ జోద్యము చేయునుఁ జిన్నవానిఁ బె

ద్దలు గొనియాడఁగాను విని తప్పులపట్టఁడలంతు రక్షముల్

విలివిలి మాట లాడఁ దనుఁ బెంచినవానికి ముగ్గుగాక యా

వలికను చిల్లిపిల్లఁ గని బాగురుఁబిల్లులు² సంతపిల్లునే.

౧౩

ఉ. భీమవర్య మన్యఁ గనుఁబ్రీతి వహించుచు మేలుమేలు నా

నే మిది చెప్పివార మన నిక్కమె ప్రాపము గూర్చివాడ వా

నే మిది కాదు దీనివడి కిక్కడి కగ్గ మిచ్చెడి దీగణం

బే మని పెట్టివాడ వని మొగ్గులువ్వు³ గుబ్బి పెద్దలఁ.

౧౪

క. వివరికి వివరించిన కృతి, చవిపాల బాచవార సరి గూర్పుట⁴ యా

యరివేకి వినిపించిన, కవిత్వ వఱుకఁ జాతకుడు గలుపుట చుట్టా.

౧౫

ఉ. పూనినరీతి వానితలఁపు ల్వడిఁ బ్రాసములుం జలంబునం

బానగిలంగ నీడ్చి యొకపద్యముఁ గూర్చఁగవమ్మఁగాక యా

ఖ్యాతకథానుకూలముగఁ గావ్యముఁ జెప్ప వశంబె వన్న మె

కానఁగ జల్లి నేయునది కల్పెకుపుల్లము నేయనేర్పునే.

౧౬

క. ఉర్విఁ గలశబ్దజాలము, నిర్వచనస్థితుల నెఱిగి నేర్పున నిద్యా

నిర్వాహకుఁ డనఁజెల్లెడు, సర్వజ్ఞుఁడు గానివాఁడు నల్లరి యగునే.

౧౭

క. ఎప్పుటి కేయిది ప్రస్తు⁵, మర్పుటి కారిద్య మహిమ⁶ మమ్మపడంగాఁ

జెప్పక సర్వజ్ఞత్వము, చొప్పుకునే కావ్య ముత సులభమె ధాత్రిఁ.

౧౮

క. దుర్వాదము గాకుండ న, పూర్వపుఁగృతిఁ జెప్పుచుకవిపుంగవునకుఁ దా

సర్వజ్ఞుడ నని మాటల, గర్వింకుఁగ నేల తొడవు గానంబడఁగఁ.

౧౯

క. చనుఁ “గవివైభవవిద్యా” యని చనువుటఁ గావ్య మధిక మదియును నల్లి

లును గుడియుఁజెఱుపునిధియును, వనము సుతుఁడు సంతతులుభవస్థితిగతికిఁ

౨౦

1. నేర్పరులైనవారితో. 2. వద్దతి. 3. బావురుఁబిల్లులు. 4. గూర్పుకవా. 5. మర్పుచు
చు...జెప్పెడు.

ఎవ్వరు కృతు లొనరింపును, రెవ్వరు కృతిలోన వినుతి కెఱ్ఱును రొరుచే
 నవిమల¹తై నంతతు, లివ్వయునుతిఁ జెడక నిలుచు నినకల్పముగఁ.
 నుగుణులు "బాణోచ్చిషం, జగత్రయ"పువఁగఁ గొంత చదువఁగఁ బ్రయమే
 తగఁ దోడంటిన² పా లిం, పుగఁ బెనుఁ గయియున్న నది యభోజ్యంబగునే.
 సంబంధము లగురసభా, వంబులు మునుకంటె నభినవంబులు గలవే
 యంబుధి నె కాక బహుర, త్పంబులు వత్తుల కేమి తాఁ బండినవే. ౨౭
 తల్లి యగు వాణికరుణం, దొట్టికపు లధికు లనఁగఁ దోచిరి పిదకఁ
 బల్లిదు లిప్పటిసుకపులు, తల్లికఁ గడన్బొట్ట³కొడుకు దాఁ బ్రయమగుటఁ.
 వీజమలకైన నద్దగ, యోజితులై భావ మెఱిగి యుచితార్థకభా
 రాజితు లగు కవిరాజుల, రాజులు చేపట్టిరేని రాజ్యము గాదే. ౨౮
 సరసులు చేపట్టినచో, విరసం బగుకావ్య మైన వినిపించిన నా
 దరణీయం బయి వెలయదె, ధరఁ బువ్వులఁ బాల్చి తుంగ⁴తలకెక్కుగతిఁ.
 అప్పరమేశ్వరు కరుణం, గుప్పలు గొను విక్రమాస్త్ర గుణముల కొటకై
 చెప్పెద రసభావంబులు, ముప్పిరిగొనునట్లు కథలు ముప్పదిరెండుఁ.
 తెనుఁగున దేటగాఁ గథలు చెల్పినఁ గావ్యము పొందు లేదు మె
 త్తన వస చాల దల్లఁచు విశేషంబుగ సంస్కృతశబ్ద మూఁదఁ జె
 ప్పిన నవి దర్శముండ్లనుచుఁ బెట్టరు వీనులఁ గావునన్ రుచుల్
 దనరఁ దెనుంగుదేశీయును దద్భవముం గలయంగఁ జెప్పెదఁ. ౩౨
 కదిలముగ మృదులవచనా, న్నదపదసంపదల రసము కదవిడక మహా
 వదముల నైనను జల్లులఁ, బాదువెట్టిన దుడుకుఁగవిత్ పొదలు నెనధిలఁ.
 తనవచోవిశేష మెనయక పూర్వక, భామివోక్తిఁ జెచ్చు లేమికడిది
 యొకఁడు గోలవట్టి యొయ్యనఁ గొనిపోవ, నంధుఁ జెచటికైన నరుగుటయదె.
 ఈసరసోక్తికావ్య మొకఁ డిప్పుల సంస్కృతభాష నచ్చుగాఁ
 జేసిన నట్ల వీడు మఱి చేయుట యేటిది యంచుఁ జెప్పఁగాఁ
 జేసి యనాదరం బురక చేయకుఁడి నిలుకాఁడు తూఁటుగా
 నేసిన నందె పాట మఱి యేసినవానిద సూటిగావునన్. ౩౫
 తెలుఁగున కెల్లఁ దల్లి యగుఁ దెల్లము సంస్కృతభాష యందులోఁ
 బలుకు లెఱుంగుచోఁ బదవిభాగమా నన్వయ మర్థమంచు నీ

మలకలకంటె నందుల సమస్తము చేటతెనుంగ యొప్పు నా

కొలది ప్రియంబు గాదె చెఱకు త్రిమకంటె నెంబు గ్రోలినన్. 32

క. పురమధుజుల్లిలాంబుధి, పరిణయనయనిప్రలంభతతిగుణయతభా
స్తరచంద్రోదయరణగతి, గిరివనదూతరతులఁ గృతి చెప్పఁదగున్.

క. కావునఁ బదునెనిమిది యగు, నీవ్వల లచటనచట నించుక బెరయ
గావించెద నిటఁ బని కిది, రావనకుఁడు లక్షణాభిరామము లగుట¹.

ప. అని విన్నవించి కృతకృత్యుడ నై సింహాసనద్వారితఃశతి కథాకథనమూల
కారణం బైన యుచికారములును ను² మ్మృతానంపత్తి సంధాయకుం
డగు లక్ష్మీనాయకుండును గావ్యనాయకులుగా నియమించుట³ జేరి. 33

సీ. పాఠపెండముగాక కనీడియందియమునునడుగుఁదామరలపై ననురువాఁడు
పెద్దమెకముతోలు నిద్దంపుఁబట్టును మొలదిండుగాఁ గట్టి మురియువాఁడు
ఎముకపూసలును ముత్యములుఁజేరులు గాఁగ నన్తునఁదాల్చి పెంపెక్కువాఁడు
పునుకయుం బెరుగుల్ల యును గేలుదమ్ముల నంచలహ్మడిఁ బాటించువాఁడు
సగముపొడవునఁ దెల్పు నాసగము నల్పు
నయ్య మెడ నొక్కవన్నియ యగుచు మేను
లెనయ మ్మకంటియును విన్నుఁడును నసంగఁ
బొల్పు నావేల్పు కబ్బంబుఁ బ్రోచుఁగార. ౪౦

—(కవివంశావతారవర్ణనము)—

క. తత్పదపద్మారాధన, తత్పరులను రాజమంత్రిధర్మజ్ఞుల మా
సత్పురుషుల వినిపించెద, మత్సారంపర్య మొకక్రమంబునఁ దెలియన్.

సీ కలుషమండలిక భేకఫణిండుఁ డన రాయగజగంధవారణఖ్యాతి మెఱసి
వీరఘాట్టనిభానుఁ డాచూఢవిరుదవిరోధి కళింగవిరోధి యనఁగ
పెరిసి నానాఁటికి పెలనాఁటి వృధిరీశ్వరుని రాజ్యభారధుర్యుం డనంగ
నారెలు గన్నడి లఱవలుఁ దెలుఁగులుఁ డనవిరుదండియఁ దగిలికొలువ
నెగడి సనదప్రోలు⁴ నెలవుగా భూసుర, వంశసాగరామృతాంశుమూర్తి
చక్రవర్తిమాన్యపౌజన్యధన్యుండు, విక్రమార్చవిభుఁడు వెన్నవిభుఁడు.

ఉ. పాండ్రజవంబున,⁵ న్నతి, నిజస్థితి, నేర్పునఁ, బేర్చి, సత్యవృ
త్తిం, ద్రుతబాణ⁶ పాతనిరతిం, గళల, స్పరివత్తు రెల్లు ప

1. మొరయన్, మొరయన్. 2. ముక్తివితానంపపద్విధాయకుండు. 3. నందప్రోలు.
4. పాండ్రబలంబున. 5. దృఢబాణ.

క్షీంధ్రుఁడుఁ బన్నగేంద్రుఁడు నగేంద్రుఁడు కుప్పేంద్రుఁడు నింద్రుఁడున హరి
శ్చంద్రుఁడు రామచంద్రుఁడును జంద్రుఁడు వెన్నయ మంత్రచంద్రుతో¹

క. అమరంగ వెన్నయమంత్రకి, నమితకళాక్షిపాత్రుఁ డగుపాత్రుఁ డై
యమరేశ్వరమంద్రవిభుఁ, డమరేశ్వరమంద్ర విలసె నార్యులు నొగడ².

క. ³సంగతి నమరేశ్వరునకు, గంగాంబకుఁ బుట్టి రట్టి ఘను లన్నయముగ
సింగయమంద్రయుఁ డమలో, నంగీకృతరామలక్ష్మణాకారముల⁴. ౪౧

ఉ. అన్నయనామధేయపదివారగి పుత్రుఁడు పెద్దిరాజు సం
కన్నిధి ⁵పల్లికొ డజనపాలుఁడు మల్లనదేవరాజుచే
నెన్నఁగఁ గుంచె లండలము నెల్లియుఁ గైకొని మంద్రమై ప్రతా
పోన్నతి శక్తై ధర్మముల నొప్పెను బ్రహ్మవనప్రతిష్ఠల⁶. ౪౨

చ. అనఘులు సింగనార్యునకు నబ్బయ గోపయమంద్రి సత్తైవా
రస యనఁ గల్గి రాత్తజాలు రాములు మువ్వరు దోచినట్లు పెం
పున వెలయంగ నబ్బయకుఁ బుత్రులు పుట్టిరి రామరాజుఁ గే
సనయును బాదిరాజు గుణసాంద్రుఁడు సింగనయుం గ్రమంబున⁷. ౪౩

క. ఘను లగ్రజులకు నీడై, వనములుఁ గ్రతువులును గృతులు వడి నిల్పిరి బా
చనయును సింగనయును దగి, రసపోతకుమారసింగయకు మంత్రులన⁸.

క. రామాయణకృతికృతియై⁹, తా మెఱయును సంధ్రకవిపితామహుఁ డనఁగా
భూమిని మించినభీనున, నామంబునఁ బరఁగె సత్యవారస ఘనుడై¹⁰. ౪౪

ఉ. నారస కగ్రజంబు సుగుణజ్ఞుఁడు గంగమసింగమంద్రకిం
గూడిమిపట్టి నాఁ బరఁగు గోపయమంద్రి నిజానువృత్తిఁ బెం
పారెను నెల్లమాంబిక కులాంగనగా నుతిశక్తైఁ దారతా
రారుదిక్కి యాకసవరాజతనూజుఁడు దాఁ బ్రసిద్ధుడై. ౪౫

ప. ఇట్లు గోపరాజతనూజుడైన కవివరాజు దానగుణ రాధేయుం డగు రాణా
మల్లనరేంద్రునకుఁ బరమగురుండై శైవాచారక్రథమసింహాసనాధీశ్వరులైన
బ్రహ్మదేవయోడయల కూతు కామాంబిక యను కామినీరత్నంబుఁ బరి
గ్రహించి సుగుణగణగణ్యుం డై నగడె. ౪౬

ఉ. స్థేయుఁడు మంద్రలక్షణవిధేయుఁడు లాలితదానశేరి రా
ధేయుఁడు సర్వపజ్జనవిధేయుఁడు సంతతసత్యవాక్యకాం

1. చంద్రుఁడు, 2. గంగాంబకుఁ బుట్టిరి భువి, నంగజనన్ని భులు ఘనులు అన్నయయు సింగయ
మంద్రయు, 3. పల్లికొండ గుణసంగుఁడు సింగనయుం ద్రియంబున⁷. 4. రామాయణకృ
తియై, 5. కవియై, 6. బ్రహ్మదేవకడియై.

- తేయుఁడు నిత్యక్షీరి సుదతీవరితేయుఁడు భావశుద్ధి గాం
గేయుఁడు గాయకప్రకరగేయుఁడమేయుఁడతేయుఁడున్నతిగ. ౧౨
- సీ. ప్రకటిత సరసవాక్పతి యనఁగాఁ జెల్లి చతురాస్యుఁడై పద్మజన్మఁడ'గ
నార్యాదుకూలమా కార్యంబు దీర్చుచు సర్వజ్ఞుఁడై మహేశ్వరుఁడనంగఁ
గామాంబుఁడనవత్తిగా గారవించుచుఁ బురుషోత్తమండు మారియనంగ
గోపకుమారుండు కొడుకుగా సక్రూరదృఢమిత్రుఁడై చాసుదేవుఁడనంగ
వేముగల్లు జన్మభూమిగాఁ బెరిగియు, ¹దీపులెల్ల మాటఁ దేటకటిచి
హరిపదైకబుద్ధి హరితగోత్రాంబుధి, రాజంగఁ గనవరాజు మించె
- క. తంత్రముచే గార్యము పర, తంత్రము గాకుండఁ బరిహితమె చేయుమహా
మృత్యులలోపలఁ గనవయ, మంత్ర విచారమున విజయంత్రయుఁ బోలెగ.
- వ. ఇట్టి మంత్రశిరోమణికి నుసికపట్టగునట్టి కట్టవం బెట్టిదనిన. ౧౩
- శా. రాజమల్లన కీర్తిచంద్రికలు పంపించి మధ్యాశ్రిత
క్షోణీభృద్వనదుర్గమై గుణమణిసోమంబుల న్నిండి య²
క్షీణశ్రీపురుషోత్తమాశ్రయము నై చెల్వారి దానామృత
ప్రేణిం ద్యాగసముద్రనామము వహించె న్వేముగ ల్లిమహిగ. ౧౪
- వ. అట్టి పురంబునందు. ౧౫
- క. పూజితు లగుకవులకృత, భాజన్లుఁడఁ గొంత యాంధ్రభాషావిదుఁడగ
రాజనుతుఁడైన కనవయ, రాజతనూభవుఁడ గోపరాజనువాఁడగ. ౧౬
- శా. చిత్రఖ్యాతి ³తీర్ణిక్రమనిధి శ్రీక్రమాదిత్య చా
చిత్రఖ్యాతనశానసంబులకు భూరి స్తంభసంభారమై
భాతీపాలురుఁ గావ్యవేదులును మోదంబంద సింహాసన
ద్వాత్రింశత్తథల స్థుణంబులుగఁ గావ్యంబొప్పుగాఁ జెప్పెదగ. ౧౭
- వ. అది యెట్టిదనిన. ౨౦

— ౧ కథాప్రారంభము —

- సీ. సారబలప్రసారపరిశంసితవింశతిబాహుబాహుశే
యూరచిరత్నరత్ననికషోపలమా రజతాద్రి పై మనో
హరహారము ల్పరిపి యచ్చట నచ్చట విశ్రమించుచుం
బాడుచిచారుఁ గింకరవశంకరు శంకరు గారి యిట్లనగ. ౨౧
1. మేటిస్వపులమాటగీటుపఱచి 2. యీ క్షోణిక శ్రీపురు...కోల్లి. 3. యష్టభాషావిదుఁ
డగ 4. విశ్లేషింపు.

- క. చిత్తజహర మీవలనం, గ్రాతకథ ల్లిగనేని గోరి వినంగాఁ
జిత్రం బుత్తలపడియెడి, నిత్తటినిం బ్రాద్దువుత్త మెఱింగింపఁగదే. ౬౨
- క. నావుడు దేవుం డిట్లను, దేవీ కల వెల్ల నీకుఁ దెలివీతి మొదలన్
దేవాసురమానుషముల, నీవెఱుంగనియట్టికథలు నేఁ డింక నేవీ! ౬౩
- క. ఇప్పటికి భోజనకుఁ గడు, నొప్పిద మగు మణిమయాసనోపాంతములన్
ముప్పదియైరెండుబొమ్మలు, చెప్పిన యాకథలు గలవు చెప్పెద మనుమా.
- క. అనవుడు నామణిసింహాసన మెచ్చోసొమ్ము భోజనపతి కేలా
గునఁ జేరె నేమికారణ, మన నెదినికి నిన్నికథలు బొమ్మలు సెప్పెన్ ౬౪
- క. నాకుం జెప్పఁడు నావుడు, నాకెలాసంబుపై సుఖాసీనుం డై
యేకతమునఁ గథ లన్నియు, శ్రీకంఠుఁడు గారి కిట్లు చెప్పఁదొడఁగెన్.
- సీ. కాంచనకుంఠసంగతశృంగములు గలమేడలు గడకిట్లు మేరు వనఁగ
రామణీయకగుణారామఁబులైన మందిరములు తిరములొ పురము లనఁగఁ
గట్టాయితం బైన కట్టడ గలకోటపుట్ట యాచెలియలికట్ట యనఁగఁ
గడ గాన రాక భీకరమకరాలయం బైనయగడ్డ మహాబి యనఁగ
మించి భూమండలంబునిర్మించువేళఁ, దెలివడదబ్రహ్మపడియచ్చుచెచ్చుకొన్న
ద్వీప మనఁజెల్లు బహారత్నదీప్యమాన, గోపురంబుల నుజ్జయిసీపురంబు.
- క. ఏకడఁ జూచిన రత్న,వ్యాకీర్ణము లై వెలుంగు నవ్వీటి గృహ
ప్రాకారంబుల మహిమను, శీఠటియును జోంకులముఁ జేరఁగినోడన్.
- క. కోట నొకచోట మరకత,కూటముఁ దృణమనుచు నెలిచి కోమటియిండ్లం
గోటికి నెత్తినపడగల, యాటునకై యిళికి పాటు నర్చుని పాయముల్.
- ఉ. కంచినగాలిచేరుల నభిస్థలి తక్కుడదండసేసి నా
కంబు మహీతలంబుఁ గుడుక ల్రచియించి విరించి తొలి తు
ల్యంబుగ నెత్తుచోఁ జూలకి నై యమరావతి మీఁది కేగె న
త్వంబున నెక్కుడై యట నవంతిపురం బది ప్రాతఁ గ్రిందికిన్. ౭౦
- క. క్రిందయ్యును నమరావతిఁ,గ్రిందుపటుచు ననుచుఁ గవులు కీర్తింప మహీ
బృందారకవరులకు నా, పందంబుగ నయ్యవఁతినగరం బొప్పన్. ౭౧
- ఉ. బాగులు లేక యిచ్చు నెఱచాగులు, సంచితకీర్తి సంచయో
ద్యోగులుఁ, బాకవరసవియోగులుఁ, గల్పితయాగులు, స్థూణ
రాగులు, వీరరాగులు, నిరసరోధి కృతానురాగులున్
భోగులు, నిర్విభాగులును, బుణ్యనియోగులుఁ దత్పురజనుల్. ౭౨

వ. ఇష్టిధంబున నలైవసోత్తములం బూజించి యద్వైతరథేశ్వరుండు కృతాంజలి
యై తత్ప్రసాదంబు గోరి యున్నయెడ ౧౨౧

సీ. శ్రీరస్తుః జయోస్తు చిరకీర్తిరస్తు తే శత్రుక్షయోస్తు సత్సౌఖ్యమస్తు
మందిరం తవ రమాసుందరం భవతు భద్రాణి భవంతు సుధర్మ మస్తు
పద్మగర్భస్యేవ పరమాయురస్తు దేవబ్రహ్మణే వ్యతిభక్తిరస్తు
భగవత్ప్రసాదోస్తు బహుధన మస్తు మాతంగతురంగశతాంగమస్తు
సవది పూర్ణమనోరథాన్నిస్తు సత్య మస్తు చతుర్భుజావాపిరస్తటంచు
మునులు దీనించి సేసె లమ్మనజపతికి, నెలమితో నిడ నాతఁ డౌదలధరించె.

వ. అసమయంబున నమ్మునీండు లన్నరేండుం జూచి. ౧౨౨

క. జననాయక మము రప్పిం, చినకార్యముఁ జెప్ప మన్నఁ జెలఁగుచు వారిం
గని యిట్లను మనులారా, ఘనకృప నను 'జూచి మనవి గైకొనుఁడొంకఁ.

క. నిస్తులనిగమఘనాగమ, పుస్తకములు చదువు బుధు "లపుత్రస్యగతి
ర్నాస్తి" యని వచింపుదు రది, వాస్తవ మగుఁ గాదె శిష్యవత్సలులారా!

వ. కావున. ౧౩౦

గీ. అశ్వమేధంబుగావించియనఘులైన, యాత్మజలనొందఁగోరిమి యనుమతంబు
వలన నది సేయఁదగునని తలఁచిమిమ్ముఁ, బిలువనంపితి నేనతిప్రియముతోడ.

వ. అనిన న్వారలు సంతసిల్లి విని సీ యాగంబు గావించు మో
మనుజాధీశ్వర భూరితేజలు సుధీమాన్యు లును ల్మీకుఁ జ
య్యన జన్మింతురు మాసరస్వతు లమోఘార్థంబు లింతైన నీ
వనుమానింపకు మాకు సత్త్వవచనవ్యాఖ్యానము లొప్పుకులే. ౧౩౧

క. అనుచు వసిష్ఠాదులు ప్రియ, మునఁ బలికిననుడులు వినుచు భూవరుఁ డపుడే
తనయులఁ గన్నపిధంబున, మనమున పార్షిించి పలికెమంత్రులతోడఁ ౧౩౩

గీ. సచివవరులారా! నేడు నిశ్చయముగావ, సిష్ఠుఁ డాదిగఁ గలమునిశ్రేష్ఠు లెల్ల
బహులకరుడంతరంగులైపలికినట్టి, వచనములు మీరలునున్నవారుగాదె.

సీ. కావున మీరు వేగంబ నేఁ జేయుతురంగ మేధాఖ్యాధ్యరంబునకును
వలయు యాపాదిసద్వస్తువు లునుకూర్చి సరియూర్తిరసలి సవనవాట
మునరింపుఁ డని వారి మనులనుఁ జొల్పి సరగ నాతం డంతిపురమునకును
జని యందు విలసిల్లు జాయామణులఁజూచి తనయభిప్రాయ మంతయునుజెప్పి
ఘనవసిష్ఠాదిముని వాక్యగరిమఁ దెల్పి, వాజమేధంబుఁ జేయఁగ వనితలారా!
దీక్షగైకొనుఁడన వారిజాత్యులధిక, వార్షమునుబొందు ముందరయ్యవిసరమున,

క. భూకాంతునిఁ గనుఁగొని తా, నేకాంతమునందు సూతుఁ డిట్లను జనలో
తైకశరణ్యా రిపుగణ, భీర యొకగాథ విన్నవించెద నీకుఁ. ౧౩౬

చ. అనఘుఁడు కశ్యపుం డనుమహాత్ముఁడు మానివరుడు గల్లునా
యనకు విభాండకుం డనఁగ నాత్మభవుండు జనించెఁ బూజ్యుఁడా
తనికిని ఋశ్యశృంగుం డను ధన్యుఁడు పుట్టెను భానుతేజఁ డ
మ్మునిజతి రోమపాదుకడ మోదముతో నివసించె భూవరా. ౧౩౭

క. ఆతని నీవు కళత్రన, మేతునిగాఁ దోడితెచ్చి మృదువచనములం
బ్రీతునిఁ జేయుచు నధ్వర, మీరటి నొనరింపవలయు హితమతితోడఁ.

చ. మఱియును. ౧౩౮

గీ ఋశ్యశృంగుండు పుత్రకామేష్టి నీకుఁ
గరుణఁ జేయింప నలుగురు ఘనులు సుతులు
పుట్టెదరు నందియము లేదు భూరితేజఁ
డగు సనత్కుమారుఁడు సెప్పె నమర నిట్లు. ౧౪౦

క. అనవిని సూతుఁడ నేనా, ఘనమునికృప నధ్వరంబు గావించుంగాఁ
దనయులు గలుగుదురుగదా, యనఘం బమ్మునిచరిత్ర మంతయుఁ జెప్పుమా.

— ౧ ఋశ్యశృంగచరిత్రము —

చ. అని యిట్లు దశరథేశ్వరుండు ఋశ్యశృంగముని ప్రభావంబు వినం గోరిన
మున్ను సనత్కుమారుండు మహామునులసభలోనం దచ్చరిత్రంబుఁ జెప్ప
నివ్వంటిఁ గావున నది యెల్ల నీకెఱింగించెద సావధానుండవై యాకర్షింపు
మని సూతుం డిట్లనియె. ౧౪౨

గీ. పార్థివోత్తమ రోమపాదుం డనఁగ నొప్పు సంగ జేశాధీశుఁ డధికకీర్తి
యతనిదేశంబునం దదృఢంబుగ మున్ను వర్ష మింతయుఁ గొన్నివత్సరములు
గురియకున్ననుఁ బ్రజ లురుపీడఁ బొందిరి మృగఖగాదులకును మేఁతలుడిగ
నది యంతఁ గన్గొని యారాజపుంగవుం డతిబుద్ధిమంతు లెనట్టి మంత్రి
వరులఁ గన్గొని ధరిణిని వాని లొదవఁ, బ్రాకటంబుగ రుద్రాభిషేకములను
ఘనసవగ్రహశాంతులుఁ గడక విప్ర, వరులచేతను జేయింపవలయు ననుడు.

క. మీయానతి సకలఁబును, జేయించెద మధిప యొకవిశేషము గలుగుగా
మా యెడఁ గృపతో విను భూ, నాయక యెఱింగింతు మిపు డనంతప్రీతిగా.

- చ. ఘనమతి ఋశ్యశృంగుఁ డనఁ గల్గుచు గశ్యపశాస్త్రుఁ డాతపో
ధనమణిఁ వేదశాస్త్రుఁడధి ధన్యగుణుడు విభాండకాత్తజం
డనఘుఁడు. బ్రహ్మచారి యమలాత్మఁడు గావున నమ్మునీండునిం
బనివడి తోడితెచ్చిన శుభం బగు ఛాత్రిని వృష్టి గల్గెడుగ. ౧౮౫
- క. అన విని మీ రాతనిఁ దోడ్చిని రం డని పలుక నతనిఁ గొనిరాఁగామా
కును వశము గాదు పణ్యాం, గవలం బతువంగవలయు ఘనమునికడకుగ.
- క. వారాంగన లరిగిన న, వ్యాజిహితతేజ నన్నివరుసల నైన
న్వారణు మాయలఁ బెట్టుచు, చారక తోడైత్తుఁటిలకు వసుధాధీశ. ౧౮౬
- క. అని తెల్పఁగ భూకాంతుఁడు, ఘనముడయున నపుడె చారకాంతలఁ బిలిపి
చి నితాంతాడరమునఁ గని, వనితామణులార! మీరువారని వేడ్క. ౧౮౭
- గీ. ఋశ్యశృంగాశ్రమంబున కేగి యతని, నన్నివిధముల నైనఁ బ్రహ్ముఁడేసి
తోడుకొని రావలయు నేడుచూడఁబడును, మీచతురతావిశేషముత్తేరలనియె.
- మ. జననాథాగ్రణి యిల్లు పల్ల ముకురాస్వీర దేవ నీయాసతిం
జని యమ్ముగ్ధతపోనిధిం గనుచు నేచందంబు గావించి యె
నను దోడ్చెత్తు మటంచుఁ బల్లి మది నానందంబుతో మ్రొక్కి చ
య్యన పీఛించు మునీండుఁ గానఁ బతువం బై మొత్తమై యత్తటి.
- సీ. అదిని మిత్రత్వ మందఱ మండి యాస్యంబుల నబ్జప్రసాద మొంది
ఘనగుణఃకులను మంగళలక్షణముఁ బొంది మతినిసర్వజ్ఞతామహియఁదాల్చి
కుచకందుకంబుల గురుత ప్రాపించియుఁ గచసాధి కవ్యభిఖిల ధరించి
చరణాబ్జముల కనైశ్వరత సంచాదించి రోమరాజుని దమోహుఁగి బూని
నుతులుగాంచినవగ్రహానుగ్రహమున, వెలయుచునకీ ప్రయత్నంబువెసలభించు
ధర నవగ్రహదోషంబు దరలిపోవు, ననుచు సంతోషపూరితస్వాంత లగుచు.
- క. పల్లవకర లై తగున, పుల్లవకరలు దరహాస తాసురముఖు లై
తెల్లని నన్నపు వలువల, నల్లము లలరారఁ గట్టి యరుతర లీల. ౧౮౮
- క. మంచికుసుంభారుణనవ, కంచుకములు దొడిగి రెలమి గదియఁగ దిగువం
గొంచె మురోజంబులుగను, పించఁగఁగుచమధ్యములను విగిముడులరగ.
- సీ. తన్ముల మించుపాదమ్ముల బంగారు పావడాందియ ల్పాదుకొల్పి
చిగురుటాకుల నెన్ను చేతుల రతనంపుఁ గంకణంబులుహూడిగములుఁదొడిగి
మృగరాజు నోడింపఁ దగు నెన్నుకుములందు గంటలొడ్డాణము ల్లను విగించి
కంబుబిబ్బోకంబు గల గలసీమల మాక్తికావళులను మట్టుకొలిపి

దండలను బాణబంధులుఁడనరఁజేసి, పరగఁబాపటబొడి ల్పొసఁగఁ గూర్చి శిఖల నెలవంక రాగిడు తేచ్చి మఱియుఁ, దగిన తొడవులు దాల్చి యత్తరులులపుడు.

గీ. మేను లలరంగ మృగ మదమితహరి, గంధచందన మలఁచుచుఁగన్నులండు నంజనము దిద్ది కర్పూరరంజిత మగు, విడము గావించి నగరము పెడలిరంత.

వ. ఇట్లు పెడలి యగ్గడనపడఁతు లెడనెడ గడగడ కొక్కున్నుడి వడివడి నడువ నడుగులు దడఁబడ నుడుగక విడివిడి నడచుచు నత్తావసోత్తముచి త్తం బిత్ర టి మెత్తనచేసి తెత్తు మని త్రతఱవడి మొత్తం బైన బిత్తరులము గావున మనవృత్తాంతంబు కొత్తగనిన్న వియ తలచదులైన మెత్తురు గదా యని పలుకుదుఁ జని చని యమ్మునితనయుం డున్న వనంబుఁ బ్రవేశించి రంత.

క. అమ్ముని వినుటకుఁ జిత్రక, రమ్మగునంగీత మచట రమణులు కలనా దమ్ముగఁ బాడిరి రాగర, నమ్మలచే ముదము మదిని జనియింపంగఁ. ౧౫౭

క. ఆనాదము వినఁబడిన, న్నానస్వన మని యెఱుంగక ఘనతర నేడ స్వాన మని యెంచి యమ్ముని, మానుం డగుదెంచి వారిఁ జూచుం బ్రీతిగా.

వ. చూచి ప్రీతుంపభేదం బెఱుంగని ముగ్ధుండు గావున నమ్మగువల మును లని తలంచి యర్ఘ్యపాద్యాదులం బూజించి యిట్లనియె ౧౫౮

సీ. ఓ మునీశ్వరులార మామీఁదఁ గృపచేసి వచ్చినవారు మీవరుసఁజూడ దినినుండి భువికి నేలెంచివట్టులు దోచె మీరు గట్టినవారవీర లరయఁ గడు మంజుళంబులు గళముల మీరు ధరించినమాలిక లెంచఁ దరమె ధగధగ మెఱయును దనువులు మీరుపూసినభూతి మంచివాసవల నీను మీరు నేర్చిన నేడము తేమెఱుంగ, మిక్కిమీదర్శనమున చాక్కిభాగ్య ముజ్జెననిచెప్పవశమా నయహహమీకుఁ, బూనిశుక్రావ చేయఁగాబుడ్డివొడమె

వ. ఇట్లనేకవిధంబుల ముగ్ధాలాపంబులు పలుకుచున్న మునిం జూచి సంతృప్తు లై తమతెచ్చిన యపూపాదిభక్త్యంబు లతని కొసంగి తద్భక్తఁడంబునఁ బ్రీతుంజేసి. ౧౬౧

క. వనితలు తమలో నివ్వుడు, మనభాగ్యవశంబువలన మహితాత్ము డీ మునిదొరకె నిశ్చయం బిది, యనుచుఁ భాషించుకొనిరి శూలిదర్పణ.

ఉ. మక్కువ మీఱ నాతని సమ స్తవిధంబుల సన్నుతించుచుం జెప్పులు ముద్దుగొందు నగుఁజెందఁగఁ బెద్దిలిగింత వెట్టుయం

- దక్షుడు విక్రుతుఁ డగుము తాకుచుఁ బాడుచుఁ గాఁగిలినుచుం
బక్తున సత్వచు న్నొగముపై మొగముం గదియించి పల్కుచుఁ. ౧౬౩
- గీ. సరసిజేక్షణలా బ్రహ్మచారినిట్లు, పెక్కుభంగులఁ దముఁబాసి యొక్కగడియ
తాళలేకుండ మచ్చిక ల్గ నొసర్చి, యతని వీడ్పాని తమపురికరుగుదెంచి.
- వ. అమ్మఱునాఁడు పూర్వప్రకారంబునం జని తమరాక కెదురుచూచుచున్న
మునికుమారుం గని సరసమ్మచుచుధురవచనంబులం బ్రీతుండేసి. ౧౬౪
- క. మాకోనకు విచ్చేయు ప్ర, భాకరసమతేజ యనినఁ బ్రభుదముతో మీ
రాక మదిఁ గోరి యుంటిని, మీకడను మెలంగుచున్న మేలగునాకుఁ.
- క. అని పలుకు ఋశ్యశృంగుని, వినయంబునఁ దోసుకొనుచు వేశ్యలు దమకం
బునఁ దమనగరంబునకును, జని ఘనఁడగు రోమపాదు నన్నిధి నిడినఁ.
- వ. తత్క్షణంబున. ౧౬౫
- క. ధరణీతలమున వర్షము, గురిసెను బ్రజపీత దొలఁగఁ గుతుకముతో న
న్నరవరుఁడు యునికీఁబూజలు, సరగున నొనరించె నదివసహితుండగుచుఁ.
- వ. అప్పు డన్నరేంద్రుం డావారాంగవలం జూచి. ౧౬౬
- క. రంభోరునిలాసలు మీ, రంభోరుహచారునేత్ర లబ్ధారిముఖుల్
రంభోరులు మత్తార్యా, రంభోరుతర ప్రమోదరాజితమతులుఁ. ౧౬౭
- ఉ. కావునఁ దోడి తెచ్చితిరి కశ్యపపాత్రుని వాడుచెంతకు
స్తీవరచాతురీమహిను మెచ్చఁగ నేరికి శిశ్య మానె రా
జీవనిభాస్యలార ! యని శీఘ్రము వీరికిఁ బారితోషికం
బీవలె నిం డటంచుఁ దనయిష్టలతో నెఱిఁగింపఁ గృక్తునఁ. ౧౬౮
- క. వారటు సేయఁగ రహి న, వ్యారవిలాసినులు మనుజవల్లభుడందం
జేరి తదాజ్ఞం గైకొని, వారక నెలవులకుఁ జనిరి వైభవ మొప్పుఁ. ౧౬౯
- వ. తదనంతరంబు. ౧౭౦
- చ. వరుఁడగురోమపాదజనవల్లభుఁ డమ్ముని కిచ్చెఁ గూఁతు భా
సురగుణకాంత కాంత నతిశుద్ధసవాంబరభూరిభూషణా
దరను దరోల్లసద్గళ నుదారచరిత్రను గుండదంతఁ డా
మరసముఖ స్తృగేంద్రతనుమధ్య విసారనిభాక్షి సద్విధిఁ. ౧౭౧
- క. మహిమాన్వితుఁ డై తగున, మహిపతి తనయింట నునిచె మన్ననతో న
ద్దుహితను బామోతను దన, దుహితముకై లోకసన్నతులు దాఁగఱుచుఁ

- క. ఆరాజు దత్తపాదం, బాహుధిగఁ గాంచి కాంచనాచలధీరుల్
తూరులుదారులు నైసమ, మారులఁగని యున్న వాఁడు మహితోత్సవఁడై.
తోడకవృత్తము. కావున వేగముగాఁజని నీవ, బూహునింగనిపొందుగ నాకాం
తావరుఁ దెచ్చి ముదంబున యాగం, బావరమానిదయౌ దగుఁ జేయి.
- సీ. అవనిశ ఋశ్యశృంగాభిధానమునీండుఁ డధ్వర్ముఁడుగ యాగ మాచరింపఁ
గొడుకుల నీ విఁకఁ బడసెద వనుచు సూతుండు సవత్తుమారుండు సెప్పి
వట్టి రహస్యంబు గట్టిగాఁ జెప్పిన దశరథుం డాత్మగోఁ దనరి తనకు
గురు వసిష్ఠుని దోడఁగొని వచ్చిపూజించి యతని కీవృత్తాంత మంత దెచ్చి
తదనుమతి గొని రోమపాదపృజాధి, పతిపురంబున కరుగంగఁ బయనమగుచు
మంత్రి ముఖ్యులఁజేరిగిందిమాన్వలీలఁ, జెలఁగి ప్రస్తావఁజేరి ఘోషింపఁజేసి.
- వ. మఱియు మాతంగ తురంగ శతాంగ వదాత్రిప్రముఖబలసమేతుం డై పాం
డురచ్చత్రచామరాది దివ్యఁబులు మెఱయఁ బురంబు నిర్గమించి యెడ నెడ
గ్రామంబులు వనంబులు మహానదు లాదిగాఁ గలుగునని యెల్ల నతిక్రమించి
కతివయసినంబులకు నంగ దేశంబు సొచ్చి తద్రాజధానిం బ్రవేశించి యచ్చట
ఋశ్యశృంగమునిదర్శనపూర్వకంబుగా రోమపాదుం జూచి యిట్లనియె.
- క. భూనాయక నీచుగటి, కే నొకకార్యంబుగలిగి యేతెంచితి న
నైనమున నన్నుఁ గని నా, పూనిక నెఱవంగవలయు బుధు లగ్నింపక.
- గీ. అనిన దశరథువచనమ్ము లాఁకించి, రోమపాదుండు సంతతయాధక్షిరి
యానతిండనఁ దనమదియందునున్న, కోర్కె దెలుపంగ నారాజకుంజరుండు.
- వ. అట్లగుంగాక యని యద్వశరభేవ్యరు సతివినయసంభాషణంబుల సుతుష్టుం
జేసిన నతం డప్పునిం జూచి. ౧౮౩
- క. నీదర్శనమున నా కతి, మోదము వాటిల్లె పకలమునిరుత నిలర
ద్వేదాధ్యయవరతా మజ, నాదర శాంతావరా కృతాఘ్నఁడ నైతి. ౧౮౪
- వ. ఇట్లనేక ప్రకారంబుల స్తుతియించి పాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి
యప్పుని ప్రసాదంబురదసి యచ్చోటఁ గొన్నిదినంబు లుండి యొక్క నాఁడు
రోమపాదుం జూచి. ౧౮౫
- క. జననాయక మానగరికిఁ, బనినినియెడఁ గాక నీదుపట్టిని శాంతక
ఘనుఋశ్యశృంగు నాతోఁ, బనుచుగావలయు ఘనకృపామతి వగుచు.
- చ. అన విని రోమపాదవసుధాధిపుఁ డల్లునిఁ గూతుఁ జూచి మీ
రనువుగ నిప్పుహారథుని యందుఁ గృపామతిఁజేసి యిప్పు డి

- తనిపురి కేగఁగావలె హితం బిది నా కని తెల్పు నట్టులే
చనియెద మంచు వారు గను నచ్చుదవృత్తిఁ జెలంగి రయ్యెడన్. ౧౮౭
- క. ఆదశరథభూనాథుం, డాదంకతులకు సువాహనారూఢత సం
పాదించి నెమ్మదిని గడు, వాదరమున రోహపాచు ననుమతి గొనుచున్.
- ఉ. ఆపురి నిర్గమించి సుబలాన్వితఁడై సకళత్రుఁడైన య
త్రావసు వెంటఁ బెట్టకొని తామరసప్రియవంశసంభవుం
డావగలు న్వనంబులు నహార్యములుం గలతోవదాటి తా
నోపికతోడుతం దన యయోధ్యసమీపముఁ జేరి యంతటన్. ౧౮౯
- క. తనరాక పారజవలకుఁ, బనివడి చెప్పుమని యొక్క కరిచారకునిం
బనిచిన వాఁ డటుసేయఁగ, పని పొరులు మనము లలర వీధులయందున్.
- గీ. అమితచూతకల్పవతోరణములు గట్టి, కలితచందన హిమజలఁబులను జల్లి
ముత్తియంబులు ముగ్ధిడి తత్తరమునఁ, బురము గైసేసి రంత నద్ధరణివిభుఁడు.
- శా. భేరిశంఖమృదంగకాహళల గంభీరధ్వను ల్భాసురా
శీరాశిస్ఫుటనాదముల్ చెలఁగఁగా సీమంతినుల్వేష్ట సిం
గారం బొప్ప నివాళు లీయ గణిక ల్గానంబు గావించి కై
వారంబుల్ దగఁ జేయఁ బట్టణము తేవం బొచ్చె నింద్రుండనన్. ౧౯౨
- వ. ఇట్లు పురంబు ప్రవేశించి. ౧౯౩
- క. తనగృహము సొచ్చె జనపతి, వనితాయుతుఁడైనమునియువలనుగఁదనతోఁ
జనుదేర జనము లందఱు, మనముల హర్షించి మిగుల మన్నింపంగన్. ౧౯౪
- గీ. పిదప నమ్మునిఁ బూజించి ప్రియముతోడ, దశరథక్షితి నాథుఁ డుదారకీర్తి
తదనుమతి గొనియాతని ధర్మపత్ని, శాంత సంతటఁ బనిచె శుద్ధాంతమునకు.
- క. అశాంత వినుతగుణ యగు, నాశాంతాహ్వాయ సుదంత యతిరమణీయా
కాఠ్యునీకాశపనీ, కాశలసత్త్వీర్తి మందగమనముతోడన్. ౧౯౫
- క. ఇంతులు దనచెంతలఁ గడు, సంతసమున వచ్చుచుండ నవినయముగ శు
ద్ధాంతమున కేగఁగా న, శ్వాంతకు నెదు రరిగి రాజకాంతలు ప్రీతిన్. ౧౯౬
- క. కొమ్మ రమ్మ యమ్మ, నమ్మనితచరిత పరమసంయమిముద్దుం
గుమ్మ నుతిగై కొమ్మ, యమ్మ భద్రములు మాకు నింపు దలిర్పన్.
- క. అని తోడితెచ్చి కనకా, సనమునఁ గూర్చుండఁ జేసి సరసిజనేత్రన్
వినయమునఁ బూజసేయుచు, విను తింపఁగ మనమునందు వేడుకపొడమన్.

లయగ్రాహి.

కాంత ఘనదాంత వరకాంత నిగమాంత విద
సంత నిధసంతతసుచితమనికాంతా
కాంతతనుకాంతియతదంతితనికాంతశుభ
దంతిగతిస్థంతమనకుంతలకుదంతా
యంతి యిది వింత వతిపాంతాడకింత గజ
రింతువు నిరంతరదిగంతనదుదంతా
యెంతని వచింతుము వలంతులమె కొంతయినఁ
జెంత నినుతింతుమని యెంతయు నెలంతా.

౨౦౦

- క. ఇటు నన్ను తించుచును ముని, కుటిలాలక కెదనుముదముగూర్చగఁడమయం
తటఁ గావలనిన వనులను, ఘటియించిరి నమ్రభావగతమతియతలై.
వ. ఇట్లు దినదినం బమ్ముదంపతులకు దశరథుండు భార్యలుం దానును పవిత్రేష
కల్పిత కరిచర్యలు నలుపుచుండఁ గొంతకాలంబునకు నతని పాలిభాగ్యదే
వతచందంబున వసంతసమయం బరుచెంచిన.

౨౦౨

— 1 వసంతర్తువర్ణనము —

- సీ. పండుటాకులు క్రిందఁ బడివైచి మామిళ్లు గుజ్జకెంబాయచిగుళ్లు దొడిగెం
జగురాకులను మెక్కి చెలఁగి కొమ్మల నెక్కి కోయిలతండము ల్లాయఁదొడఁగెం
బువ్వుఁదేసెయలాని పాలుపరు తుమ్మెదలే వఁయిగా గానము లేయసాగె
మమఁజూడఁగావచ్చుమదనుఁడిచ్చటికన్న చెలువునఁజెలుకలుకలుకఁజొచ్చె
నించువిలుకానిబలములో నెఁచమమ్ము, మించువారేరియని మెచ్చుకొంచునున్న
కరణిఘనబ ర్హిణములు కేకలను మించె, నవ్వినంతాగమఁబున నఖిలవనుల.
గీ. ధరణిఁగొందఱుసుజనులు దారలీల, సుందరులఁగూడిమనములానంద మొండ
బహులకల్పవకుసుమితఫలితవనుల, యందుపహించుచుండీరయ్యవసరమున.
క. నిండుకొగ పండువెన్నెల, యుండఁగఁచికములుకుహూకుహూయంచులొదలే
దండిగఁ జేయఁగఁ బాంథులు, గుండియ లదరంగ మూర్ఖ గొని రారేల్కా.
వ. అట్టి నిశాసమయంబులందు. ౨౦౬
చ వజ్రలు వనీవసంతులు : వాహమహోత్సవమందుచుండ న
ర్రతీ యనుబాణకారి ప్రమదంబునఁ గాల్చిన చిచ్చుబుడ్ల బలే
మెఱపులపిండులో యనఁగ మించెఁ దిలిర్చిన మాపు లందుపై
నొజ కగు కోకిలానులు నమన్నతథామములో యనం దిగెకా. ౨౦౭

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు — ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి మూర్యారావు బహద్దరువారు, వీశాపురము మహారాజా వారు. పరిషత్తు వ్యవహారములు.

కీ. శ్రీ. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారికులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

కీ. శ్రీ. శ్రీ బొమ్మిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు కార్యనిర్వాహక వర్గము.

అధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్య పంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కేశాబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకటపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహక సభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి మూర్యసారాయణమూర్తి నాయుడుగారు. (కోశాధ్యక్షులు.)

వెదాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ట శుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవరి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్శా వేంకటకవిరామరామగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

అశక్తి వేంకటాచార్యులుగారు.

కేశవరథు కామరాజుగారు.

కోశా వేంకటకుప్పారావు నాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామకాశ్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళారి నెట్టి రంగబహ్మారావు నాయుడుగారు.

1 విప్రసారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయ్యకవి	రు	0	8
2 కవిజనాశ్రయము-జేములవాడ భీమకవి	...	0	10
3 చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి శేంకటాచలపతికవి	...	1	0
4 వీరివీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలయ్యగారు	...	0	2
5 జ్యోతికృత్రుసారము-శ్రీమాన్ కపిఠకం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	8	0
6 జ్ఞానప్రసాదాంబికాశతకము-ఇప్తుసర్వకాశ్రీకవి	...	0	2
7 సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు	...	0	2
8 యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము-జ. రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
9 కావ్యాలంకారమాదామణి-విష్ణుకోట పెద్దయ్యకవి	...	0	8
10 చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పల మల్లనకవి	...	1	0
11 ఆకాశాద్యమదిగ్గజగ్రంథమాదిక	...	0	8
12 ప్రాకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి శేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12
13 శతతద్విసారము-మల్లికార్జున పండితాచార్యులు	...	0	12
14 Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
15 శతరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	...	0	12
16 ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి శేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8
17 Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4
18 ప్రాప్యరంగములు-కొత్త పల్లి నూర్వరావుగారు	...	0	8
19 వారసింహపురాణము-ఉత్తరభాగము-పారిభట్టు	...	1	0
20 మహ్నానందాస విలాసనాటకము-గంగాజమ్మ	...	0	8
21 తైమినిభారతము-వచనము-శేంకటకృష్ణప్పనాయకంగారు	...	0	12
22 కాలిందీకవ్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) అహోబిలపతి	...	1	4
23 రెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	...	0	4
24 ఆంధ్రభానుమాల-చిన్నయ్యనూరి	...	0	12
25 శాసనపద్యమంజరి	...	0	12
26 శతకసముచ్చయము (1-2 భాగములు)	...	1	6
27 పరిమత్తుస్తకభాగదాగారము. (ద్వితీయభాగము)	...	0	8
28 స్మృతాంధ్రవ్యాకరణములు-చిన్నయ్యనూరి	...	0	8
29 రసాధరణము-అనంతకవి.	...	0	8
30 చాటుధారాచతుర్తాగ్రసారః- (సంస్కృతము)	...	0	8
31 ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
32 మోడశమహాచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ	...	0	8
33 ఆనుదకము-సాంధ్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
34 సాంబోపాఖ్యానము-రామరాజురంగప్పరాజు	...	1	0
35 వాంసందేశము-కల్లూరి శేంకటరామకాశ్రీగారు	...	0	2
36 సింహాసనద్వాత్రింశక-ద్వితీయభాగము-గోపరాజకవి	...	0	10
37 రాయబాచకము	...	0	8
38 ఆంధ్రకల్పచింతామణి-బాలసరస్వతికృతాంధ్రటికోపేతము	...	0	8